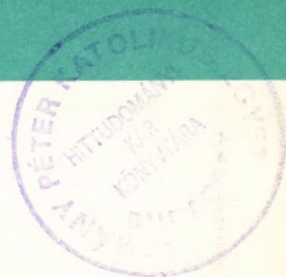

TEOLÓGIA

EVILÁG — TÚLVILÁG

Túvilági üdvösség
Mit jelent az örök élet
Az élet alapvető kérdései
Magyar költők a túlvilágról
Öregség — szenvedés — halál
Élet a halál után?

*

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

Dr. Iván László pszichiáterrel

Gál Ferenc — Kerényi Lajos — Lehmann, Karl
— Popper Péter — Somfai Béla és mások írásai

XXVI. évf. 1992. 1. sz.

TEOLÓGIA

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XXVI. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

1992. FEBRUÁR

TANULMÁNYOK

- GÁL FERENC: Túlvilág mint üdvösség2
KARL LEHMANN: Mit jelent az „örök élet”? (fordította Bánhegyi B. Miksa)6
POPPER PÉTER: A tékozló remény — az élet alapvető és végső kérdései —13

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE DR. IVÁN LÁSZLÓ pszichiáterrel

- Öregedés — halál (Zimányi Ágnes)20

FÓRUM

- Hozzászólások P. Schellenbergernek a TEOLÓGIA 1991. 3. sz. 160-164. oldalon
megjelent írásához: Lelkipásztorkodás és keresztény megújulás
(Tomka Miklós; Mocsári Gabriella; Katona Nándor)25

KÖRKÉP

- POMOGÁTS BÉLA: Evilág — túlvilág — Magyar költők a túlvilági létről30
SOMFAI BÉLA S. J.: Szervátültetés: A születésszabályozás vitáinak előjátéka34
WALTER J. BURGHARDT: Az öregség, a szenvedés és a halál
keresztény szemlélete (fordította: Bánhegyi B. Miksa)42
Meghalt? — Visszatért? — Vélemények az újraélesztettek vallomásairól
(Széll Margit)47
PUSKELY MÁRIA KORDIA SSND: Néhány adat
a magyarországi szerzetes-képhez54

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

- KERÉNYI LAJOS: A haldoklás és halál valóban az élet kapuja?57
CZIKE IMRE JÁNOS O. Cist.: Két szentséget egy csapásra?64

Felelős szerkesztő: Szennay András

Felelős kiadó: Lukács László

TÉOLÓGIA

Negyedévi folyóirat TARTALOMJEGYZÉKE

XXVI. ÉVFOLYAM

1992

Felelős szerkesztő: Dr. Szennay András
Főmunkatárs: Dr. Gál Ferenc
Felelős kiadó: Dr. Lukács László

RÓNAY LÁSZLÓ:	„Sol melius nitet“	4/194
LUKÁCS LÁSZLÓ Sch.P.:	Krisztus hármasszületése	4/196

TANULMÁNYOK

GÁL FERENC:	Túlvilág mint üdvösség	1/002
KARL LEHMANN:	Mit jelent az „örök élet“? (fordította: <i>Bánhegyi B. Miksa</i>)	1/006
POPPER PÉTER:	A tékozló remény — az élet alapvető és végső kérdései	1/013
HEINRICH FRIES:	Az ökumené mai állása — katolikus szemmel (fordította: <i>Bánhegyi B. Miksa</i>)	2/066
MIHÁLYI GILBERT O.Praem.:	A kommunió-egyháztan és az ökumenizmus	2/073
SULYOK ELEMÉR OSB:	Lelki ökumenizmus (A szív megtérése)	2/077
HENRI J. M. NOUWEN:	Szívből fakadó lelkipásztori munka (fordította: <i>Bánhegyi B. Miksa</i>)	3/131
Dr. FRENKL RÓBERT:	Krisztushoz vezetni az embereket	3/137
Dr. TRINGER LÁSZLÓ:	Néhány gondolat a lelkipásztorkodásról napjainkban	3/141
TARNAY BRÚNÓ OSB:	Biztos vagy jó teológiát?	3/146
HANS URS von BALTHASAR:	Isten Országá és az egyház (fordította: <i>Bánhegyi B. Miksa</i>)	4/199
GÁL FERENC:	Jézus új és örök szövetsége	4/204
KEREKES KÁROLY O.Cist.:	Isten országa Jézus képnélvén	4/208
BOLBERITZ PÁL:	Az eljövendő Ország	4/212

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

Dr. IVÁN LÁSZLÓ pszichiáterrel: Öregedés — halál (<i>Zimányi Ágnes</i>)	1/020
BÉKÉS GELLÉRTTEL és HAFENSCHER KÁROLYAL: Az ökumené néhány fontos kérdéséről (<i>Zimányi Ágnes</i>)	2/083
BLANCKENSTEIN MIKLÓSSAL: A lelkipásztori szolgálatról (<i>Zimányi Ágnes</i>)	3/153
VASADI PÉTER költővel: Isten országa — Jézus Krisztus (<i>Zimányi Ágnes</i>)	4/217

FÓRUM

Hozzászólások P. Schellenbergernek a TEOLÓGIA 1991. 3. sz. 160-164. oldalon megjelent írásához: Lelkipásztorkodás és keresztény megújulás (<i>Tomka Miklós; Mo- csári Gabriella; Katona Nándor</i>).....	1/025
---	-------

KÖRKÉP

POMOGÁTS BÉLA:	Evilág — túlvilág — Magyar költők a túlvilági létről	1/030
SOMFAI BÉLA S.J.:	Szervátültetés: A születésszabályozás vitáinak előjátéka	1/034
WALTER J. BURGHARDT:	Az öregség, a szenvedés és a halál keresztény szemlélete (fordította: <i>Bánhegyi B. Miksa</i>)	1/042
SZÉLL MARGIT:	Meghalt? — Visszatért? (Vélemények az újraélesztettek vallomásairól)	1/047
PUSKELY MÁRIA KORDIA SSND:	Néhány adat a magyarországi szerzetes- képhez	1/054
NEMESKÜRTY ISTVÁN:	Az ökumené és az „Ige” jelentősége	2/093
SCHWEITZER JÓZSEF:	Egy magyarországi katolikus-zsidó párbeszéd remélhető tematikája elé	2/096
PÁSZTOR JÁNOS:	„Meghaltatok Krisztussal, éljétek Ővele és Őbenne”	2/100
BITTSÁNSZKY GÉZA:	Az ökumené gondolata a családban	2/103
Riport RAPCSÁNYI LÁSZLÓVAL:	Az ökumené és a vallási párbeszéd fejlődése a Magyar Rádióban (<i>Széll Margit</i>)	2/107
SEMJÉN ZSOLT:	Korunk kihívása: a New Age	2/112
BOZÓKY ÉVA:	Élet az egység jegyében	2/115
HELLER GYÖRGY:	„Boldogok az irgalmasok...”	3/158
SZÉLL MARGIT:	„A Jó Pásztor életét adja”	3/162
SEPRÓDI ÉVA:	„Engedjétek hozzám a gyermekeket”	3/167
MOCSÁRI GABRIELLA:	Segítőkétség vagy menekülés	3/170
FILA BÉLA:	Isten országának értelmezései — történeti áttekintés	4/222
TARJÁNYI BÉLA:	Isten országa és az emberi társadalom	4/227
SZÉLL MARGIT:	Az igazságosság, szeretet és béke országa	4/233
NYIREDI MAURUS OSB:	„...Reménységben élünk” (Róm 8,24)	4/238
BODA LÁSZLÓ:	Isten országa az erkölcszociológia szemszögéből	4/242

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

KERÉNYI LAJOS:	A haldoklás és halál valóban az élet kapuja?	1/057
CZIKE IMRE JÁNOS O.Cist.:	Két szentséget egy csapásra?	1/064
SZENNAY ANDRÁS OSB:	Teológiai Tanulmányi Napok — A magyar egyházi élet tükrében — múlt és jövő —	2/119
LUKÁCS LÁSZLÓ Sch.P.:	Egyházunk lelkipásztori terve	2/123
PAUL JOSEF CORDES püspök:	A megújulás útja egy újjászülető egyházban	3/172
GYULAY ENDRE megyéspüspök:	Hogyan szervezzük az egyházmegye megújulását?	3/176

TOMKA FERENC:	A magyar egyház és a lelkipásztori terv	3/181
CHRIST GYÖRGY:	Az elváltak, újráházasodottak lelki gondozása	3/188
BRÜCKNER ÁKOS ELŐD O.Cist.:	A világi hívők részvétele az egyházi élet közösségében	4/246
BÁN ENDRE:	Kérdőjelek a mai hívőkben	4/251
MIHÁLYI GILBERT O.Praem.:	Az Egyházmegyei Pásztorális Tanács — A kommunió-egyház együttműködésének egyik fóruma	4/254

A romlandó testnek fel kell öltenie a romolhatatlanságot, a halandónak a halhatatlanságot. 1Kor 15,54

Amilyen bizonyossággal állítjuk, hogy élünk, éppoly biztosan tudjuk, hogy meg fogunk halni. A lélekharang értünk is meg fog kondulni. Vajon ez a harangszó életünk végét, „kicsengését” fogja-e jelezni, vagy inkább arra figyelmezteti-e majd a körülállókat: a halál az élet kapuja?!

Nevezze bár valaki az életet tehernek, a halált pedig sötét, kegyetlen sorsnak, — bújcskát nem játszhat sem az étellel, sem a halállal. Mindkettővel szembe kell néznie, mindkettőt „halálosan komolyan” kell vennie. Ha nehéz órákat, napokat, időszakokat élünk át, egykönnyen a túlvilággal vigasztalódunk. Ha viszont jól megy sorunk, szívesen felfeledkezünk a halálról, a földi élet végét jelző „pontról”. De vajon „pont”-e a halál és nem sokkal inkább „kettőspont”? Amint tudatos aktivitással kell vállalnunk életünket, éppoly tudatosan kell megküzdenuünk azért, hogy elfogadjuk: ennek az életnek vége lesz egyszer, hogy folytatódjék abban a másik, soha véget nem érő életben. A halál és az azt követő „túlvilági” élet éppúgy hozzátartozik létezésünkhöz, mint az alváshoz az ébredés. A „továbbéléssel”, a túlvilági élet gondolatával meg kell barátkoznunk, — még akkor is, ha „evilág fiai”, ha az evilágiságban megrekedtek ezért megmosolyognak, esetleg kigúnyolnak. A túlvilág valóságáról nem „körkérdések” döntenek. Az élet „legmélyebb dimenzióját” csakis az képes felfedezni, megérteni, aki úgy igyekszik egészen emberi, emberhez méltó életet élni, hogy ez az élet kiteljesedjék abban a másikban.

Sokat szólnak, írnak manapság az emberi szolidaritásról. Mégis, akiknek a halálról, a „túlvilági életről” már tapasztalatuk van, akik már meghaltak, nem adnak információkat, már-már azt mondhatnók, cserben hagyják. Szavuk végleg elhalt. Még azok sem adhatnak felvilágosítást, akik igen közel álltak hozzánk.

Bár az „életről a halál után” csak gyarló elképzeléseink vannak, hitben mégis tudjuk és megvalljuk — mert isteni kinyilatkoztatást kaptunk róla, — hogy van túlvilági, van örök élet. Bármilyen írás, könyv jelenjék is meg, mely a halál utáni életről szól, az csakis az élőknek és nem a már „túlso partra” jutottaknak elképzelését, fantáziáját, esetleg lélektanilag-fiziológiailag magyarázható „tapasztalatait” tükrözi.

Kétségtelen, minden okunk megvan rá, hogy a nagy pillanat felé, mely „átlendít” az örök-kévalóságba, érdeklődve, feszült figyelemmel forduljunk. Jól szemlélteti ezt például az a világszerte nagy érdeklődést keltő könyv, melyben Dr. Kübler-Ross oly szuggesztív erővel adott a klinikai halált megtapasztaltak víziói nyomán az „életről a halál után” hírt. Csak-hogy ezek a „halált megtapasztalók” nem értek át a „túlvilágra”, földi életükben számoltak be sajátos „lebegő” tapasztalataikról. A tudomány természetesen tovább fog foglalkozni az élet-halál problémával, de fénye Isten világának ragyogásához képest mindig kódos, homályos marad. A beteljesedés csak az „igazság órájában” érkezik majd el, amikor „színről színre láthatunk”. Ez az óra azonban már nem „evilághoz” köt, hanem a „túlvilágba” vezet át. Ez az óra „istenti meglepetést” tartogat minden evilági halandó számára. Ki ne fordulna hát érdeklődő kíváncsisággal — hacsak nem cinikusan közönyös — a kapu kitérésének órája felé?

Szent Pál írta a rómaiakhoz: „Az a véleményem, hogy a jelen szenvedések nem mérhetőek az eljövendő dicsőséghez, mely nyilvánvalóvá lesz rajtunk” (Róm 8,18). Írhatta volna azonban ugyanezt nemcsak a szenvedéssel, de az evilági örömmel kapcsolatban is. A megígért örök élet nem a földi örömek halmozását, aranyat, gazdagságot, jó egészséget — és sorolhatnánk még mit nem, — hanem Isten ígéri és jelenti számunkra. Hogy miként? Mint annyimás, ez is hitünk titka. Pontosabban: Isten üdvösségtervének kiteljesedése az „égi Jeruzsálemben”, ahová minden idők minden embere meghívást kapott: a tudósok és az analfabéták, az atléták és a testi fogyatékosok, a győzők és legyőzöttek, a bűnösök és szentéletűek.

Az egyház feladata pedig, hogy minden ember számára hirdesse az örömhírt: nem a halálra, nem az enyészetre, hanem az ÉLETRE kaptunk meghívást. Arra, mert „elsőszülött testvérünk”, Krisztus nemcsak élt, szenvedett és meghalt, hanem feltámadásával mindannyiunk számára kitérte az örök élet kapuját.

Sz. A.

TANULMÁNYOK

Gál Ferenc

TÚLVILÁG MINT ÜDVÖSSÉG

A túlvilágot emlegetjük, de tartalmáról nem nagyon merünk beszélni. A népies vallásosság nem is jut tovább Dante képeinél, ahol egyetlen szempont az emberileg elgondolt jutalom és büntetés alkalmazása. A mitológiák legföljebb a „lélek” sorsát próbálják elemezni, hiszen a test a földben elporlad, s így a túlvilág képe elmosódik valamilyen szellemi szintelenségben. A kereszténység alapul vette az ószövetségi kinyilatkoztatást, amely szerint a Teremtő nem semmisít meg semmit abból, amit alkotott, sőt, úgy nyilatkozta ki magát, mint „élő Isten”, ezért az ember reméli tőle az élet ajándékát. A hit bizonyosságát azonban csak Jézus feltámadásából merítjük, és abból, hogy ő nekünk is az élet teljességét ígerte. Megváltói érdemeinek tudatában és fiúi hatalmával így állt az Atya elé: „Akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek, ahol én vagyok és lássák dicsőségemet” (Jn 17,24). Az egyház a hitvallásába kezdettől fogva bele is szőtte, hogy „hiszi a test feltámadását és az örök életet”. A legtöbb keresztény ember eljut ennek megvallásáig, de hogy valójában mit is ért rajta, azt nem tudja szavakba foglalni.

A nehézség ott kezdődik, hogy a túlvilágot egyúttal „más”-világnak mondjuk. De mennyiben más, mint a mienk, és mennyiben azonos vele? A keresztény tanítás szerint a túlvilág *hazatalálás és a végső cél elérése*. Mi azonban az élet céljának, értelmének és boldogságának a képéhez az egyes vonásokat csak tapasztalati világunkból vehetjük, mert más fogalmaink nincsenek. Azonkívül itt mindenki a maga egyéni életét éli. Megvannak örömei, csalódásai, fájdalmai, terhei, személyes kapcsolatai, de a halál mindezeket szét-töri. Lehet-e olyan másvilágról beszélni, ahol én mégis én vagyok, s ahol a saját, személyes életem ért célba? Valljuk a test feltámadását a világ végén, de ha a halálban csak a lélek jut át a túlvilágra, akkor azt a világot mi is menthetetlenül elspiritualizáljuk. Még a jámbor vallásos beszéd is csak odáig jut el, hogy a lélek kiszabadult a siralom völgyéből, és eljutott Istenhez. Nem jelenti-e ez azt, hogy ehhez az „előkelő” megoldáshoz igazában ki kell vetközni emberségünkől? Kétségtelen, hogy Istennek joga volna bármilyen megoldást adni az élet értelméről, de nekünk nem a lehetőségeket kell elemezni, hanem a kinyilatkoztatást kell alapul venni.

A mai gondolkodás mindenütt szeret az *emberből* kiindulni, aki az életet nulla pontról kezdi és az adott körülmények között igyekszik magát megvalósítani. Az örök életről, a mennyek országáról szóló tanítás viszont inkább azt kívánja, hogy *az előttünk álló célból* értelmezzük magunkat, amelynek feltételei vannak. De hányan adnak igazán értelmet az életüknek? Legtöbbször úgy érzik, hogy kitűzött céljaikat nem érték el, terveik nem valósultak meg és erkölcsi tekintetben is gyarló, esékény lények maradtak. Ha Isten mégis megkönyörül rajtuk és beengedi őket országába, nem lesznek-e ott olyan menekültek, akik ott-hon hagytak mindent és most kegyelemkenyéren, mások jóvoltából tengetik életüket?

Lehet-e úgy beszélni a túlvilágról, hogy abba beleférfjen a *mai ember önértelmezése is*? Mi az örök életről szóló tanítást isteni eredetűnek tartjuk. Minden más elképzelés vagy következtetés csak a kielégítetlen emberi vágy képekbe való öltöztetése lenne. Akik a vallás tárgyi alapjait és jogosultságát elvetik, azok valóban arra hivatkoznak, hogy a törött szárnyú ember ábrándozik valamilyen halál utáni kárpótlásról.

A keresztény teológia mindig hivatkozott az ember szellemi képességeire és a törvényszerűségekkel berendezett világot teremtő Istenre, továbbá tudományos módszerrel igazolja a kinyilatkoztatás természetfölötti eredetét. *A hitnek* tehát megvan az *értelmes háttere*. De a Szentírásnak az örök életre és a túlvilágra vonatkozó utalásait olyan korban

fogalmazták meg, amikor az embereknek más volt a világgépük és kifejezőmódjuk. Ők az üdvözültek lakóhelyét a mennybolt fölé helyezték, a paradicsomkert képébe öltöztették vagy Ábrahám társaságának, baráti körének nevezték.

Az Újszövetségben már csiszoltabb kifejezések vannak, mint például az örök élet, az Atya háza, az Úrral való együttlét, Isten színélátása stb. Ezek kétségtelenül megjelölik a *lényegét*: az örök élet Istenre támaszkodik, az ő kifürkészhetetlen világába kapcsol bele. Isten a lét teljessége, azért a vele való életközösségben az embernek minden igénye teljesül. Arról viszont kevés szó esett a teológiában is, hogy a üdvözült ember hogyan marad meg embernek, mi a kapcsolata a világgal és embertársaival, mit visz magával a földi életből és, hogy Isten színe előtt, az ő fényességében még egyáltalán érdekelheti-e valami a teremtett világból. Amikor ezekre a kérdésekre *választ* keresünk, csak a *feltámadt Krisztus megjelenéseiből indulhatunk ki*, illetőleg az *apostolok tanításából*, amelyet ők a Szentlélek eligazítása alapján fogalmaztak meg, és aminek a lényege ez volt: „Az élet megjelent, láttuk, tanúságot teszünk róla és hirdetjük nektek az örök életet, amely az Atyánál volt és megjelent nekünk” (1Jn 1,2).

A valóság tehát ez: az *élet forrása az Atya*. A Fiú azért jött hozzánk, azért lett emberré, hogy a mi földi életünket elvezesse az Atyához. Először saját emberi természetét öltöztette bele ebbe a mennyei életbe, s így lett a feltámadás és az élet forrása (Jn 11,25). Számunkra tehát a *túlvilág az az állapot, amelybe Krisztus embersége a feltámadásban beöltözött*. Mindez nem fér bele emberi fogalmainkba, tehát csak különböző oldalakról közelíthetjük meg.

1. A TÚLVILÁG TERMÉSZETFÖLÖTTI ÜDVÖSSÉG. *Természetfölöttinek* azt mondjuk, amit az üdvösség rendjében *ajándék gyanánt* kapunk, mint az *isteni életben való részesedést*, vagyis amit a magunk erejéből nem érhetünk el. Krisztus megjelenései mutatták, hogy embersége emberi maradt, de már nem tartozott a mi földi világunkhoz és nem korlátozták annak törvényei. Anyagisága és testisége ellenére inkább a szellem szabadságát és dinamizmusát tükrözte. Pál apostol ezt az állapotot mondja „*új teremtésnek*” (2Kor 3,17). Az üdvösségnek úgy válunk részesévé, hogy a keresztségben, illetve a megigazulás kegyelmében „*magunkra öltjük Krisztust*” (Gal 3,27), így megdicsőült testének tagjai, életének részesei leszünk. Ezért a megigazult ember „*Krisztusban hal meg*” (1Tesz 4,16), és vele együtt támad fel (Róm 6,5). *Az ember tehát élete végén nem a semmibe zuhan, nem valamilyen fönséges ország nyílik meg előtte, hanem osztozik Krisztusnak, a világ Megváltójának dicsőségében.* Az bontakozik ki benne, ami már *itt a földön rejtett módon* mint kegyelem áthatotta. Ez a kegyelem semmit nem tolt ki a helyéről, bár egész személyiségét áthatotta. Megadta a hit, remény, szeretet képességét, azért az örök életben az *táru*l fel előtte, amit hitt, az lesz az *övé*, amit remélt, és az a szeretet lesz benne teljes, amely már *itt is boldogította*.

Innen kiindulva kell megoldani azt a *nehézséget*, hogy a természetfölötti üdvösség látzólag attól fosztja meg az embert, ami igazi tartalma életének: hogy az adott világot szabadon fürkésze és uralma alá hajtja. Ez a világ a mi igazi életterünk, nem pedig előcsarnok vagy lépcsőház valami máshoz. Nem is bevehetetlen szikla, amelyet meg kell kerülni, hogy a „*más*”-világba eljussunk. Benne állunk a világban, örömrünk, lelkesedésünk, önbizalmunk a világgal való kapcsolatból ered. De köztünk és a világ között nemcsak egymásra utaltság, hanem feszültség, szembenállás is van. A világot nemcsak meghódítani lehet, hanem ki lehet használni, javait el lehet tékozolni, s akkor ellenségünkké válik. Bármennyit szerzünk meg belőle, bensőleg kielégítetlenek maradunk. A megoldás csak úgy jelentkezik, ha a *világot ajándéknak fogom fel*, ahol az *ajándékozóval is kapcsolatba kerülök*. Harmónia csak az ember-világ-teremtő együttesében alakulhat ki. A természetfölöttiség éppen az, hogy a világ értékeit úgy kapom meg az üdvösségben, ahogy azokat Isten elgondolta és szeretetének hordozójává tette. Ott már minden és mindenki Isten szeretetét közvetíti számomra.

Amikor tehát üdvösségről van szó, *nem harmadik lehetőséget keresünk az ember és a világ mellett, hanem a végleges összefüggést*. Itt lép közbe a *megváltás és a kegyelem*, amely engem

is, a világot is olyanná tesz, hogy mindent Isten ajándékának fogjak fel. Természetesen ehhez az embernek meg kell szabadulni az önzéstől, a szűkkeblűségtől, az érzékiségtől, az irigységtől és a féltékenységtől. Ilyen értelemben az erkölcsi felelősség, az erények gyakorlása, a rendetlen vágyak megtagadása és a bűnbánat mind arra való, hogy „az Isten Fiának képmását öltjük magunkra” (Róm 8,29).

2. A TŰLVILÁG SZEMÉLYES ÜDVÖSSÉG. Önmagunk igazi titka a *személyiség*. Mi tesz engem én-né? Erre még senki sem adott kimerítő filozófiai és lélektani választ. Csak a teológia közelíti meg, amikor az ember teremtését visszavezeti Isten személyes Szavára, aki úgy teremt, hogy megszólít. Nem egyszerűen létet ad, hanem megvalósítja az ente kapcsolatot. Személyes üdvösségről csak ott lehet szó, ahol létemet, egyéni értékeimet, kapcsolataimat semmi sem veszélyezteti.

Am itt a földön is csak az a szeretet boldogít, amely nem nehezedik rám, nem foszt meg tevékenységemtől, hanem jelenlétével felszabadít és ösztönöz. Szent Ágoston szerint ez az az állapot, amelyben „magát a szeretetet is szeretjük”. Az igazi szeretet fenntart, megnyugtat, engedi, hogy én én maradjak, mert így vagyok érték a másik számára. A szeretet annak örül, hogy „te vagy”, nem pedig annak, hogy javaidban részesültem. Isten minden teremtményét így emeli magához, s az ember úgy válik tökéletessé, ha személyes kapcsolatai is ilyené válnak.

A végleges boldogságot csak az adhatja meg, ha tudom, hogy célba jutottam, vagyok valaki mások számára, értékelnek, elfogadnak, s ezt az állapotot nem veszítem el többé. A gyarló földi ember úgy üdvözül, hogy a kegyelem hozzáférési képességei kibontakozásához. Nem az elgondolt, hanem a reális képességek valósulnak meg benne. Itt nemcsak a teljesítményre kell gondolni, hanem a bűnbánatra is. Az igazi bűnbánatban benne van a kijózanodás, az alázat, a bizalom, a remény és a szeretet, s ezekből az élet romjain is kialakulhat olyan egyéniség, amely válasznak tudja magát Isten hívó szavára. Ott nincs rivalizálás, mert mindenki tudja, hogy képességeit Isten irgalmából bontakoztatta ki. Ezért egymásban nemcsak Isten ajándékát csodálják meg, hanem a szabad döntés nagyságát is. Ott már senki sem a torzó képét mutatja, hanem azt a teljességet, amely beleillik a nagy isteni elgondolásba.

3. A TŰLVILÁG ÖRÖK ÜDVÖSSÉG. Öröknek gondoljuk azt, aminek nincs vége. Isten esetében még hozzátesszük, hogy neki kezdete sincs. De ezzel az idő fogalmát még nem zártuk ki belőle. Itt nem elvont tartalomról, nem valami felé való haladásról van szó. Ez már az élet teljességének egyszerre való birtoklása. Itt a „jelen”, a „van” a döntő. Ennek kellett megvalósulni, ide kellett elérkezni, nekem kellett ezzé válnom. Az életnek olyan dinamizmusa ez, ahol minden együtt van, ahol már nincs további kibontakozás, de a szellem az igazság és a szeretet vonalán mégis a végtelen távlatok előtt áll.

A mindennapi keresztény felfogás az örök életet azonosítja a boldogító látással, s azért felteszi a kérdést, hogy mit fogunk ott csinálni? Mi lesz ott az élet igazi értéke? A magyarázkodásnál természetesen figyelembe kell venni az apostoli ígíretés józanságát, amellyel a titkot kezelte: „Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi szív fel nem fogta, amit Isten azoknak készített, akik őt szeretik” (1Kor 2,9). Itt a földön az értékekkel együtt az élet terhét is hordozzuk, s néha jólesik a semmibe menekülni. Itt menekülünk az egyhangúságtól és keressük a változatoságot, ezért e végleges beérkezés a megújulásnak a veszélyét vetíti elénk. Pedig az üdvösség a szellem teljes felszabadulását hozza magával. A szellem nem merevedhet meg, annak mindig van ötlete, mondanivalója, meglepetése. Ott nincs csalódás és bezárkózás, a szeretetet nem gátolja az önzés, azért találékonysága kimeríthetetlen marad. Főleg semmi nem korlátozza Isten szeretetét, aki a maga számára teremtett bennünket és el tud vezetni odáig, hogy örömét találja bennünk. A teremtett javak úgy állnak előttem, mint Isten végtelen tökéletességének utánzatai, tükröződései, ezért szemléletük kimeríthetetlen. Gazdagságuk pedig arra szolgál, hogy az ember, mint a te-

remtett világ birtokosa, a kölcsönös szeretet megvalósítására használja. Csak így váló-
sulhat meg a *boldogító aktivitás és a hazaérkezés nyugalma*. Csak olyan örök élet lehet bol-
dogság, ahol az ember megtalálja önmagát. Az egész múlt átment a jelenbe, s nem kell arra
gondolni, hogy mit hoz a holnap. Hazatalált a mozgalmas történelem is, de úgy, mint az
üdvösség története, ahol mindenki a főséges isteni drámának a szereplője volt. Ahol
mindenki egyéniséggé vált, ott mindenkinek van mondanivalója a másik számára.

4. A TÚLVILÁG A VILÁG ÜDVÖSSÉGE IS. Egy-egy sírnál megnyugtadjuk magun-
kat azzal, hogy Isten szereteteinket kimentette ebből a bűnös világból és magához emelte.
Valóban ez a látszat akkor, ha innen nézzük valakinek az eltávozását. Az üdvözült em-
ber azonban úgy tekint ide vissza, mint arra küzdőterre, ahol ő győzelmet aratott. Meg-
győződik arról, hogy minden javukra válik azoknak, akik szeretik Istent (Róm 8,28). Azt
is látja, hogy „a földi szenvedés nem mérhető össze azzal a dicsőséggel, amely megnyil-
vánul rajta” (Róm 8,18). A mi életszemléletünket még áthatja a bizonytalanság. Itt va-
gyunk a meglepetésekkel teli világban, ahol több a homály, mint a világosság, több az
összevisszaság, mint a rend és az összhang, s talán akad néhány szerencsés személy, akit
Isten kiment a forogtágból. Pedig a hitünk azon az örök isteni elhatározáson nyugszik,
hogy az *Isten örök Fia belépett ebbe a világba*, azonosította magát történetével, elvette bűne-
it, s az ő fősége alatt alakul ki a teremtés végleges rendje (Ef 1,10). *Ő ennek a világnak lett
a Megváltója és nem egyes kiválasztottaké.* Itt sok ember még úgy érzi, hogy a történelem
árnyékában él és senki se vesz róla tudomást. Emberi bűnök és természeti katasztrófák
miatt ezek pusztulnak el nyomorultan. Hogy ez a világ az Isten kezében van, és hogy
az én üdvösségem ebben valósul meg, azt a hitnek csak olyan átfogó megragadásával
lehet megérteni, mint amilyent Babits Mihály a Zsoltár férfihangra című versében kifeje-
zett. A Jelenések könyve úgy beszél az üdvözültekről, mint akik „a nagy szorongattatás-
ból jöttek és megmosták ruhájukat a Bárány vérében” (Jel 7,14). Ott mindenki látja, hogy
neki mi volt a szerepe és mivel kellett hozzájárulni Isten országának megvalósulásához,
s hogy őt éppen ez vezette a teljességhez. Így egész egyéniségével áll benne a világ nagy
harmóniájában.

Igazi titok még az a kérdés, hogy az üdvözültek hogyan viselik el a *kárhozottak kire-
kesztését*. Nem bánkódnak-e miattuk, főleg, ha szerették őket a földön? Erre a válasz csak
az lehet, hogy Isten jobban szereti minden teremtményét, mint mi egymást. Csak az kár-
hozhat el, akit ez a szeretet azért nem tudott megmenteni, mert ő maga nem akarta.
Hogy hányan vannak ilyenek, nem tudjuk, de biztos, hogy igazságtalanság nem törté-
nik, és a kárhozat nem szerencsétlenség, hanem tudatos megátalkodottság folyománya.
A túlvilágon az ember boldogságához a világ is hozzátartozik. Ott mindenki előtt vilá-
gos, hogy a teremtésben semmi nem volt fölösleges, s minden arra való, hogy betöltsé a
szellem igényét a tudásra és a szeretetre.

5. AZ EMBER ÜDVÖSSÉGE ÉS ISTEN DICSŐSÉGE. A teológusok mindig meg-
egyeztek abban, hogy a teremtésben Istent nem vezethette valamilyen véges motívum,
az indíték csak dicsőségének megnyilvánulása lehet. A Szentírás valóban visszhangoz-
za, hogy az ég és a föld hirdeti Isten dicsőségét. Tehát az *üdvrendnek és az ember üdvössé-
gének is az a végső értelme, hogy Isten dicsősége tükröződjék benne.* De mi ez a dicsőség? Nem
lehet arról szó, hogy Isten a teremtmények szemében nagynak tűnjék, hiszen a terem-
mények minden hódolata és imádása is csak véges dolog, tehát semmit nem adhat hoz-
zá Isten végtelenségéhez. Mégis, el kell fogadnunk, hogy ami az ember számára a legna-
gyobb érték, az üdvösség, az egyúttal Istennek az önmaga előtt való megdicsőülése is.

A titok homályában csak a *Szentháromság titka* igazít el bennünket. Isten a maga benső
életében: Atya, Fiú, Szentlélek. Az abszolút egység a három személy közösségében áll
fenn, mégpedig úgy, hogy benne van az atyai kitérülés, az életközlés, az élet elfogadása
és a szeretetben való visszatekintés. A kifelé való hatást, a teremtést és az üdvözítést úgy
foghatjuk fel, mint a végtelen életnek a kifelé való szabad kicsordulását. Az Atya annyira

atya, hogy szeretetébe és életébe be akarja vonni teremtményeit is, a Fiú annyira fiú, hogy nemcsak az Atya felé néz, hanem a teremtményt is testvérvé akarja fogadni, s a Szentlélek annyira egyesítő lélek, hogy a teremtményt is be akarja kapcsolni az Atya és a Fiú szeretetközösségébe. A gyenge, a véges teremtmény így részesül az isteni életben, s Isten ezzel az irgalmas, nagylelkű szeretettel dicsőül meg önmaga előtt.

Isten kétségtelenül abszolút ura teremtményeinek, de ez az uralom is titok, és nem fér bele az emberi fogalmakba. Ő nem úgy dicsőül meg, hogy a jókat jutalmazza, a gonoszokat bünteti. Az ő szeretete mindent megelőz: „Úgy szerette a világot, hogy megszületett Fiát adta érte” (Jn 3,16). A szeretetet éppen Istennél kell a maga igazi személyességében elgondolni: feléd fordulok, mert vagy... az élet gazdagabb számomra, mert te vagy... Ez a „gazdagság” nem abban jelentkezik, hogy valamit birtokolunk, hanem abban, hogy valóban „én”-nek érezzük magunkat a „te” előtt.

Romano Guardini mély megérzéssel mutat rá arra, hogy Isten a megváltásban ezt a személyes utat tárta fel. Ő egészen sajátos módon megtapasztalta Krisztusban az emberi sorsot. Megmutatta, hogy megvan benne az átélés képessége. A kereszt annak a jele, hogy mindent magához akart vonzani (Jn 12,32). A kereszt annak a bizonyítéka, hogy az Atya a maga atyaságát a tékozló gyermekekre is ki akarta terjeszteni, s a Fiú a hűtlen testvéreket is maga felé akarta fordítani. Ezért, aki a keresztet félretolja, az a világot megfosztja értelmétől. Az üdvözültek nem érzik magukat „idegennek és jövevénynek” az Atya házában. Ott már mindenki a szeretet diadalát ünnepli, nincsenek elintézetlen ügyek és válasz nélkül maradt kérdések. Isten úgy tárul ki, hogy a teremtés művét egészen átadja az embernek, az ember viszont ebben az „új égben és új földön” mindent arra használ fel, hogy kimutassa háláját és ragaszkodását Teremtőjéhez és embertársához. *Isten színelátása nem tereli el a figyelmet a világról, s a teremtett dolgok és személyek nem takarják el Isten arcát.*

Természetesen azt is látjuk, hogy a végső harmóniának „ára” a földi élet, amely tele van búval, bajjal. Hogy miért? — arra nem tudunk teljes választ adni. A kinyilatkoztatás alapján csak annyit értünk meg, hogy Istennek megérte, hogy ezért a világeért a Fiú emberré legyen és meghaljon a kereszten. A megoldást csak azok látják, akik odaát a szellem és az örökkévalóság magaslatáról tekintenek vissza. A kérdésről már sokat filozofáltak és még fognak is filozofálni. Az apostoli igehirdetés azonban a titkok előtt így is tudott nyilatkozni:

„Némuljon el minden száj és az egész világ vallja magát Isten előtt bűnösnek” (Róm 3,19). A győzelem csak küzdelmes élet gyümölcse lehet. A reményt azért csillogtatták meg előttünk, hogy tudjunk küzdeni.

Karl Lehmann

MIT JELENT AZ „ÖRÖK ÉLET”?

Néhány évvel ezelőtt egy közvéleménykutatás alkalmával derült ki, hogy a magukat istenhívónek valló emberek többen vannak, mint azok, akik hiszenek „a halál utáni életben”. Ez vagy azt jelenti, hogy sok ember szemében a halált követő életnek semmi köze Istenhez, vagy azt, hogy számukra az „Isten” szó semmit sem mond arról, hogy az ember részese örökkévalóságának. Mire is gondolhatnak, amikor „a halált követő életéről” hallanak? Valamilyen unalmas pótlékre, hamis vigaszra mindazért, ami ebben az életben nem adatott meg nekik? Valamiféle vontatott egyhangúságra a mennyországban, ami olyan, mint a temető nyugalma? Valamilyen kis „lelkecskére”, amely pillangóként röppen tova a halál pillanatában, aztán jár még valahol, mint valami kísértet, hogy aztán halhatatlanul éljen tovább? Igen sok embert már alig érdekelnek életünknek ezek vagy ezekhez hasonló rejtélyei. Már nem az a kérdés foglalkoztatja az embereket, hogy hova kerülnek az örök életben, a megváltottak vagy a kár-

hozottak oldalára-e, hanem az: remélhetnek-e egyáltalán valamit. S ha manapság fölteszük a sokszor elismételt kérdést az élet értelmére vonatkozóan, sokszor szóba se kerül az örök élet dimenziója. Úgy tűnik, hogy már nem vagyunk képesek fölfogni az „örök életre” vonatkozó kérdéseket, nincs irántuk érzékünk. Ugyanakkor — sokszor távol minden vallástól — állandóan találkozunk mindannak kíváncsi keresésével, ami a halálon túl van: kapcsolatteremtés az „érzékek fölötti világgal”, megismerkedés álomban vagy a telepátia útján azzal, ami a halál után következik, visszatérés a már megtapasztalt halálból, szellemidézés és a misztika mindenféle formája.

Kérdésünket többféleképpen közelíthetjük meg. Elgondolkozhatunk magán a „halálon” és annak értelmén. A „halhatatlanság” és a „lélek” szavak mentén is van még mit felfedeznünk. Mások inkább a „holtak föltámadása” vagy a „test föltámadása” bibliai kifejezésekkel szeretnék jelölni ugyanezt. Mindezek értelmes utak. Mi ebben az elmélkedésünkben azt a megfogalmazást választjuk, amit a Hitvallásból ismerünk: *Hiszem az örök életet.* Feleletünket öt lépésben próbáljuk megadni.

1. A CSILLAPÍTHATATLAN EMBERI VÁGY ÉS AZ ÖRÖK ÉLET

Az ember folyvást a boldogságot kergeti, vágyódik valamire, amit még nem ért el. Amíg valamiben hiányt szenvedünk, magunk is meg vagyunk győződve arról, hogy a szűkséget kielégítéstől tökéletesen elégedettek és boldogok leszünk. Ludwig Feuerbach vagy Karl Marx valláskritikája abban reménykedett, hogy a vallás és vele együtt az örök élet kérdése is fölöslegessé lesz akkor, ha minden ember számára teljesül az értelmes földi élet ígérete. A jövő társadalomban már nem merülhet fel az igény a vallás és annak vigasza iránt.

Telhetetlen boldogságvágy. A tapasztalat azonban egyre inkább arra tanít, hogy az immanens boldogság ígérete mindig beteljesületlen marad. Aki éhezik, azt gondolja, hogy ha lesz mit ennie, minden más jelentéktelenné válik. Amikor azonban már nem kell rettegnie az éhségtől, az a tény maga, hogy nem éhezik, egyáltalán nem teszi valóban boldoggá. Ha a kívánságunk rutinszerűen, biztosan teljesül, már nem adja azt a boldogságot, amire vágyunk.

Az elért kielégülés mindig új szükségletet teremt, s ez csökkenti a kielégülés értékét. Tiltakozunk ez ellen a tudat ellen, és újra meg újra el akarjuk érni a boldogságot, ez azonban éppen azzal, hogy magától értetődő és megszokott, sokszor frusztrációhoz, sőt undorhoz vezet. Ki ne ismerné a minden boldogságban rejtetten megbúvó szomorúságot? Valódi beteljesülés csak egy röpké pillanatra lehetséges. Tiltakozunk ez ellen a futó boldogság ellen, és meg akarjuk tartani. De a boldogság nem rögzíthető. Nem is lehet akárhányszor megismételni. Az a boldogság, amit magunk rendeltünk, ami lehívható parancsszóra, az nincs fölvérvéve a telítettség feltörő csömörével szemben. A boldogság annál kevésbé boldogít tartósan, minél inkább meg akarjuk tartani. Aki belekapaszkodik a boldogságba, csak még gyorsabban veszi el.

Minden gyönyör örökké akar tartani, — mondja Friedrich Nietzsche. Viszont minden gyönyör megszűnne gyönyör lenni, ha valakinek egy örökkévalóságon át kellene elviesnie. Sok megálmodott paradicsom elveszítene minden izgató vonzását, ha valószínűleg megtapasztalnánk. Azonban egy dolog ennek ellenére mégis igaz: csak akkor értük el valóban a boldogságot, ha azt többé nem lehet elvenni tőlünk. „A happy end banalitása — fogalmaz Wilhelm Kamlah filozófus — világosan mutatja ezt. Ha vége van a filmnek vagy a regénynek, meg akarjuk őrizni ezt a pillanatot, mert a reális világba való visszatérés a kegyetlen kijózanodás jellegét hordozza. A profán világban az a legkegyetlenebb tapasztalat, hogy a beteljesült boldogság pillanatnyi jellege következtében nem állhat meg, nem lehet maradandó, nincs tartós boldogság.” Ezen tapasztalat láttán hiúnak bizonyul az a hit, hogy az abszolút üdvösség ígérete helyére a boldogságnak egy evilági megvalósulása léphet. Az ember szenved amiatt, hogy a hatalom, gazdagság és tekintély földi javai útján nem tudja megtapasztalni a végső kielégülést. Úgy is mond-

hatjuk, hogy az ember értelme és akarata csillapíthatatlan éhséget és magasra törő dinamikát hordoz magában, hogy túlmenjen minden elérhetőn. Ez a túlsorduló vágy nem oldódik fel az elérhetőben. Az ember olyan lény, aki állandóan túl akar menni, fölül akar emelkedni, azaz transzcendens. Azok a politikai kísérletek, amelyek földi képekben festik meg a paradicsomot és föltételezik ezeknek a képeknek evilági teljesülését, csődöt mondanak amiatt a megcáfolhatatlan tapasztalat miatt, hogy az elért paradicsom attól a pillanattól kezdve már nem az.

Fölülmúlhatatlan beteljesülés. Most döntő válaszüthoz érkezünk. Néha úgy látjuk, mintha már elvették volna az embertől azt a tudatot, hogy az életnek van *maradandó* értelme. A rohanó fogyasztás folyton új szükségleteket szül. Aki hagyja magát ezzel vitetni, annak a számára az eredmény egy mindig kielégületlen, de állandóan újra gerjesztett élvezés és önkielés. S ez odáig is elvezethet, hogy ezek a fogalmak: „beteljesedés, értelem” abszurdá és érthetlenné lesznek. De mi lesz az emberből, ha kivész belőle ez a *végso* vágy egy olyan boldogság iránt, amely *nem fogyasztható el*?

A másik út a *vallás ígérete*, amely szerint minden evilági, intenzíven boldoggá tevő kielégülés ellenére csak Isten tud teljes értelmű életet adni. „Minden nagy vallás félreértéketlen tanítása, hogy van élet a halál után” (C. G. Jung). Csak Isten adhat olyan boldogságot, amely mindig nagyobb, mint az ember éhsége, s ezért nem szorul mindig új szenzációra, gyorsan változó divatra. Idevág Szent Ágoston mondása: „Nyugtalan a szívünk, míg meg nem nyugszik Benned”. Talán most már megértjük, hogy miért „túlvilági” ez a megígért, igazi, végso boldogság. Olyan beteljesedés ez, amely eléje megy az emberi váagnak, de ugyanakkor végtelenül felül is múlja. S csak itt értjük meg igazán, hogy mi a *boldogság*: *soha meg nem szűnő, hiánytalan, fájdalom nélkül történő megtapasztalása annak a biztonság*nak, amely *jet többé már nem lehet megsemmisíteni, csökkenteni vagy elvenni*. Ebben a tapasztalatban gyökerezik az „örökkévaló” klasszikus fogalma is: *Az örökkévalóság a soha be nem fejeződő életnek teljes és tökéletes „birtoklása”*. Még találobban mondja a Szentírás: „Szem nem látta, fül nem hallotta, amit Isten azoknak készített, akik szeretik őt” (1 Kor 2,9).

2. A KINYILATKOZTATÁS VÁLASZA

Most már kézbe vehetjük a Szentírást, mert jobban meg fogjuk érteni. Hogyan jutunk el a Bibliában az „örök életre”?

Az Ószövetség. Az Ószövetség imádkozó embere hiszi, hogy a teljes értelemben vett élet az Istennel való közösséget jelenti. Ennek a tapasztalatnak természetesen az élet nehéz szituációiban is helyt kell állnia: jelen van-e Isten ott is, ahol megfogyatkozik az élet, a gonoszoknak a védtelenek fölött aratott győzelmeiben, a gyógyíthatatlan betegség okozta szeszétörtségben vagy az élet teljes pusztulásában, az abszurd halálban? Az Ószövetség hite csak lassan érti meg, hogy a jámboroknak Istennel alkotott életközössége a végtelenbe növekszik. Annak a merész bizonyossága, hogy jelenleg közösségben vagyunk Istennel, kegyelmében állunk, kítáru a határtalanba és előretör a végtelenbe. „De most már mindig nálad maradok, hiszen megfogtad jobbomat. Szándékom szerint vezetsz majd engem, s végül fölveszel a dicsőségbe. Különben nem lenne senkim a mennyben. De ha nálad vagyok, nem kívánok semmit sem a földön. Testem és szívem elenyészik, de sziklám és osztályrészem örökre az Isten” (Zsolt 73,23-26). Isten hűséges az élet minden helyzetében, segítségét és áldását a halál sem képes megghiúsítani. S csak azért lehet legyőzni a halált, mert Istenben képes a jámbor megérteni a teljes élet fogalmát. Az ószövetségi történelem folyamán lassan elmélyül ez a gondolat, s még sokkal jobban kifinomítja az a tapasztalat, hogy Izrael népe itt a földön kudarcot vallott. Ez először úgy nyer kifejezést, hogy Isten örökre megsemmisíti a halált (Iz 25,8). A Makkabeusok Második Könyvében (7,9) találjuk meg aztán az Ószövetségnek az örök életre vonatkozó legvilágosabb helyét. „A mindenség Királya föltámaszt bennünket az örök életre” (vö. 7,11. 14;

7,23; 7,29. 36; 12,43 skk; 14,26). Így mondják ki a mártír fiúk haláluk előtt. Ehhez az „örök életben” való hithez kapcsolódik a test föltámadásának a várása, az ítélet és a büntetés gondolata, valamint a viszontlátás reménye.

Az Újszövetség. Hasonlóképpen beszél az Újszövetség is az örök életéről. Nem lehet azonban úgy beszélni róla, hogy ugyanakkor ne ejtenénk szót Jézus Krisztus haláláról és föltámadásáról. Az „örök élet” kifejezést nem szabad túl gyorsan, elkapkodva kimondani, mert könynyen érthető úgy, hogy nem más, mint evilági életünk meghosszabbítása és folytatása. Nem szabad elfojtani azt, hogy földi-testi egzisztenciánknak kegyetlenül vége szakad. Az Újszövetség keserűen komolyan veszi a halált. És különösen is figyelünk kell arra, hogy *hogyan* beszél az Újszövetség az „örök életéről”. Nem bagatellizálja a hatalmas halált, nem beszél egyenesen és közvetlenül az örök életéről. Tudatában van annak, hogy a halál gyökeres változást jelent. Tehát az Újszövetségben — amikor az „örök életéről” van szó — az az elsődleges és fontos, hogy a hívő ember reménye képes *szembefordulni a halállal*. Nem a halálnak adja az utolsó szót, de nem is idealizálja romantikus módon a halált. A halált az Úr halála és föltámadása alakítja át. Jézus föltámadása viszont nem adhat okot semmilyen rajongó álmodozásra. A föltámadt Úr nem beszél a „túlvilágról”, helyette azt az *új életet* állítja élénk, amit a halál már nem képes megsemmisíteni. Jézus halálának első hatása az, hogy küldetést kapunk és megbízást: *legyünk az örök élet tanúi.* „Csak a Keresztrefeszített támadt föl, s jelenleg addig terjed a Föltámadott uralma, ameddig a Fölfeszítettnek szolgálnak” (Ernst Käsemann).

3. AZ ÖRÖK ÉLET REJTETTEN JELEN VAN FÖLDI EGZISZTENCIÁNKBAN

Tehát nem csupán „odaát” beszélhetünk örök életéről. A Jézus Krisztus keresztyéből és föltámadásából támadó életünk már most megváltoztatja mindennapi létünket.

A hit az örök életnek az időben való hatékony jelenléte. Az az örök élet tehát, amely Jézusnak a kereszten történt önátadásából támad, elsődlegesen Isten szeretetének szolgálata. Kegyelem és üdvösség, örök élet és boldogság azonban csak annak a hitnek és reménynek a számára van jelen rejtetten Krisztusban, amelyik nyitva tartja a szemét. Krisztus mindenkiért adta oda az életét, s ez a szeretet elnyelte a vétket, a szenvedést és a halált. Hogy jelen van-e az új élet, az nem utolsó sorban azon múlik, hogy a keresztyén ember vállalja-e azt, amit Isten kíván tőle, magára veszi-e a konkrét szeretet keresztyét, vagy hamis vágyaktól vezetettve, álmodozva száll el a küldetés és megbízás órája fölött. Éppen Szent Pál tanítja teljes határozottsággal, hogy vegyük komolyan a konkrét létet. A valóságnak ez az elfogadása nem rezignált belenyugvás, hanem egyetértő elfogadása és egyben legyőzése annak, ami nehéz számukra. Pál apostol számára már van *elviselhető szenvedés és megvizsgált szomorúság*, s egy olyan halál is, amely a rejtettségben megváltásra talál. Hogy itt nem a világgal való bénító azonosulás nyeri el a győzelmet, hanem a remény konkrétan beteljesedett ereje, azt Pál bizonyíthatja: „Mindenfelől szorongatnak bennünket, de össze nem szorítanak, kétségesszünk, de kétségbe nem esünk. Üldözést szenvedünk, de elhagyottak nem vagyunk, földre terítenek, de el nem pusztulunk. Testünkben Jézus kínszenvedését hordozzuk szüntelen, hogy Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön” (2Kor 4,8-11). Az az élet, amelyet már nem tud abszolút mértékben megállítani a halál, véghezviszi a valószínűtlent és lehetetlent: az élet és a halál már ideát is gyümölcsöző küzdelemben állnak egymással szemben. Csak ezért beszélhet így Pál az életéről és a halálról: „Mint akiket halálra szántak, mégis élnek, mint akiket megkínoztak, de bele nem haltak, mint szomorkodók, de mindig derűsek, mint szűkölködők, de sokakat gazdagítók, mint akiknek semmijük sincs, mégis mindenük megvan” (2Kor 6,9-10). Ilyen életet csak annak erejében élhetünk, aki magával a halállal győzte le a halált és az emberre leselkedő minden hatalmat: „Mindezen diadalmaskodunk Ó általa, aki szeret bennünket” (Róm 8,37).

Az örök élet keresztyén szemlélete tehát nem teszi a túlvilágról való hamis álmodozással az evilági életet üressé, hanem készséssé teszi arra, hogy egészen elfogadja a halandó életet de úgy,

hogy ne legyen neki alávetve. Az örök élet e dimenzióját fejezi ki Madeleine Delbrél: „A hit az örök élet jelenléte az időben. Eléggé benne vagyunk az időben?”

Az eljövendő élet jelen megtapasztalása. A Szentírás az örök élet kezdetét itt a történelmi létezésben a „lélek gyümölcének” nevezi. A Lélek közvetíti Isten életét a történelmi jelen és az örök jövő között. Csak a Lélekben juthat el hozzánk, bár csak csfájában, mégis valóságosan és megtapasztalhatóan az örök élet. Tehát a „Lélek gyümölcsei” sokkal szorosabb kapcsolatban vannak az „örök élet” valóságával, mint általában gondoljuk (vö. Gal 5,22). Objektív adományok ezek: szeretet, öröm, béke, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség és önmegtartóztatás. A Lélek és gyümölcsei megtapasztalása nélkül nem juthatunk be az „örök életbe”. Így azt is megértjük, hogy bár földi életünk és aktivitásunk nem él tovább abban az értelemben, hogy egyenesen folytatódik a végtelenbe, mégsem szakad meg a teljes megsemmisülés értelmében. Ez az életünk teljeseedik be. Higgyünk az Apostolnak, aki azt mondja, hogy életünk „átalakul”. Hogy azután ez az örök élet *milyen* lesz, azt nyugodtan hagyjuk rá Istenre és a végső órára. Ha beismerjük, hogy tartalmát tekintve kevesebbet tudunk a túlvilági „örök életéről”, mint azt esetleg eddig gondoltuk, akkor nagyon megközelítjük az örök életnek azt a felfogását, amiről János evangéliumában olvasunk, ahol Jézus azt mondja: „Aki ígéret hallgatja és hisz annak, aki engem küldött, örök élete van és nem kerül ítéletre, hanem már átment a halálból az életre” (Jn 5,24).

4. VÁLASZ AZ EMBER VÉGSŐ KÉRDÉSÉRE: ÉLET A HALÁL UTÁN

Mindezzel azonban még mindig nem merítettük ki az „örök élet” kifejezés teljes értelmét. Az örök élet nem csupán az evilági élethez szükséges erő, ahogyan manapság néhányan el akarják fogadtatni. Sőt legtöbbször csak a kereszt és szenvedés jele alatt rejtetten van jelen. A lényegéhez tartozik ez a mély elrejtettség, amint azt különösen is látjuk a jóra irányuló törekvéseink törekenységében. Csakis önmagunkban valóban nem tudunk semmi maradandót alkotni. Ezt látjuk tetteink hiábavalóságában, életünk esendőségében, a gonosz elleni harcban elszenvedett vereségeinkben, s végül a halál valóságában. Mindez teljesen ellenkezik az örök élettel.

Sok keresztény ugyanis elfogadja az örök életnek eddig megfogalmazott értelmezését, de azt gondolja, hogy ezen túl már fölösleges minden szó. Maradjunk az evilági élet ezen meghatározásánál, és szakadjunk el bátran minden mitológiai tojáshejtől és apokaliptikus elképzeléstől.

Az Újszövetség azonban mást mond. Föltűnő, hogy éppen ott, ahol az örök élet a *jelen élet erejeként* áll előttünk (Jn, Kol, Ef), nemcsak rejtett volta kap hangsúlyt, hanem a még be nem következett, végleges megnyilvánulása is. Hadd emlékeztessünk arra, amit gondolataink első lépésében mutattunk meg: az emberi vágy nem teljesülhet be ezen a világon.

Végső igazságtétel csak Istenben. Szeretnék emlékezetbe idézni néhány olyan tapasztalatot, amelyben különösen is világos lesz számunkra, hogy tovább kell keresni és kérdezni. Lényegében régi kérdés az, amely Istennek a világ történelme fölött tartott ítéletére, illetve a rossznak Isten előtt és Isten által történő megítélésére vonatkozik. Kiboszszulja meg az ártatlan üldözöttet, akinek a gyilkosát nem ítélték el? Mi a sorsa azoknak, akiket egy abszurd halál minden beteljesülést megelőzően vagy kiskorú gyermekek gondozásából ragadott el? Ma már eltompultunk az ilyen kérdésekkel szemben. Baj, szerencsétlenség és halál ma természeti katasztrófának tűnnek, amelyek hirtelen törnek ránk, s igazában nem engednek meg semmilyen „miért” vagy „mivégre” kérdést. Ezért tűnnek el oly gyorsan tudatunk szürkületében azok, akik kudarcot vallottak, akik a kerekék alá kerültek, az áldozatok. A szenvedést hamar elfelejtjük, a gyász ideje ésszerűen rövid. Az „idegen” szenvedés iránti eltompultságunk egyre inkább képtelenné tesz bennünket arra, hogy valamilyen „értelmet” fedezzünk föl az ilyen életben. De éppen itt kap az örök élet kérdése kritikus élt: ugyanis Isten felejteti nem tudó emlékezetében van egyedül beírva

azoknak a neve, akiket mi emberek elfelejtünk, megvetünk vagy nem veszünk észre. Ha Isten nem volna hűségese emlékezetével azok mellett, akikkel a világ szégyenletesen és irgalmatlanul elbánt, nem lenne értelme nevének. Csak benne van ígéretünk arra, hogy végül megmenekül mindaz, ami emberileg elveszett a magára hagyott jó, a társadalmilag „hatszotalan”, a gyógyíthatatlan beteg. Itt beigazolódnak, hogy Isten számon tartja minden egyes hajszálunkat. A keresztyén ember meg van győződve arról, hogy Isten begyógyítja a rútul megvertnek sebeit, helyrehozza mindazt az igazságtalanságot, amit nem látott meg senki. Isten színe előtt megoldódnak a világtörténelem rejtélyei, de nem a mi olvasatunk és értelmünk szerint.

Látni Őt — színről színre. Látjuk tehát, hogy az egyén élete nem csupán a jelen társadalommal fonódik össze, hanem megvan saját külön történelme is. Isten Országá és az „örök élet” egyformán átfogja az emberiség jövődó és múlt generációit. Az, hogy Isten uralkodik a történelmen, s hogy közvetlen kapcsolata van az emberiség minden korszakához, nem engedi meg, hogy az egyén boldogságát föláldozhassák az emberiség vélt jobb jövőjéért. A legkisebb testvér emberi méltóságának ez az abszolút rangja nemcsak a végső időkre vonatkozó nagy reménység, hanem mély társadalomkritikai visszahatása is van: a háborúk, az éhségkatasztrófák és az emberi kíméletlenség névtelen áldozatainak felcserélhetetlen neve megmarad Isten élő emlékezetében. Mivel Isten, kiváltképpen elhagyottságukban, ismerte és szerette őket, nem pusztulhatnak el teljesen. S ha senki sem tekint rájuk szeretettel és együttérzéssel, akkor is Isten különleges oltalmában vannak. A keresztyén hit az embernek ezt a végső megmenekülését úgy fejezi ki, hogy aki Isten előtt nyeri el beteljesülését, az látni fogja Őt színről színre.

Hogy mit jelent az „örök élet” ebben a beteljesedésében, azt legjobban a bibliai képek nyelvén mondhatjuk ki: az összes népek egyetértésben fogyasztott, soha véget nem érő vidám lakomája; az a nap, amelyen Isten letöröl minden könnyet; az a kor, amelyben együtt lakik békességben a farkas a báránnyal; az a boldogság, amely még leginkább a vőlegény és menyasszony boldogságához hasonlítható. Ezek a képek nem a földi realitást tükrözik, hanem az örök élet mindig forrástiszta kimeríthetlenségét.

5. ÖSSZEFOGLALÁS: KI VAGY MI AZ ÖRÖK ÉLET?

Megadtuk a lényeges kérdésekre a választ, megvilágítottuk az örök élet kérdésének legfontosabb dimenzióit. Most még egyszer összefoglaljuk a nyert meglátásokat. Ebben az a kérdés vezet bennünket, hogy *hogyan beszélünk az örök életről*.

Isten az örök élet! Az „örök élet” nem valami semleges dolog, tárgy, hanem olyan, mint egy személy, akinek az élet minden helyzetében azt mondhatjuk a szeretet nyelvén: hiszek benned. Aki tehát abban keresi az örök életet, hogy önző módon csak a jelen élet folytatását várja, az elveszíti azt. Aki odaadja magát Istenért és az emberekért, elnyeri az örök életet. Az örök életet viszont csak magában Istenben nyerhetjük el. Ezért már az Ószövetség is lényegében helyesen látja, amikor csak az imádkozó embernek, azaz csak *bensőleg* engedi megtapasztalni az Istennel való elszakíthatatlan közösséget. Az „örök élet” lényegében maga Isten, aki minden a mindenben, és Isten maradandó jelenlétének kimeríthetetlen öröme. Amikor Isten dicsősége fölragyogott számunkra Krisztus arcan, Isten megmutatta nekünk, hogy hogyan lehet minden emberi szituációban, a végső kiúttalanságban is, Isten életét keresni és megtalálni. E nélkül az állandó Istenhez és az embertestvérhez való fölemelkedés nélkül, amit Jézus Krisztustól kell megtanulnunk, nem juthatunk el az elpusztíthatatlan életre. Az örök élet Isten szeretetéből ered, és csak abban az Istentől sugallt odaadásban tartható meg, amelyben a magunk egyéni létét megnyitjuk mások előtt, s ezáltal visszük el a beteljesedésre, ahova maga Jézus Krisztus az út, az igazság és az élet (vö. Jn 14,6). Itt tárul föl a keresztyén hit ereje: „Az az örök élet, hogy ismerjenek téged, egyedül igaz Istent, és akit küldtél, Jézus Krisztust” (Jn 17,3).

Az élet Krisztus! Szent Pál példáján is meg lehet mutatni, hogy a keresztény embernek nem a túlvilággal kapcsolatos spekulációk a legfontosabbak (vö. Fil 1,18-24). Számára egyedül az fontos, hogy Krisztussal legyen. A halál nem menekülés egy jobbnak gondolt világba. Az a több, amit Pál a haláltól vár, nem az élettől való rezignált elforduláson alapszik. Az az örök élet, ami ott van a halál határán túl, inkább felfokozása annak, ami már az evilági valóságot is meghatározta, amennyiben Krisztus az élet alapja. Az élet Krisztus (Fil 1,21). Azt az életet pedig, amely Krisztus, a halál nem tudja elvenni, csak gyarapíthatja. A Krisztussal való felfokozott és maradandó közösség az Apostol számára az a jó, amire érdemes törekedni. Ezért fordulhat Pál újra egészen a testvérek felé, amikor azoknak szükségük van rá.

Hogy mi az élet, azt csak megtapasztalni, csak megélni lehet. Aki nem hordozza magában már ebben az életben az örök életet mint csírában rejlő erőt, Pál szavaival mint „zálogot”, az nem kapja meg azt, amikor földi létezése a végéhez ér. De nem vagyunk az, amivé lennünk kell. Az örök élet bennünk is csak lepellet takart jelekben nyilvánul meg, földi edényben hordozzuk, de a remény türelmes és kitartó erejének kell bizonyulnia. Csak akkor ismerjük fel majd valódi alakját, ha megtisztítja az isteni ítélet tüze. Addig az örök életéről szóló szavaink is csak töredékesek. Csak a szeretetből fakadó tett — ezt magasztalja Szent Pál az első korintusi levél 13. fejezetében — tanúskodik már most a *maradandóról*, annak legtisztább alakjában.

Még sok mindent kellene végiggondolnunk. Meg kellene kérdeznünk, hogy hogyan hagyta ránk Jézus Krisztus az örök életet. Erre a választ a Szentírás adja meg: az evangéliumban és a szentségekben, különösen is az Eucharisziában. Isten Igéje az örök élet ígét adja nekünk (vö. Jn 6,68), az Eucharisztia pedig az élet teremtő ereje, az adja a világnak az életet. Joggal mondhatjuk tehát, hogy az Eucharisztia a szent Útravaló: segíti az embert, hogy helyt tudjon állni a halálban és elnyerje az örök életet, mert a hívő ember számára Jézus jelen van az Eucharisziában halálával és föltámadásával.

Itt kell megemlítenünk Jézusnak egy fontos szavát, amit sokszor helytelenül értelmeznek. Pontos fordításban így hangzik: „Aki megtalálta az életét, elveszíti, aki pedig elvesztette életét énértem, az meg fogja találni” (Mt 10,39). Aki megtalálta az életét, az már nem kockáztat semmit, hogy Istenhez juthasson. „Készen” van az életével, s amit elért, olyan biztos birtokának tekinti, amellyel szabadon rendelkezhet. Ezzel szemben azt mondja az Írás, hogy senki sem ura a maga életének és halálának. De az önmagunk elvesztéséről szóló ige sem fejez ki még mindent. Létezik ugyanis életünknek egy nem igazi odaadása is: először odaadjuk, hogy aztán megszerezzük magunknak. Az „odaadás” álarcá mögött „megrendezett” egoista önkiüresítés és önátadás rejtőzhet. Ezért nem kereshetjük mi magunk az ilyen helyzeteket, hanem ezek találnak meg bennünket ott, ahol nem is gondolnánk. Csak Isten vezethet el bennünket önmagunk elvesztésének végső szegénységére. Egyedül Jézus Krisztusért veszíthetjük el valóban az életünket. Csak benne halhatunk igaz halált. Ő az az élet, amely örökre odaajándékozott szeretet.

Az élet, amelyet Jézus Krisztus ad, nem választható el tőle, ő maga ez az élet. Ajándék és ajándékozó ugyanaz. — Mindennapos tapasztalataink homályában sokszor élenyészik szemünk előtt a jelenlévő örök élet. De éppen ilyenkor nem válhat ez a remény pusztává. A hit bátor ellentmondás a reménytelenség és a kétségkedés minden formájával szemben. Ez a hit az örök élet bizonyosságából él. Mivel van örök élet, az evilági létben is várhatunk és átélhetünk valódi boldogságot. A halál rettenete természetesen akkor is megmarad. De minden félelmünk és szorongásunk ellenére is lényegében verevéget szenvedett a halál.

In: Antwort des Glaubens, 3. Freiburg 1988. Csekély mértékben rövidítve

fordította: Bánhegyi B. Miksa OSB

Popper Péter

A TÉKOZLÓ REMÉNY

„Ama kései, tékozló remény,
az utolsó, már nem a földet lakja,
mint viharokra emelt nyárderű,
felköltözik a halálos magasba.”
Pilinszky

Zűzvar az élet alapvető és végső kérdései körül

Amikor egyetemista koromban habzsolni kezdtem mindent — vallásos tanítást, szkeptikus bölcseletet, racionális európai lélektant és távolkeleti misztikát — egyszóval mindent, ami az úgynevezett *végső kérdések* szellemi aurájában fel-felfénylett, vagy homályosan gomolygott, időnként hűségesen beszámoltam apámnak az olvasottakról, a fülbesúgott titkokról, a megértettnek vélt, az érthetetlen, sőt fölháborító tanokról. Jóindulattal és sokáig hallgatott engem, ám egyszer csöndesen megkérdezte:

— „Mondd, fiam, miért kell neked olyan *jólinformálnak* lenned ezekben a dolgokban? Egy napon te is meghalsz, és akkor majd megtudod... Nem kellene inkább az élet dolgaival foglalkoznod?”

Vajon igaza volt-e? — ma is meg-megkérdézem magamtól. Ő valamiféle profán és fölösleges belekiváncsiskodásnak látta érdeklődésemet, belekiváncsiskodásnak az Isten dolgaiba, amelyek nem tartoznak az emberre. A spirituális kompetencia-határok alázatos tiszteletére figyelmeztette az Ószövetség következetes szűkszavúsága az Úr leghűségesebb fiainak végéről: „...és kimúlék és meghala, jó vénségben, öregem és betelve az étellel, és takarították az ő népéhez.” Helyénvaló lenne tehát, hogy „a többi: néma csend.”¹

Másrésről rossznéven lehet-e venni, hogy az ember örök kíváncsisága — nevezhetjük a megismerés szomjazásának is — nem ismer határokat, nem tisztel tabukat. Vajon szellemileg és morálisan elpiszkolódik-e az, aki bármilyen belső nyugtalanságtól hajtva — legyen az hit, tagadás vagy kételkedés — emberi értelmével az emberi léten túli dolgok felé tapogatózik? „...Tudom, az útnak rám ragadt / miattad sok bogánca, piszka, / és mégis: én vagyok a tiszta / s te a lélek szent éhe vagy, / hit fölött és kétey alatt / Istent akaró ateista...” — írja Szabó Lőrinc a kíváncsiságról.²

És ha az ember nem alázatos határ-tisztelő és nem is mohó-kiváncsi, hanem *használni* akarja a hit, a transzcendencia, a spirituális dimenziók lehetőségeit önmaga egyensúlyban tartására? Lehet-e vallást, hitet „szedni” szorongások ellen, nyugtató tabletták, néhan pszichoterápia helyett?³ S ha a mély vallásosság együtt jár a „világtól” való önkéntes elfordulással, a materiális életörömök forszírozása helyett az introverzív aktivitás elmélyülésével, vajon ugyanilyen minőségű és értékű szellemi megismerés lehetőségeit nyitja-e meg, ha ez az elfordulás *kényszerű*: nem ő tagadja meg a „világi hívságokat”, hanem a világ tagadja meg őt?

S most nemcsak napjaink társadalmi változásainak egyik lehetséges következményére gondolok, az egzisztenciális talajt és értékorientációt vesztett ember kapaszkodására bármibe, ami belső biztonságot, vagy legalább annak illúzióját ígéri. Mert ez is jelen van a hirtelen kivirágzó spirituális reneszánszban. A XX. század szellemtörténetében ennél sokkal alapvetőbb földrengés ment végbe. Nevezetesen a megelőző évszázadok — körülbelül a francia enciklopédistáktól az I. világháborúig terjedő időszak — egyik legfontosabb mitoszának összeomlása.

Arról van szó, hogy „az Ész trónraültetése” óta az európai kultúrkörben racionalista világlátás uralkodott, ami a XIX. században kulminált. A múlt század közembere — nem is beszélve az „entellektuellekről” — rendíthetetlenül hitt abban, hogy a tudomány megoldja az élet egyéni és társadalmi gondjait, egyfajta földi üdvösséggel ajándékozza meg az emberiséget. Ez a — paradox módon a racionalizmus talajából kinőtt — hit a XX. század végére látványosan összeomlott. A szerelmi csalódások éppúgy fájnak, az emberi kapcsolatok épp annyira konfliktusokkal telítettek, az ostobaság, a hiúság, a hatalomvágy, a kapzsiság és a gerinctelenség is megmaradtak az érvényesülés fő motívumainak, hiába munkálkodott tudósok ezre a lélek mélységeinek, vagy a viselkedés kognitív szerveződésének feltárásán. S a nagy társadalmi üdvösség? Soha meg nem élt vérontások, diktatúrák, az emberiség létét fenyegető természeti-biológiai romlás, kozmikus méretű szorongás súlyát terhelik az emberekre. Egyre sürgetőbb a belső készítés, hogy az ember „tüllépen e mai kocsmán!” Csakhogy merrefelé? A minden irányba nyíló utak némelyike csalókan lidéres is lehet, mások zsákutcába vezetnek, esetleg a bizonytalanságnál rosszabb pszichés összeomlás felé.

Az én szemüvegemen át, az egyik legbiztosabb útnak látszik a józsefattilai program: „Az értelemig és tovább!” Vagyis minden racionális lehetőség kihasználásával jutni el a ráció határáig. S a régi hagyomány szerint, három nagy lépést megtéve az erkölcsi fejlődésben, megpróbálkozni egy kis lépéssel előre jutni a — nevezzük így — intuitív, vagy a racionális tudat fölötti megismerés birodalmában.

Ám mintha nem ez történe. Az érdeklődés inkább az olcsó misztika, a külsődleges vallásosság és a hitbéli exotikumok felé fordul. Különféle szekták, keleti kultuszoknak nem csöndes átélése, hanem látványos majmolása, a hagyományos vallások szertartási elemeinek nyilvános ünnepélyességű túlhangsúlyozása a szellemi tartalom rovására, és főként búbjóság és varázslat mindenekfelett. Kézrátevők és másféle csodadoktorok, láthatatlanul hasbanyulók, földöntúli erőkkel kanalakat hajlítgatók, ufóvá redukálódott angyalok társalkodói, egyszóval *a hit helyett a hiszékenység* nagy bacchanáliája. A sajtóban, rádióban, televízióban úgy beszélnek hatodik érzékekről, elmúlt életekre való emlékezésekről, reinkarnációról, mintha mindez a legegvidensebb ismeret lenne, magátólértetődő közhely-igazság, amit éppen nyilvánvalósága miatt bizonyítani sem kell. A karaktert négy nap alatt jópénzért átszabják, ugyancsak négy nap a meditatív beavatás időtartama, a titkos szellemi név fülbesúgásával egyetemben. Evilág, túlvilág kérdéseiben győzött a filléres jólinformáltság.

Filléres? Olcsó? Jogosan dobálózom-e ezekkel a jelzőkkel? Én olcsónak és hiteltelennek tartok minden olyan szellemi kínálatot, amely

— nem kér belső elmélyülést, tartós szellemi erőfeszítést;

— nem inti tanítványait arra, hogy fölösleges kívülről látszani annak, ami belül történik;

— amely megengedi a szellemi gögöt, fölényérzést és megvetéssel tekint a más utakon tévelygőkre, azaz kizárólagossá avatja önmagát;

— ahol nem a tanítvány indul el, hogy mesterét megkeresse, hanem a „Mester” rohangászik tanítványok után, melegen ajánlva magát;

— amely nem azt eredményezi, hogy az ember megtalálja saját szellemi útját a saját kultúrájában, saját népe között, hanem annak tagadásához vezet.

Megnövekedett tehát az „írástudók felelőssége”. Ebben a saját hivatásom feladatát főként abban látom, hogy *ne keverje össze az élet alapvető kérdéseit a végsőkkel*. Alapkérdésnek tartom, hogy egy ember megfelelően „működjek” a szó biológiai-fiziológiai, lelki és szociális értelmében. Ennek biztosítása orvosi és pszichoterápiai feladat. A gyógyító soha nem támadhatja meg betegének — kliensének — semmilyen világnézeti-hitbéli meggyőződését, hanem saját világlképét háttérbe szorítva alkalmazkodnia kell hozzá. Ám nem adhat a közös munka során felmerülő alapvető kérdésekre végső válaszokat sem: nem küldheti büntudatos betegét papi feloldozást kérni, s nem ítékezhet felette, vezeklést róva ki számára; nem vizsgaltathatja szexuálisan tehetetlen kliensét azzal, hogy most meg-

nyílt előtte az út a szent aszkézis felé. A test és lélek orvosának az a feladata, hogy „működőképessé” tegye az embert s a továbbiakban annak szabad döntésére bízva szellemi és erkölcsi orientációját. S viszont: a lelki gyógyítás nem helyettesíthető térítéssel, nem csempészhető be a vallás a pszichoterápia helyére. S amikor az alapvető és végső kérdések mentén — amely utóbbiak az élet és halál, túlvilág, újjászületés, üdvösség és kárhozat dolgait érintik — elválasztom a gyógyító és pasztorális munkát, ezt azért teszem, hogy hangsúlyozzam az együttműködés kikerülhetetlenségét a ma kultúrájában, különösen akkor, ha a pszichés zavar kiindulópontját erkölcsi értékzavarok jelentik.³

A pszichológiai-spirituális csalást éppen az reprezentálja, amikor alapvető kérdésekre teológiai választ, végső kérdésekre pedig biológizáló-pszichologizáló választ adnak; ahol koncentrált összeszedettség kellene, ott varázslattal akarnak segíteni; ahol önismertetre lenne szükség, helyette misztikus élményt ígérnek, és fordítva: tudománykodással próbálnak pótolni hitet; társadalmi „ártalom-listákkal” altatják el az ember felelősségét önmagáért; betegnek jelentik ki a züllöttest, s adaptációs zavarnak a konfliktust, amelynek átélése és megoldása egyetlen lehetősége a karakter kiformalódásának. — Nem lebecsülendő tehát a konfúzió veszélye evilág és túlvilág értékei között. Úgy látszik, ez a legújabb kísértés, amivel tudománynak és vallásnak együtt kell megbirkóznia.

Öregszi-e az ember lelke?

Számos bölcselő után meggyőző, szuggesztív erővel Simone de Beauvoir bizonyította be, hogy az élet minden öröme, derűje, izgalma, kalandja és feszültsége a halálból, a múlandóságból ered.⁴ S ha beláthatatlan, sőt egyre aggasztóbb következményekkel jár, hogy az ember evett a Tudás Fájának gyümölcséből, csak végtelen hálát érezhetünk az Arkangyal iránt, aki lángoló kardjával elzárta a Halhatatlanság Fájához vezető utat. Úgy látszik *emberi lélekkel nem lehet elviselni a létezés végtelenségét* — legalábbis földi értelemben nem, — még az intellektus terheit is egyre nehezebben.

Másrészről viszont tudomásul kell vennünk a lélek örök tiltakozását a pusztulás ellen, a legmélyebb rétegekből fakadó eliszonyodását az individuális létezés megszűnésének lehetőségétől. Az „Én vagyok”, a személyiség megsemmisülésének perspektívája az ember számára kozmikus botrány, feldolgozhatatlan trauma. Az egészséges pszichikum, ha minden elhárítási törekvése csődöt mondott, és kénytelen meghallani, amikor „valami ős Legyen! — a Ne legyen!-t — mondja ki”, csak vergődni tud fájdalomában és „pörölni az elmúlással”.

E sorok írójának rendíthetetlen meggyőződése, hogy az egészséges lelkű ember, az élet természetes folyamatait elfogadó természetességgel éli meg. Ezért ösztönös ellenérzéssel és tudományos tapasztalatai által megerősített elutasítással reagál azokra a pszichológiai elméletekre, amelyek kötelező alapélménnyé teszik a „születési traumát”, a nők „pénisz-irigységét”, a gyermek „mikóját”, azaz kisebbrendűségi érzését, a serdülőkör „kríziseit” — nem folytatom a felsorolást. Félreértés ne essék: ezek a jelenségek mind léteznek, de csak akkor jönnek létre, ha a pszichikus fejlődést, a személyiséget valamilyen károsodás éri, tehát részei, tünetei egy lelki kórfolyamatnak. Ugyanezt gondolom arról is, amikor a halálfélelem eluralkodik egy emberi lelken. Ám a fent elmondott elmentmondásos helyzet következtében, — ami csak egyike a pszichikum számos ellentmondó vágyának és törekvésének — nevezetesen, hogy sem a halhatatlanságot, sem a halált nem bírjuk elviselni, az egészséges ember is kisebb-nagyobb belső tiltakozással szemléli öregedését, testi leromlását, mint a közeledő vég előjeleit. Igen, megint csak a tudás, a tudat terheiről van szó, mint Füst Milán írja: Valamennyi teremtmény közül az embe veretett meg azzal a nyomorúsággal, hogy kénytelen tudomásul venni saját eljövendő pusztulását.⁵

Ha következetes maradok gondolatmenetemhez: az öregség, a halál azért „nyomorúság” az ember számára, pszichikailag azért elfogadhatatlan, mert „természetellenes”, s ha kénytelenek is vagyunk fejet hajtani ama természettudományos igazság előtt, amely

szerint az öregedés és a halál az élet természetes része és velejárója, a lélek minderré-
tytet hány, s akkor is abszurdumnak érzi. Ennek pedig nem lehet más oka, mint az, hogy
ami a „minden testek útja” szempontjából természetes, az a pszichikum szempontjából
természetellenes. A test valóban megöregszik és elpusztul, a lélek pedig *valamiféle szub-
jektív időtlenségben él, s kívül érzi magát az öregedés és megsemmisülés törvényének világán.*
Mármost illúzió-e ez, vagy tény, költészet-e, vagy valóság?

Mindegy. A szűkkeblű tudományoskodás szempontjából mindenképpen nonszensz,
ha azt feltételezném, hogy talán csak az agyi erek meszesednek el az évek előrehaladtá-
val. Ám, ha szerencsés (vagy tragikus) esetben a sclerosis megkíméli az agy ereit — mint
Thomas Mannál s talán Goethénél is — akkor a lélek képes mindarra, ami húsz éves korá-
ban lelkesedéssel vagy kétségbeeséssel töltötte el, épp úgy alkot, szárnyal, megmámorosod-
dik, csak a test, a megvénült, tönkrement test nem engedelmeskedik már neki. Thomas
Mann soha nem merete megírni Goethe életének azt az epizódját, amikor 76 éves korában,
Marienbadban beleszeretett a 17 éves Ulrike von Levetzowba és minden reggel az ivókút-
hoz sietett, hogy találkozhasson vele. Egyik közös sétájukkor a buta csitri kergetőzni kívánt
az öregúrral, s eliramodott előle az emelkedőn felfelé. Goethe utána, és hasraesett. A jelenet
pokoli: a világ szellemi fejedelme ott hasal a porban, s az „ifjúság számára” — stílusosan:
libája — kacagva eltűnik a fák között.

A pszichikumnak ez a szubjektív időtlenség élménye, ami miatt csodálkozva és meg-
botránkozva szemléli saját testi leromlását, tulajdonképpen egyfajta halhatatlanság
igény, amelyet persze röstell és letagad a ráció szánakozó mosolya előtt. Mert az ész eb-
ben gyávaságot lát — tán nem is jogtalanul — megrettenést a végső és végleges sötétség
határához közeledve. Hogy is írja Kosztolányi?⁶ „...együtt a szív és fő, / fájdalom és
bölc s messzetekintés, / elhagyott e sanyarú földön, / az, aki él és az, aki fél és / látja a
törvényt, reszketve, de higgadt / léptel megy a sírhoz, az értelem égő / lámpája kezében...”

Higgyünk-e neki? Vagy a halhatatlanságra berendezkedett lélek, mit sem tudván kez-
deni a halállal, fenyegető megsemmisülését evilági pusztulássá enyhíti, a személyes lé-
tezés tovább, „túlvilági” lehetőségével bíztatja magát, ama határmezsgye titokzatos kár-
pitja mögött.

Az elmondottakból többféle következtetés lehetősége adódik. Van, aki a lélek időtlen-
ség-élményét pszichológiai káprázatnak tartja, ami önbecsapásra alkalmas illúziók ker-
getésére készíti, félelmének csökkentése érdekében. Elképzelhető, hogy mások a test és
lélek szubsztanciális másféleségének bizonyítékát látják benne. Megint mások az úgyne-
vezett tudatállapot változások, különböző lét-dimenziók kutatása segítségével remélik
megtalálni a „szellemtudományos” magyarázatot. E latolgatások és teóriaképzések he-
lyett az evilág-túlvilág probléma kulturális különbségeire vetnék egy pillantást, kitud-
lasként megint csak a szubjektív viszonyulás szempontjából. Indiában ugyanis ismeretes
egy olyan formája a szorongásos depresszióknak, amely a tizenévek végén szokta elurálni
egy-egy fiatal ember és leány lelkét, amikor megértik az újratestesülés (és nem a lélek-
vándorlás!) tanát. Ennek elfogadása ott nem jelent vallásosságot. Egyszerű evidencia-
ként élük meg, hogy az ember fejlődési útján többször is „a ritkán és nehezen megszerez-
hető emberi test” birtokába jut azért, hogy helyrehozhassa azt, amit előző életében elhi-
bázott. Ám ebből következően semmi elől nem lehet elmenekülni, a cselekedetek követ-
kezményei visszatérnek, a megoldatlanul maradt kapcsolatok és élethelyzetek megis-
métlődnek. S így történhet meg, hogy itt is felütheti fejét a megrettenés, *a létezés zárt
csapdaként is meg lehet élni*, valaki rákötözve érezheti magát a „lét kerekére”, s netán irigy-
kedve tekint európai kortársára, aki legalább az öngyilkosság „kiskapujával” rendelke-
zik, hogy véget vessen annak, ami kibírhatatlan. A keleti ember világképében ez tökéle-
tesen értelmetlen cselekedet. S ekkor van az, hogy az ember fanyarul elmosolyodik: Eu-
rópában attól szoronganak, hogy meg kell halni, Indiában attól, hogy nem lehet meghal-
ni. Végül is mindegy, a lényeg annyi, hogy az ember mindenképpen szorong. S úgy tű-
nik, szorongásától, neurózisától, önkínzó kedvétől vagy kedvetlenségétől nem védi meg
semmiféle vallás, semmiféle tagadás, semmiféle fanatizmus vagy cinikus szkepszis.

Hagyjuk hát a mentálhigiénét, s térjünk vissza a bölcelet kultúrák közti érdekességeihez evvilág és túlvilág nagy kérdésében. Távolvelet és a Szentföld között, valahol középen élt a görög bölcs, a nagy szintézis megfogalmazója: „A halhatatlan halandó. A halandó halhatatlan. / Az ennek halálát éli. Ez annak életét halja.”⁷

Tűnve megálló pillanat

Thomas Mann mondatja ezt a kifejezést Holger úr szellemével, ama „időelem” meghatározására, amiben az evvilágról elköltözött tartózkodik.⁸ E fejezet címeként csak azért állja meg a helyét, mert kifejezi azt a bizonytalan villódzást, amellyel a túlvilági képzeteket összehasonlító kultúrtörténet szembetalálkozik. A teológus szempontjából persze mindez közömbös, esetleg profán, ám e sorok írója laikus lévén függetlennek érezheti magát a teológiai gondolkodás fegyelmétől. A kérdés, amelyre e néhány oldalón választ keres, úgy fogalmazható meg, hogy valóban diametrális ellentét van-e a távolkeleti valásfilozófiák és a zsidó-keresztény gondolatvilág között, vagyis az ökumenikus eszme határai milyen messzire terjednek ki?

Végül is mind az Ószövetség, mind az Újszövetség meglehetősen tartózkodó a halál utáni létezés részleteinek taglalásában, nem beszélve az újraszületés gondolatáról, mely a kinyilatkoztatott szövegekből teljesen hiányzik. Ám valóban a reinkarnatív gondolat elutasítását jelenti-e ez a némaság, vagy utalások formájában esetleg néhol átcsillog némi diszkrét megengedés, ami azt jelenthetné, hogy a szent iratok nem tagadják, csak adott időszakban nem tartják aktuálisnak e rejtett történések kibontását. A Biblia szerint nem rendkívüli a szellemi világgal való kapcsolattartás. A filiszteusokkal hadban álló Saul kesereg, hogy Isten eltávozott tőle és nem felel neki sem a próféták által, sem álomlátás által. Megidézeti ezért az endori varázsló asszonnyal a halott Sámuel, hogy tanácsot kérjen tőle. „Monda azért az asszony: Kit idéztek föl neked? És ő monda: Sámuel idézd föl nekem” (1Sám 28,11). A megidézett Sámuel pedig szól Saulhoz: „Miért háborgattál, hogy felidézettél engemet?” (15. v.) Mindez arra utal, hogy Sámuel az evvilági élet után létezik valahol, ismeri Saul további sorsát: bukását és közeli halálát. „És az Úr Izráelt is veled együtt a Filiszteusok kezébe adja, te pedig holnap fiaiddal együtt velem leszel” (1Sám 28,19). — Vagy miképpen értendő Malakiás prófécijának egyik zárómondata: „Imé én elküldöm néktek Illést, a prófétát, mielőtt eljön az Úrnak nagy és félelmetes napja” (Mal 4,5). — S János evangéliumából az a rész, ahol a prédikáló Keresztelő Jánostól megkérdezik a zsidók: „Vajon Illés vagy-e”? (Jn 1,21). A buddhisták szerint itt reinkarnatív gondolat húzódik meg. Illés visszatérhet, újra testesülhet. A kereszténység és a zsidóság azonban nem erre teszi a hangsúlyt, hanem az egyéni fejlődésre. A buddhista is tud a háromszemélyű egy Istenről és Trimurtinak nevezni. Nem azt mondja: Atya, Fiú, Szentlélek, hanem Brahma a teremtmény, Visnu a fenntartó és Siva a pusztító-megújító. Ábrázolása egy alak, három arccal. Ebből is látszik, hogy csak egyfajta transzcendencia van!

Úgy tapasztaltam, hogy a nyugati felfogáshoz képest a keleti emberben szigorúbb *determinista világkép* él. Ám az emberi sors alakulásának ez a meghatározottsága nem külső szellemi erő műve, nem az istenség akarata, hanem *öndeterminizmus*, az ember cselekedetei, gondolatai, érzése-iridulatai, egyszóval minden, amit a világban és a világgal művelt, meghatározzák azokat a helyzeteket, melyekbe a következő életében kerül. Az ember tehát magatartásával saját maga alakítja jövő sorsát, „karmáját”. Ezzel lehetőséget ad önmaga számára, hogy „javítson” azon, amit elrontott, rendezze azt, ami rendezetlenül maradt, fölépítse azt, amit lerombolt, egyszóval, hogy *fejlődjön*. E felfogás lényeges eleme, hogy *fejlődni, változni és változtatni csak a földi életben lehet*. Két megtestesülés között, a szellemi síkon, az úgynevezett „köztes létben” csak szemlélet van, kontempláció: az elmúlt élet víziókban leképződő „értékelése” s az elintézetlenül maradt dolgok „battyuinak” összeállítására, az új élet sorsszerű helyzeteinek kiformalása. Ez a kontemplatív periódus — bár rövidülő tendenciát mutat — elég hosszú, a mai átlag embernél

3-400 évig is eltart. Vagyis csak akkor jön vissza a földre, amikor annyira megváltoztak a történelmi-társadalmi körülmények, hogy az újra megszületettnek van mit „megtanulnia”, újra tanulnia az anyagi világ dolgaiból. Tévedés tehát, hogy az ember minduntalan megtestesül. Ez a nagy „segítő” jellemzője, akik már nem saját fejlődésük érdekében születnek újjá, hanem azért, hogy előmozdítsák a többi ember útra találását. A két földi élet között eltöltött időszak számos periódusra osztható, melyeknek mindegyikében más-más szempont emelkedik ki az elmúlt élet pozitív és negatív történéseinek újraéledése során. A Kelet is ismeri a „színről-színre látást”, vagyis hisznek abban, hogy két élet között az ember „látja” az elmúlt események rejtett dimenzióit is, az önmagát és másokat mozgató valódi motívumokat. A szemlélet tehát egyértelműen *evolucionista*. Az emberi újratestesülések részei egy nagy „világtervnek”, amelynek lényege: *a makrokozmosz istenség egy részének „lehasadása” s alászállása a mikrokozmosz létezésbe* — ezek az emberi lelkek — *majd inkarnációk során keresztül visszatérése a makrokozmoszba*. A „kis” egyéni és a „nagy” kollektív körforgás tehát szellemi-anyagi-szellemi utat jár be. Ennek során öntudatra ébred, szuverén Én-lénné válik, akinek módja van erkölcsi értelemben szabadon választani jó és rossz között. Determinizmus és szabadság? Igen. Egyrészt a determinizmus is a szabadság egyik formája, hiszen az ember önmagát determinálja, kvázi „vállalja” tetteinek következményeit. *Másrészt csak a sorsszerű élethelyzetek determináltak, az ember szabad abban, hogy miként viselkedik a karmikus szituációkban, javít-e, vagy tovább ront rajta*. Másképpen megfogalmazva, a keleti vallásfilozófiák szerint is *a Teremtés nem lezárt aktus, hanem ma is tartó történés*.

Mi teremtődik ebben a világekorszakban? Tulajdonképpen *szabadság*, a szó erkölcsi értelmében, szabad választás lehetősége a Sötétség és a Világosság erői között, egyszóval *erkölcsi világrend teremtődik*. Ez lenne az ember sajátos missziója, ehhez van szüksége az Én, a személyiség szuverenitására.

Ezzel szemben a klasszikus hinduizmusban a személyiség egy meghatározott fejlődési szakasz „mankója”, melytől előbb-utóbb meg kell szabadulnia annak, aki valóban vissza akar olnadni a Nirvánának nevezett makrokozmosz „léttelen-létezésbe”. Buddhának ezt a tanítását az „Ego-illúzió”-tól való megszabadulásnak fordítják, bár talán helyesebb lenne „Persona-illúziót” mondani. A sokat vitatott kérdésre, *hogy ha az Én csak illúzió, akkor tulajdonképpen „ki az, aki inkarnálódik?”* — Buddha így felelt: „A gondolkodó megszűnik, de a gondolat megmarad: az érző megszűnik, de az érzés megmarad; a cselekvő megszűnik, de a cselekedet megmarad.” Mármost hatásában és következményeiben — tehetnénk hozzá. Am a kérdés tovább forszírozható és tovább is forszírozzák: Ugyanaz az ember, ugyanaz a lélek testesül-e meg újra és újra? S ekkor hangzott el a híres olajmécses hasonlat: „Itt van ez az olajmécses, amelynek fényénél dolgoztam reggelig. Reggel elfújom. Este újra meggyújtom. A csésze ugyanaz, az olaj ugyanaz, a kanóc ugyanaz. De ugyanaz-e a láng, ami fellobban, mint a tegnapi éjszakai?”

Etikai szempontból pedig szerintem elenyészik az eltérés a különböző vallások között. Ha azt kérdeznénk, kit tart „rendes embernek” a buddhista, a protestáns vagy a katolikus, mind hasonlóképpen válaszolnának. A vallások lényegében ugyanazt mondják, csak más korszak, más nyelven és más aspektusból. Nem látok nagy különbséget Szent Ignác lelkigyakorlatos könyve és egy buddhista vagy jóga gyülekezet lelkigyakorlati között. Beszélgettem egyszer egy buddhista pappal az ember halál utáni sorsáról. Megkérdeztem tőle, hogyan lehetséges, hogy a túlvilágon földeregenek fenyegető és haragvó Buddhák, de szelíd és barátságos istenségek is. Ezek nem objektív létezők, felelte. Ez a tükör-élmény. Mindaz az indulat, cselekvés, érzélem és gondolat, amelyet kivetített valaki élete során, ott szembejön vele. Saját magát látja, a saját lelkét, ilyen képi víziókban. S mit lát eszerint a keresztény? — kérdeztem. Saját tudati tartalmainak megfelelően vagy a sátánnal fog találkozni, mint fenyegető erővel, vagy barátságos angyalokkal. S akinek semmilyen spirituális érintettsége nincs? — faggattam tovább a buddhistát. Az a semmivel fog találkozni. A saját megsemmisülését fogja megélni, mondta, és engem megcsapott a dolog hidege.

Mentegetőzés

Végére érve a rendelkezésre bocsátott ív-terjedelemnek, e sorok írója utólag szeppen meg vakmerőségén. Mind az objektív lehetőségeket, mind szubjektív erőit túlbecsülve, elégedetlenül olvassa újra, amit papírra vetett. Elsodorta hiúsága és az a becsvágya, hogy saját használatára készült „házi szintéziséből” valamit megmutasson egy teológiai folyóirat kritikusan mérlegelő olvasóinak. Ezért elnézést kér.

Szándékom csak annyi volt, hogy három gondolatomat szorongva előadjam: tudva tudott, hogy a valódi hittel megtért bárány a legnagyobb öröm a Földön és az Égben. Mégis, amikor a bárányok tömegesen tülekednek az aklok felé, felmerülhet a gondolat, hogy esetleg nem az akol melege és fénye vonzza őket, csak a bőrüket mentik, mert fenyegető közelségben csaholnak a farkasok.

El akartam mondani meggyőződésemet, hogy az emberi lélek szubjektív élményvilága és titkos önképe az időtlenségben létezik s a halált csak mint változást tudja tudomásul venni, de nem mint megsemmisülést. Ezen mitsem változtat, ha ezt röstelli bevallani önmagának, különösképpen pedig másoknak.

Éreztetni szerettem volna, hogy a két nagy keleti vallás bölcelete, bár tartalmában eltérő, de szellemében nem idegen a kereszténységtől. Ők is azt szeretnék, hogy az emberek jobbra formálják magukat, magasabb szintű szellemi létezését áhítsanak, alkossák meg a szabad emberek erkölcsi világrendjét, akik felelősek önmagukért és másokért. Ezen a világon? Vagy azon a túlsón? „Az ég a tengert tükrözi s a tenger az eget.”⁹

Jegyzetek

1. A tanulmányban többször fordulnak elő „töredék idézetek”, melyeket a képességeimet meghaladó tömör megfogalmazás érdekében alkalmaztam. Ezeknek külön-külön nem adom meg bibliográfiai adatait, tartalmilag ezt most megengedhetőnek érzem. E jegyzetben közlöm, hogy az idézetek lelőhelye: Mózes I. és II. könyve, *Shakespeare*: Hamlet, *József Attila* versei, *Thomas Mann* Naplója, *Levelei és Doktor Faustus* keletkezése c. műve, *Buddha* beszédei, *Lénárd Jenő*: Dhammo. Bevezetés a Buddha tanába c. munkája. — 2. *Szabó Lőrinc*: Kíváncsiság. In: Szabó Lőrinc válogatott versei. Móra. Bp. 1963. 83. old. — 3. E kérdéstről való vélekedésemet részletesen megírtam „Az önmagába térő ösvény” c. könyvemben. Szépirodalmi, Bp. 1990. és Relaxa Bp. 1991. — 4. Részletesebben lásd „A biblikus gondolkodásmód és a pszichoanalízis” *Thalassa* 1. sz. 1989. Bp. és „Gyógyítás vagy térítés?” *Vigilia*, 1991. 10. (október) Bp. tanulmányaimban. — 5. *Füst Milán*: Vitairat az öngyilkosságról. Megjelent a Szép szó öngyilkosságról szóló különszámában, 1935-ben. — 6. *Kosztolányi Dezső*: Marcus Aurelius. In: Kosztolányi Dezső összegyűjtött versei. Szépirodalmi, Bp. 1964. 523. old. — 7. Herakleitos múzsái vagy a természetéről. Helikon, Bp. 1983. — 8. *Thomas Mann*: A varázshegy. Európa, Bp. 1981. — 9. *Radnóti Miklós*: Trisztánnal ültem. In: Radnóti Miklós összes versei és műfordításai. Szépirodalmi, Bp. 1972. 150. old. — De: A gondolat sokkal régebbi, *Hermes Trismegistos* *Tabula Smaragdina*ja azt tanúsítja, hogy „Az, ami lenn van, ugyanaz, mint ami fenn van és, ami fenn van, ugyanaz, mint ami lenn van. Így érted meg az egyetlen csodát.” In: *Harmas Béla*: *Anthologia Humana*, Gondolat, Bp. 1990. 17. old.

A TEOLÓGIA folyóirat munkatársai a katolikus egyház tanításának keretein belül saját felfogásukat, nézeteiket fejtik ki, saját választott módszerüket alkalmazzák. A közös hit egysége folyóiratunk számaiban a legitím sokszínűség harmóniájában kerül az Olvasó elé.

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE

Dr. Iván László pszichiáterrel

ÖREGEDÉS — HALÁL

Iván László pszichiáter 1933-ban született Budapesten. Középiskolai tanulmányait a budai ciszterci gimnáziumban végezte. Az iskolában honos oldottság, műveltség, igényesség és szeretet máig ható alapokat és tartást adott, befolyásolta további életét. Osztályfőnöke, Schilling Roger O. Cist. szellemisége meghatározta értékorientálását. Iván László érettségi után az Orvosi egyetemre ment, majd első munkahelyére a Pszichiátriai Klinikára, ahol 25 éven át, mint pszichiáter-ideggyógyász dolgozott. 1982-ben a SOTE Gerontológiai Központjába került, ahol többek között személyiségtől függő időszedési modellek kidolgozásán, elemzésén munkálkodik, továbbá az oktatásban és továbbképzésben is rendszeresen részt vesz.

Hogy alakult, hogy Ön gerontológus lett?

— Egész emberi életünk voltaképpen időszedési folyamat, és ez nagy kihívás mindannyiunk számára. Köztudott, hogy minél idősebbek leszünk, annál inkább eljutunk a halál közelségéhez. Egyre sürgetőbbben választ kívánunk kapni és adni arra a kérdésre, hogy miként érjük ezt el. Megfigyeltem, hogy a pszichés megbetegedések életkoronként másként jelentkeznek. Az időszedéssel azonban egy sor jelenség elfedés alá kerül, amelyet pedig azelőtt nyíltan és nyilvánvalóan lehetett elemezni. A gerontológia nagy próbatétel az orvos számára, mert el kell tudni választani és meg kell tudni mondani, hogy mi az, ami az illető életkorával velejáró, és mi az, ami nem abból származó elváltozás. El kell tudni különíteni a normál időszedési folyamatot a kóros öregedés folyamatától. Ma már biztosan mondhatjuk, hogy az öregedés önmagában nem kóros állapot, hanem folyamatok összessége, mely minden korban előrehaladó egyént személyiségétől függően érint és amely föltárható, megközelíthető és személyre szabottá tehető. Lelkileg, lélektanilag az ember haláláig fejlődik, s hogy biológiailag ez a fejlődés nem következik be, annak sok tőlünk is függő, de környezetünkől, világunktól determinált ártalom az oka.

Számomra a szenvedés, a nyomorúság, a függőség és kiszolgáltatottság megelőzése, feloldása a legfontosabb emberi, orvosi, lélektani feladat. Ehhez kapcsoltam az életemet. Nem utolsó sorban a társadalmi függés és bizonyos tehetetlenség nagyon korán elvezetett ahhoz, hogy az idősek kiszolgáltatottságát és nyomorúságát vegyem szakmai munkám során célba. Tudományos disszertációmát is ebben a témában írtam, „Időskori szociális izoláció jelentősége a pszichiátriában” címmel. Elmondhatom, hogy a személyiséget megerősítő, az emberi méltóságot torzító korlátozások elleni egyik első tettem az volt, hogy 1969-ben a Klinikán elsőként merem megnyitni a zárt rendszerű elmeosztályt, az akkor 70 ágyas női pszichiátriai osztályon. A nyitás csodálatos eredményeket hozott, de az „újítást” az országban csak évek múltával követték. Ma már természetes gyakorlatként van jelen. Ugyancsak a Klinikán 1975-ben kialakítottam az első pszicho-geriátriai osztályt, az idősek pszichiátriai osztályát, ahová 60 év fölötti nők és férfiak kerültek. Számukra az időszedés specifikumát biztosító lehetőségeket próbáltam kialakítani.

Megvallom, saját időszedésemet is figyeltem, ahogyan eljutottam a megbékélés kiegyensúlyozott szakaszába. Nem azt mondom, hogy nincsenek tisztázatlan dolgok, de a gerontológia számomra is óriási segítség volt. A dolgokat, eseményeket, bajokat el tudom fogadni úgy, hogy azok ma is kihívást jelentenek számomra, újabb és újabb feladatok és megoldások felé vezetnek.

Sok a magányos ember. Magányosnak lenni betegség-tünet?

— A magány, ez a hallatlanul személyre szabott, csak egyéni módon megközelíthető fogalom sokféle értelmezést nyert már. Kezdetben azt hittem, hogy lélektanilag éppúgy, mint a társadalmi porondon csak rosszat jelenthet, mert a magány általában pejoratív gondolat-sorhoz kapcsolódik. Később találkoztam az úgynevezett konstruktív magánnyal is. Rádöbentem, hogy az embert nem részleteiben, hanem egészében, a maga teljességében kell megközelíteni, illetve megismerni, hogy megérthessük mit jelent a magány. Elemeztem, vajon az egyedüllét, a társas, a közösségi együttlét és a magány között milyen kapcsolódások lehetségesek. Kiderült, hogy sok ember egyedül pompásan megvan. De kiderült az is, hogy számosan emberi társaságban, szervezetben, intézményekben, folyamatok kellős közepén is magányosak.

Nagy valószínűséggel megfogalmazható tehát, hogy az ember társas lény, ideglélektanilag három nagy szükséglet-rendszerrel. Ezek: az önfenntartás, a fajfenntartás, és — a magány szempontjából a legjelentősebb — az úgynevezett társ-szükséglet, társ-keresés. A társ-szükséglet pedig a valahova tartozás igényéből fakad. Ha e szükségletet valamilyen gátlás éri, ha nem valósulhat meg, akkor könnyen frusztrációs feszültség keletkezik, amely elvezethet a magány lélektani megtapasztalásához. Ez persze még nem okvetlenül kóros, hiszen mindnyájan átéltük már a magány valamilyen formáját. A magánytól való félelem, a társ-szükséglet szerepet játszik a motiválás rendszerében, kiváltva bizonyos hajtóerők termelődését. Aktivizálja, cselekvésre készíti az embert. Aki személyes társszükségletét, valahova tartozás igényét bármely oknál fogva nem tudja megvalósítani, magányosságát többféleképpen indokolhatja önmaga előtt. Talán azzal, hogy benne van valami hiba, esetleg személyes indítéka gyöngé, vagy hiányzik valamilyen kelléke testi felépítésében, énképében, önérettiségében. Esetleg élménylélektanilag jelentkezett valamilyen gátlás vagy egyéb probléma, amely a gyermekkori szocializáció idején alakult ki, mert csalódás és szükséglet érte, környezete elutasította őt. A kemény diktatúrákban például az emberek tömeges méretű magányossá válása előbb-utóbb bekövetkezik. Ha egy diktatúra „sikeresen” zárja le a kommunikációs csatornákat, ezzel annyira beszűkítheti az emberközi bizalmi kapcsolatok lehetőségét, annyira a mélybe fojthatja az emberek egymáshoz való tartozásának érzését és kifejezési lehetőségét, hogy e külső ok miatt a magányosság az egyének lelkében eluralkodhat. Hogy miként lehet ez ellen védekezni, ezt feloldani, átalakítani, az az egyéntől is függ. Az egyén pedig függ attól az eszköztártól, melyet a szocializáció során kaphatott, vagy kialakíthatott. Ha nemzedékek mennek keresztül deformáló folyamatokon és nem elég erősek a család erőközpontjának, a család morális szabályozó rendszerének erején keresztül ható védő mechanizmusok, akkor a nevelés más rendszere szükséges. De ha a társadalom egésze manipulált, a diktatúra által ideológiailag irányított, akkor ott sem kaphatja meg a személy a szükséges védelmet, hanem beszorítják, besulykolják. Így lassan, nemzedékeken keresztül az igény szint, az értékrendszerhez való viszony is megváltozik.

A magány, mint mondtam, sokszor konstruktív irányba is alakíthatja a személyiséget, ha az képes a frusztrációs feszültséget szublimálni. Konstruktív magány például a remeték, a filozófusok és mások magánya, ha nem menekülő magányként alkalmazzák.

Van-e összefüggés a magány és az önfeladás között?

— Maga az öngyilkosság, az önfeladás, a haláltól való félelem lélektanilag ezzel a magány-mechanizmussal függ össze. Ha megnézzük, hogy a civilizatorikus rendszerekben miként magyarázzák az öngyilkosság drámáját, mindenütt megtaláljuk a magány, a magányosság problémáját. Főként az egzisztencialista pszichiátria — az egzisztencialista filozófia hatására — helyezi előtérbe a felvilágosodott ember magára maradottságát a világmindenségben. Azt a fajta transzcendentális létezés-magányt, mely az emberek tömeges önfeladásához vezethet. Nyilvánvaló, ha a társadalmak, közösségek, családok, egyedek nem rendelkeznek válságkezelő eszközökkel, melyekkel küzdeni tudnának a negatív folyamatok ellen, akkor a magány könnyen önpusztításhoz vezethet. Már kérdés, hogy a hit mechanizmusának bizonyos szintjén a bölcsesség, a jóság, a boldogság és a

szeretetet a hitben összefonódva biztosíthatja az ember személyes védelmét, hogy magánya ne az öngyilkosság felé vigye, hanem feszültségét a konstruktív magányban, az emberi kommunikáció fejlesztésének irányában oldja föl. Az értékek felé való nyitottá válás, a liberális és a konzervatív értékrendben egyaránt, a valahova-valamihez-valakihez való tartozás hármas rendszerében olyan biztonsági szelepet építhet be, amellyel az egyén és közössége is jobban meg tud küzdeni.

A hagyomány megtartó ereje közismert...

— Végigkérdeztem több ezer embert — kérdőíves módszerrel — és kiderült, hogy a megkérdezettek elsődlegesen a több történelmi nemzedék által megőrzött értékekhez ragaszkodnak. Másodfokon azokhoz az absztrakt fogalmakhoz, melyeken belül a konkretizáció már háttérbe szorul, illetve egyénre szabottan jelenik meg. Például önmagát mindenki hazafinak tartja, de hogy bontottságában mit is jelent a hazafiság, az széthullik, nagyon is egyedivé válik. Mindenki a maga hazafiságát választja és folytathatná, hogy a maga istenhitét, személyre szabott magány-élményét. Ám, ha ezeket a jelenségeket a végén összehasonlítjuk, mégis kiderülnek bizonyos összefüggések.

Legújabb korunk materializációs, ateista ideologizmusa az ember öntudatát, személyes gőgjét fejleszti és fokokozza. Megkísérli elhíttetni, hogy a tudás fájáról leszakított gyümölcssel bárki istenné válhat. Másként kifejezve: a saját képére és hasonlatosságára materializált világgal próbálja megszüntetni azt a függőségi bizonytalanságot, amelyet pedig a transzcendens hit nélküli ember felé félelemként és szorongásként maga alakított ki. Az embert öntudatán felüli, kompetenciáján túli képességek irányába motiválja és ezzel voltaképpen saját emberi, lelki szükségleteinek kelléktárát, energiarendszerét szűkíti be. Szinte természetesek a csalódások, amikor a megvalósításra kerülne sor, amikor az ember rádöbben, hogy sem ő, sem szűkebb közössége, sem az emberiség együttesen nem képes az alapvető létezési problémákat megoldani, azokon túllépni. A föllépő csalódás-reakciók pedig elforduláshoz, autó- és heteroagressziókhöz vezethetnek. Kitornek a háborúk, az öngyilkossági hullámok, kialakulnak a devianciák.

A deviancia pedig igen „ravasz” dolog, mert jól tudjuk, hogy megfogalmazása alpnormatívát tételez föl, és a normához viszonyított eltérések jelentik a deviancia fogalmát. Csakhoz egy materializált és ateista világképen belül voltaképpen lehetetlen megfogalmazni, hogy mi az alapérték. A jelenlegi nemzedéki konfliktusok, a nemzedékek és intézmények, intézmények és intézmények közötti problémák lényegében e kettős folyamat termékei.

Mit jelent életünkben a halál, mint nullpont?

— A halál megközelítése egyre kevésbé jelent valamiféle absztrakt halál fogalmat, sokkal inkább a meghaladásig elvezető szenvedések láncolatát. Az emberek egy része el tudja fogadni az elmúlást, mint az élet kikerülhetetlen velejáróját, ahogyan a természeti népeknél ezt látni, vagy a bölcsesség valamilyen szintjén. Vannak azonban, akik rettegnek az ismeretlentől, a meghalással járó fájdalomtól, és ez arra kényszeríti őket, hogy megpróbálják elfeledni a problémát. Egyszerűen meg nem történté teszik a halált, még a gondolatát is, és sajátos ellenreakcióval fitogtatják önnön életerejüket.

Világos, hogy ki az, aki legjobban fél a haláltól és miért. Az, ti. aki a halált végleges lezárásként éli meg, ami után a semmi következik. Retteg, mert föl kell adnia, itt kell hagynia mindazt a jót, értékeset, amit ő az anyagi világban, a maga sajátos tárgyhoz kötöttségével kialakított és fölépített. A megfosztottságtól való félelem előrevetítése kialakíthatja a halálfélelmet. Akinek pedig transzcendens hite van és emberi létezését mint egy folyamat egészét szemléli, attól félhet, hogy el kell távoznia, mielőtt teljesítette volna küldetését, és ezért büntetés vár rá. A büntetés miatti aggodalom, a túlvilág ilyen jellegű megélése szintén komoly félelemérzést kelthet. Akárcsak az imént vázolt bizonytalanság, melyet a legújabb kor mélyen oltott bele a mai emberbe. A tudás és tapasztalás magas szintre jutott, fejlett és differenciált módon jelentkezik, de nem párosul azzal a biztonságérzettel, azzal a transzcendens hit mechanizmussal, amely az embert egyen-

súlyban tudná tartani. Még diákéveimben fogalmaztam meg magamnak először — mai holisztikus világmérem talán első csírájaként —, hogy az ember mindig függő a függetlenhez képest, része az egésznek és véges a végtelenhez! Azt is elég korán meg tudtam érteni, hogy az ember vágyai, képességei és lehetőségei közötti arány a tudatosan létező és gondolkodó ember számára meghatározó abban, hogy harmonikusnak, boldognak vagy boldogtalanoknak fogja-e érezni magát, vagyis az életét. Azt gondolom, ha a hit rendszerén keresztül eljut valaki a személyes kompetencia önismereti szintjének valamilyen állomására, akkor önmagát is jobban el tudja helyezni a világmindenségben és képes a saját kompetencia szintjén belüli egyensúlyrendszerekkel gazdálkodni. Ezért is érzem jelentősnek gróf Széchenyi István „*Önismeret*” című művét, melyet már Döblingben írt és utolsó kiadása 1875-ben volt. Széchenyi e könyvében életről, halálról, egészségről, betegségről kora ismeretein túl sokkal nagyobb rálátással, sokkal egészségesebben — vagyis holisztikus szemlélettel — nyilatkozik. Lényege az, hogy minden közösségnek, népnek, nemzetnek alapvető létezési és fennmaradási lehetősége az önismeret.

Visszatérve még a halálhoz való viszonyunkra, igen érdekes megfigyelni, hogy az idős embereknél a halálvágy és a halálfélelem egyszerre és igen erőteljesen van jelen. Százévesek vagy még idősebbek vizsgálatánál nemegyszer tapasztalom, hogy ha azt kérdezzük tőlük, hogyan érzik magukat, mi a legfőbb problémájuk, hogyan látják a vég közeledtét, eddigi életüket, gyakran kapunk konvencionális választ: „bárcsak már meghalnék”, „bárcsak már vége lenne, eleget éltem”. Ugyanakkor a mindennapi élet apró-cseprő dolgaiban és bizonyos betegségekkel való félelem kivetítésében kiderül, hogy rettegnek a megsemmisülés gondolatától.

Mi az oka e kettősségnek?

— Minél tovább él az ember, annál inkább halmoz föl tapasztalatokat jóról, rosszról, lehetőségekről, saját erőről, saját dolgokról. Másrészt, minél hosszabb életet él valaki, annál jobban megfárad. Életünk — az elemzések szerint — több megfáradásos korszakot is kialakít. Az elsőt a 40-50 éves kor közötti időszakban. Ekkor, sok mindennel magyarázható megfáradás tapasztalható, melyre egyénenként más-más a reagálás. A második megfáradásos korszak általában 75-80 év körül szokott kialakulni. Azután bekövetkezik a végső nagy megfáradásos folyamat, az aggastyán korban, amikor a centenáriumhoz, a századik évhez közeledik az ember.

Hány százéves ember él hazánkban?

— Átlagosan 200-300 között jutnak el folyamatosan e magas korba. Magam 123 százéves, vagy annál idősebb személyt tudtam megvizsgálni ideggyógyászati, pszichiátriai és személyiséglelektani szempontból. Tapasztalataim szerint a száz évnek valamiféle nimbusz jellege, sajátos kitüntetettsége van, a százegyedik év már közel sem olyan izgalmas. Azt hiszem rendkívüli élmény lehet a századik év felé közeledni...

Mi a titka e magas koroknak?

— Tévedés lenne azt hinni, hogy a százévesek vizsgálataiból meg tudjuk ragadni a százévesé válás titkát. Furcsa, de nem tudjuk. A százévesek hatalmas népességből választódnak ki. Ezért a gerontológia, az idősödés, az idős kor tudománya nemcsak keresztmetszetileg, egyéneket, csoportokat egyszeri módon vizsgálva próbál törvényszerűségeket megállapítani, nem is csak úgy, hogy összehasonlíttja a korcsoportokat: fiatalokat az idősebbekkel és fordítva, de követéses módon is figyelemmel kíséri, ugyanazon egyéneket és csoportokat hosszú éveken keresztül újra és újra vizsgálva sorsuk alakulását és meghatározó körülményeiket. Ezek az úgynevezett kohort vizsgálatok, népességi korcsoport vizsgálatok, követéses módszerekkel. Azt nézzük meg, hogy az egy „alomból” és egy történelmi korszakból származottak hová jutnak. Például az 1900-1905 között világra jöttek, vagy az 1890-1895 között születettek népes rétegéből kinek mi lett a sorsa. Helyenként, régiókként, településekként, történelmi korszakokként kik maradnak meg, kikből milyen korú lesz és hogyan.

És hogyan?

— A legizgalmasabb, hogy kiből miért. Szerepet játszik ebben a „véletlenszerűség”, valamely ún. *accidentális* ok, és bizonyos lényegi hatások is. Történetesen azt mondom, hogy az 1890-ben született korcsoportba tartozóak „történelmi kohort” jellegéből következtethető, hogyha valamelyiküket a háborús bombázások során eltalálta egy bomba, akkor bombatámadások következtében, *accidentális* okok miatt halt meg és azért nem élhette meg a maga 70, 80 vagy 100 évét. De ha azt vizsgálom, hogy milyen volt a neveltetése, a világhoz való viszonya, a táplálkozása, vagy milyen volt a neveltetésével kialakított szokásrendszere, személyétől függő döntése, akkor a lényegi hatásokra is fény derülhet. Megfigyelhetjük például, hogy milyenek voltak a két világháború közötti nevelési elvek, milyenek voltak Ferenc József idejében, a kiegyezés előtt és után. A II. világháborút követően hogyan módosultak azok a társadalmi elvárások, melyek az emberek magatartását, értékorientációját, az egészségmegőrzésükhöz szükséges szokásrendszeri feltételeket befolyásolták. Mennyi volt az a lehetőség, mely az adott személytől függött, és mennyi a rajta kívülről meghatározottság.

Talán meglepi, hogy azt mondom, az ember személyisége két nagy programmal, — a *komputerek világából kölcsönvett* hasonlattal — *hardver* és *szoftver* programmal működik. A *hardver* programok elsődlegesen a velünk született, az örökletességet biztosító rendszerek összességei. Ehhez jön a tudatos, egyéni tanulás korszakában a *szoftver* programok lehetősége, amikor a személy megtanul egy sor alkalmazkodást, elhárítást, védekezést, — egy sor, a létezéséhez, ha úgy tetszik, a túléléséhez szükséges tanulási módszert. A rosszul elsajátított *szoftverek* befolyásolhatják az élethez való viszonyulást, a nem megfelelő kielégítettségéből származó feszültségek feloldani nem tudását és kialakíthatják azokat a negatív szokásokat, melyek később már szinte kényszerítik a személyiséget, hogy arra meneküljön, arra próbáljon feloldani.

A *holisztikus összefüggésrendszerben* minden *láncszemecskének* fontos a szerepe. Akár a *külvilág* ingerei vagy éppen *izolációs hatásai* felől, akár a *személyiségen belül* kialakult feltételek irányából közelítünk, mindenkinek megvan a maga *felelősség-szintje*, a maga *kompetencia köre*. A személynek és a vele foglalkozónak, a vele nem foglalkozónak, az intézménynek, a társadalomnak, a kisebb közösségnek. Végülis a *cselekvés válik meghatározóan* fontossá a megelőzés, a beavatkozás, a helyreállítás szintjén. A *személyiség szemléletű* időszedéssel, *személyiség szemléletű ember-világ* kapcsolatképpel és orvoslással eljutunk oda, hogy *civilizatorikus ártalmaink közepette* az ember *személyes biztonságának* kialakítása milyen feladatokat jelent az emberi közösség számára, és az ember *személyes-egyedi életútjában* is. A *sablonos megállapítások* helyett mindig *személyre szabott megoldást* igyekszünk találni. *Személyes elemzés* nélkül a *halál szorongató hatása*, *negatív beállítódottsága* valóban *mumussá* válhat, ami csak újabb problémákat szül *szorongással* és *pánikkal*.

Milyen kéréssel, elvárással fordulnak Önhöz az élettél-halállal nehezen birkózók?

— Roppant komolyan szokták tőlem kérdezni: kérem, mivel tudnék biztosan öngyilkos lenni, mert megpróbáltam ezt is, azt is... de nem sikerült... de meg borzasztó fájdalmas lenne... Ilyenkor kijelentem, hogy én megmondom a halálhoz vezető biztos módszert! Meghökken, és én azt mondom: *a legbiztosabb halál az élet!* Az ugyanis mindig halállal végződik. Nos, ez furcsa, különleges helyzetekre való megfogalmazása a lényegnek, de valóban így van. Bízunk magunkat az életre, akkor biztosan meghalunk. Hogy ehhez az elemi bölcsességhez az ember kellő erővel rendelkezze, hogy rá tudja venni magát *személyes életére*, ahhoz szükséges önnön *személyességének* az ereje, valamint *elégséges tűrőképesség* a világgal, az ingerkörnyezettel való kapcsolatában. Röviden: a *valahova-valamihez-valakihez* való tartozás igénye. Az istenhit, egyáltalán a hit itt jelenik meg a legerőteljesebben, mert az a *valahová* tartozás *legabsztraktabb* formája.

Zimányi Ágnes

FÓRUM

Hozzászólások P. Bernardin Schellenberger: „Hogyan rombolja szét magát az egyház? — Őszinte szó a lelkipásztorkodás mai krízisééről” című írásához (TEOLÓGIA 1991. 3. sz. 160-164 old.)

LELKIPÁSZTORKODÁS ÉS KERESZTÉNY MEGÚJULÁS

Bernardin Schellenberger tanulmánycíme szíven üt: „Hogyan rombolja szét magát az egyház? Őszinte szó a lelkipásztorkodás mai krízisééről.” (Teológia 1991. 3. 160-164. o.). Schellenberger saját fájdalmát és örömét közli, — egy trappista szerzetes élményeit és megoldáskeresését, aki egy 1900 lelket számláló faluban szolgál. Helyzeteírása magyar falvakra is érvényes lehet. Városi településekre azonban nem. Sem Németországban, sem nálunk. Megoldásai pedig félmegoldások. Talán ezért hiszi, hogy az egyház „szétrombolja magát”. Saját szeretetteljes lelkipásztorkodásából talán ezért nem nyilvánvaló számára a hajnalodó megújulás.

Mi Schellenberger látélete? Valaha 3-500 főre jutott egy pap, aki mindenkit ismert. S a kereszténység a közösség életgyakorlata volt. Ma az egyház a modern, szolgáltató üzem racionális szervezetét másolja: a munkamegosztással, a specialistákkal, de személytelenül. Így a tanítás elmélet marad; az ünnep nem a hétköznapok betetőzése, hanem elszigetelt, egyedi alkalom; a liturgia formális kötelességteljesítéssé válik; a hívek egyre gyorsabb ütemben elmaradnak.

S mi a javasolt megoldás? „A lelkipásztorkodás minden modern modelljével szemben — írja Schellenberger —, mint amilyen a világiak bekapcsolása, a pap-pótlék, a munkatársak, a körök és a pap nélküli egyházközségek, ez volt és marad a lelkipásztorkodás legjobb modellje: a pap egy áttekinthető számú keresztény szolgája, testvére is kísérelője, aki értük él, aki ismeri őket, s aki együtt ünnepli velük a különböző szentségek alakjában az Úr jelenlétét közöttük; a pap mintegy emberileg és szociológiailag megfogható község és községek középpontja.” Az ilyen településen azután — állítólag — szinte önmagától felébred a hívekben a kölcsönös „lelki gondozásra” való elhivatottság.

Őszintén irigylem páter Schellenbergert. Mert olyan faluban működik, ahol a rokoni, szomszédosági, iskolatársi, ismeretségi viszonyok még eleven közösségi hálót alkotnak, — amibe ő beleilleszkedhet, amit megkeresztelhetett, amit az egyház társadalmi alapjává tehetett. Belátom, hogy működésének első lépése a személyesség megteremtése. Akiknek életét nem osztom, azoknak Istenről sem beszélhetek hitelesen. A bürokrata pedig, legyen bármilyen alapos és szorgalmas, alkalmatlan az Örömhír továbbadására! Abban is egyet értek, hogy minden keresztény közösségnek joga van saját vezetőre, továbbá joga van a közösségi szeretetet beteljesítő Eucharisztia, aminek ünneplését ideális esetben a közösség előjárója vezeti. Ez volt az őskeresztények gyakorlata. Ma sincs jobb nála. A mai helyzetnek ellenben van néhány olyan sajátossága, amit nem lehet bűntetlenül figyelmen kívül hagyni:

1. Az emberi-társadalmi kapcsolatok hálózata ma nem az élet egységes és egyetlen szövődékét strukturálja, hanem különböző életszférákat, külön-külön. Nem is olyan régen szomszédoság, rokonság, kortárs csoportok, munkaszervezet, ugyanazon egyedüli társadalmi valóság különböző oldalait alkották, — az emberi összetartozást sokféleképpen erősítve. Ma más a rokonok, más a munkatársak, más az együtt ingázók stb. csoportja. Az ember ma sokféle közegben él (s a legtöbben nincs igazán „otthon”). Régen a társadalomszervezet „közösségi” típusú volt, ma funkcionálisan differenciált.

2. A korábbi kapcsolatokat a társadalmi-gazdasági és a politikai átalakulások szétzilálták, megtépázták. Korábban a szülők lakóhelye és társadalmi helyzete meghatározta a gyermekekét. Ma ez sokkal kevésbé érvényes, sőt, sokan egyetlen életpályán is sokféle lakóhelyet, szakmát, pozíciót és akár több házastársat és az így adódó többféle családi-rokoni kapcsolatokat válgigpróbálnak. Természetesen eközben a társadalmi környezet is újra és újra változik. Egyre nehezebb megőrizni a közösségi kapcsolatokat. Kevés a közösség. Szétaprózódott társadalomban magunknak élő emberekké váltunk.

3. Mind a marxista ideológia, mind a nyugati életszínvonal után rohanó mindennapi materializmus felelős azért, hogy társadalmilag elfogadottá, sőt normává vált az önzés. A rászorulókat ellátását az államtól várjuk. A Harmadik világ éhezőivel nem törődünk mindaddig, amíg legalább olyan jól nem élünk, mint nyugati szomszédaink. Társadalmi felelősséget (akár csak ingyenes társadalmi munkát), vagy közéleti szerepet nem vállalunk, hiszen magunk hasznára „kell” robotolnunk. A közösségiség hiánya nem csupán társadalmi-szervezeti tény, hanem a magyar (s talán több más) nép súlyos erkölcsi torzulása. Ez olyasvalami, ami egyszerűen nem egyeztethető össze a kereszténységgel. Bűnbánat és változásra törekvés nélkül ellenben nincs megigazulás.

Ez a társadalmi feltételrendszer magában hordozza azt a követelményt, hogy a keresztények teremtsenek másfajta gyakorlatot. A változásnak két szintje van — s annak megfelelően lehet beszélni az általános papságból és a szolgálati papságból adódó különböző feladatokról. Az a személyes szeretet, amiről B. Schellenberger ír, éppúgy elemi keresztény követelmény, mint az Istenről való tanúságtétel életünkkel, s alkalomadtán szóba foglalva is. Ez papnak és világinak egyaránt küldetése (noha lehet, hogy a világiakat erre még figyelmeztetni, nevelni kell). S mivel minden krisztushívó erre hivatott, ezt a szeretetet, gondoskodást, az emberek életében, örömeiben, bajában osztozkodást a pap nem sajátíthatja ki magának. Ezekről a feladatokról szólva nem beszélhet egyes szám első személyben! Ha mégis ezt teszi, megcsalja azokat, akikhez fordul, hiszen nem ösztönzi őket hasonló tevékenységre. S megcsalja őket, mert egyirányú kapcsolatokat épít. S megcsalja őket, hiszen magához vonz egy olyan szerepet, amit közösen kellene ellátni. Nagyon kell vigyázni, hogy a másokért vállalt felelősség ne fajúljon atyáskodássá s ne sorvassa el az emberekben csírázó egymás iránti felelősséget.

(Persze egy döntő kérdésben nem lehet Schellenbergerrel vitakozni. Sőt! A személyes ismeretség nélkül, a település és az emberek életében való részvétel nélkül a papi munka olyan basáskodás, ami miatt Jézus a farizeusokról igen kemény szavakat mondott. Ha a pap munkája olyan személytelen, mint mondjuk, a villanyóra-leolvasóé, akkor a lelkipásztorkodás lélek nélkülivé és eredménytelenné válik. De ennél élesebben is fogalmazhatunk. A híveket nem ismerő, őket magával nem egyenrangú közösségteremtő partnernek tekintő pap nem csak papi feladatához, hanem keresztényi küldetéséhez is hűtlen, akinek szavai és viselkedése homlokegyenesen ellentétes dolgokat képviselnek.)

Egy házaspárnak az az egyik fő feladata, hogy olyan gyermekeket neveljen, akik maguk is majd alkalmassá válnak arra, hogy megfelelő felelősséggel családot alapítsanak és ugyanígy gyermekeket neveljenek. Ez az élet rendje. A pap legsajátosabb feladata a közösségi felelősségre ébresztés, a közösségteremtésben való segédkezés, a közösségek támogatása és a különböző közösségek együttműködésének szervezése. A „közösség” mindezekben az esetekben egymást ismerő és segítő emberek együttese. A „közösség” kell, hogy legyen a papnak a „gyermeke”, aki felnő és önállósodik és majdan onn-maga is meg tudja fogalmazni hitét és tovább tudja adni azt, és új közösségek létrejöttében segédkezhet. Tehát a pap segít a hívek „felnőtt kereszténnyé” válásában, miközben nagyon kell, hogy vigyázzon arra, hogy ne csorbítsa az ahhoz szükséges szabadságot, hanem majdan bocsássa önálló útra „gyermekeit”, a közösségekben élő felnőtt keresztényeket.

Schellenberger atya ideálja szerint „a pap egy áttekinthető számú keresztény szolgája, testvére és kísérelője”. De rögtön hozzát teszi, hogy „korunkban valami szörnyű dolog történik a paphiány következtében: mind kevesebb lesz a lehetőség erre a megélt valóság-

ra." A cikk itt torkollik tragikus ellentmondásba. Látja, mi lenne jó. Látja, hogy ennek feltételei — sem a társadalmiak, sem az egyházszervezetiek — nem adottak. S mégis értetlenül, ellenkezve fordul szembe „a lelkipásztorkodás minden modern modelljével”, például a világiak bekapcsolásával. Szomorú ez a merevség, ami megfedkedzik a kereszténység első időszakáról, az apostolok gyakorlatáról, a világegyház születésének koráról. Jézus tanítványai személyes tanúságukat közvetítették Antiochiától Rómaig, sőt talán az Ibér félszigettől Indiáig. Hírük a Megváltóról új közösségeket teremtett. Ezekben hamarosan kialakult a munkamegosztás. Kijelölték, hogy az egyes feladatokért ki a felelős. S a közösség vezető tagja közül az ott időző apostol felkért-megbízott valakit azzal, hogy az ő távollétében legyen a hívő gyülekezet feje s egyúttal tartsa a kapcsolatot más közösségekkel és övele. Ezután az apostol mehetett térítő útja következő állomására — bár továbbra is szívén viselte annak a közösségnek ügyeit. Még egyszer: hogyan zajlott a misszió és egyházszervezés mintegy 2000 évvel ezelőtt? Az Evangélium élő közösséget teremtett. Az apostol kijelölte ennek — bizonyára többnyire házas férfi, sőt egyes esetekben talán nő — vezetőjét. Ő maga pedig, a tanításon túl, azt tartotta feladatának, hogy újabb és újabb közösségeket kezdeményezzen s fél szemmel őrökjön azok felett.

A hagyományos értelmezés az apostolok szerepét a püspöki tiszttel, a közösségvezetőként a papi feladattal kapcsolja össze. Semmi okunk ezt vitatni. Mégis, a mai gyakorlat és az egyház nagysága általában lehetetlenné teszi, hogy egy pap életét egyetlen kis létszámú közösségnek szentelje. Nem kellene korunk papjának inkább az apostoli példát utánoznia: közösségeket alapítva, azokat ösztönözve, összefogva? Zaire püspöki kara ezt a modellt a Nyugat-Európa nagyságú országban általánossá tette. Tehát az ötlet nem lehetetlen s befelé a katolikus gyakorlatba. Megvalósításának csupán két feltétele van. Olyan elkötelezett világiak, akik vállalják ezt a közösségszervezői megbízást. És olyan papok és püspökök, akik átadják a világiaknak az őket illető feladatot és felelősséget. Mindkettő nehéz dió! De megoldható! Vagy némán és bénán nézzük, hogy „hogyan rombolja szét magát az egyház”?

Tomka Miklós

* * *

A tanítás során tapasztalom, hogy a gyerekek mennyire sóvárogják az Evangéliumot. Ha nem fogunk változtatni evangelizációs módszereinken, és ha most az egyház felé érdeklődve forduló tömegeknek nem fogjuk Krisztust megmutatni, akkor a kövek fognak megszólalni.

A nagymamám hat gyermekével együtt mindennap elment a templomba. Édesanyám ugyanezt tette velünk. Gyermekkoromban természetes volt számomra, hogy a pap bácsi az az ember, aki minket nagyon szeret, a szüleim problémáira választ ad, segíti őket küzdelmes életükben, csokit és ajándékot ad nekünk. Ezért nagyon fájdalmas régi egyházi alkalmazottként szembenézni azzal, hogy sok pap számára a hívek azokat a kellemetlen embereket jelentik, akik megzavarják a nyugalmaikat, alkalmatlan időben haldokolnak, gyónni szeretnének, amikor nincs is gyóntatási idő, ha gyerekek, akkor zavarják a misét, ha fiatalok, akkor neveletlenek és nyeglék.

Valóban az lenne a kívánatos, amiről Schellenberger atya ír. De kemény tény az is, hogy nincs elég pap. Szerintem viszont a misén sem reménytelen kapcsolatot teremteni a hívőkkel. Természetesen nem akkor, ha az ismételten váltakozó papok csak „szolgáltatást” nyújtanak, amire vagy van igény, vagy nincs. A misének kellene családi eseménnyé válnia, ahol együtt van az egész nagy család: egy egyházi közösség hívei. Vannak formai dolgok is, amit a papnak jó lenne figyelembe vennie.

— 1. Nem lesz semmiféle kapcsolat, ha a miséző pap rá sem néz az oltár mellől a hívekre. Gyakran tapasztalható, hogy a pap lehajtott fejjel mormog, a hívek meg alig lepkezik unalmukat.

— 2. Vannak emberek, nem kevesen, akik a paphoz csak temetés vagy esküvő miatt fordulnak. Az ő életükben ez nagy, esetleg sorsfordító esemény. Évtizedekre meghatározhatja kapcsolatukat az egyházzal, akár gyermekeikre is kihatóan, hogy ez a találkozás hogyan megy végbe. És ilyenkor nagyon figyelnek és nagyon érzékenyek. Ha megengednek egy hasonlatot: olyanok, mint a fáradt madár a madáretetőnél. Nagyon könnyű elriasztani, pedig odavágyik.

Egyházközségeink nagyok. Ez azzal jár, hogy a papnál egész nap jönnek-mennek az emberek. Mind akar valamit, ha mást nem, akkor a pap idejét. Ez nyilván nagyon megterhelő. Az eredmény gyakran az, hogy a pap valamiféle „páncélt” ölt magára, aminek az a rendeltetése, hogy elhárítsa ezeket az embereket. Csakhogy minden páncél hideg és kemény. Még sérülést is okozhat. Viszont olykor szükséges, mert az emberek áradata is elviselhetetlen. Mi lehet hát a megoldás?

Legyen a pap szent, ezt elvben feltétlenül igényelhetjük, de azt is tudjuk, hogy emberi korlátait nehezen haladhatják meg. Második, hogy a világi munkatársaikat becsüljük meg és vegyék igénybe szolgálataikat. Nemcsak a fizetett alkalmazottakra gondolok, hanem azokra is, akik saját környezetükben megvallják és életükkel is hirdetik az evangéliumot. Így egyre többen tölthetik be azt a funkciót, amit Schellenberger atya egy emberi léptékű közösség papjának szán, és a felszentelt pap is könnyebben láthatja el megsokasított szolgálatát.

Mocsári Gabriella

* * *

Kedves Pater Schellenberger!

Gyötörőde olvastam írásodat. Hiszen kín és gyötorem az, ha az élő embert kettétépik. Én pedig azt éltem meg, gondolataidon meditálva. *Szívémmel éreztem, hogy száz, sőt ezer százalékgig igazad van. Eszemmel pedig tudtam, hogy nincsen, sőt az egyház jelenlegi helyzetében nem is lehet igazad!*

— 1. Igazad van, hiszen mi lehetne evangéliumibb, mint Jób módjára szeme lenni a vaknak, lába a sántának; vagy Pál módjára sírni a sírókkal, örvendezni az örvendezőkkel és mindenkinek mindenévé lenni.

Igazad van. Látom a gyermekeket és a fiatalokat, akik barátot keresnek, hiszen nincsen, akivel megosszák gyötörő problémáikat. Akik az élet harcait vívják, támasz után vágyódnak, mert érzik gyengeségüket. Az öregeknek úgy kellene, — nem, jobban kellene! — mint egy falat kenyér, aki meghallgatja és megvigasztalja őket. És sajnos ma is, itt is igazak Jeremiás próféta szavai: a gyermekek kenyeret kérnek és nincs, aki adjon nekik.

Igazad van. Az embereknek nem ideológia kell, hanem Jézus Krisztus kell, nem elméleteket várnak, hanem életet keresnek, méghozzá bővebb, gazdagabb életet és ehelyett csak tengődnek és vegetálnak. Elsősorban nem a hirdetett tanra, hanem a tanítást megélő, azt személyével dokumentáló tanúra van szükségük.

— 2. De nincs igazad mégsem! Hiszen, ha a távolban dolgozó apa vagy testvér csak évente egyszer — nem többször! — jöhet haza családjához, ez a tény bármilyen szomorú is, ettől még szeretettel várt és látott apa és testvér marad, akinek „csüngnek ajkán szótlanul”.

A miséző és szentséget kiszolgáltató, mégha személy szerint esetleg ismeretlen is — ami nem jelent föltétlenül idegent! — nem válik szükségszerűen funkcionáriussá vagy lélektelen automatává. Papot, alter Christust is láthatnak és megélhetnek személyében és a vele való — akárcsak egyseri — találkozásban.

Érdemes azt is megfontolni, hogy a felsorolt ténykedések: látogatás, emberi kapcsolatok létrehozása, elbeszélgetés és végső soron közösségteremtés nem kívánnak föltétlenül fölszentelt papot. Mindezt jól, sőt sokszor jobban megteheti egy — karizmatikus? — világi hívő.

— 3. Ha pedig mégis helytálló lenne érvelésem, a következőket kellene mondanom:

Egyházunkban a püspöki intézmény úgy, ahogyan ma van — az ősegyház néhány évszázadát leszámítva — több mint másfél évezrede teljes mértékben célját tévesztett intézmény. Ez pedig kissé merész megállapításnak tűnik, ezért érdemes kissé elgondolkodnunk. A latin egyházban két speciálisan püspöki funkció a papszentelés és a bérmlás. És a püspök a papnevelést kiadja „albérletbe”: a kispapokat szemináriumi előljárókkal nevelteti, a teológiai tanárokkal oktattatja és jó, ha tanévenként kétszer-háromszor egyénileg is elbeszélget velük (de vajon akkor lényegreményben?). A végén pedig a rektor szavára — Isten népének formális megkérdezése után — fölszenteli őket.

A bérmlásnál még furcsább a helyzet. Általában négy évenként jut el egy-egy plébániára. Jó, ha a plébánost ismeri, a bérmlákozót pedig egészen biztos, hogy nem ismeri. És mégis megbérmlálja őket. Nem kellene ezt tennie? Ezáltal „elkerülhetetlenül tovább rombolja egyházköziségünket”?

Végül pedig hadd reflektáljak a „testvér” megszólítást illető megjegyzésekre. Szerintem itt szó sincs semmiféle bizalmaskodásról még akkor sem, ha a pap és a hívek soha nem látták is egymást. Hiszen katolikus egyházunkban testvériségünk valós alapja a közös keresztség, az istengyermekség csodálatos ajándéka és a közös Atya a mennyben.

Veled együtt keresve a mai életnek megfelelőbb lekipásztori formákat (nem kevés szorongás közepette), mély tisztelettel és őszinte szeretettel köszönt *testvéred* Krisztusban

**Katona Nándor újszegedi plébános,
akire kb. 12.000 megkeresztelt katolikus van rábízva**

A HÚSVÉTI TITOK azt jelenti, hogy ami az idő *hosszszemetén* mint eseményso-rozat végigfutott az Úr földi életében, az feltámadásában a megváltott lelkek és egyháza *keresztmetszetévé* válik. Jelenvaló lesz..., és azokhoz hasonló helyzetekbe került hívein és egyházán keresztül érvényesíti megváltó kegyelmét az idők végezté-ig.

„Ahonnét a halál származott, onnét származik az élet” — éneklí az egyházi litur-gia a szent Keresztről.

Jézus a húsvéti titokkal azt a nagy paradoxont állította az élet tengelyébe, ame-lyik a mindig jelenlévő szenvedés és halál ellenében az élet építésében hisz és azon fáradozik. A kettő együttes jelenléte a keresztény realitás.

Az igazság az, amit a szentmisében mondat velünk az egyház:

Halálotat hirdetjük, Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat!

Belon Gellért püspök utolsó írásából; „Élet a halálból”

K Ö R K É P

Pomogáts Béla

EVILÁG — TŰLVILÁG

Magyar költők a túlvilági létről

A költészet egyidős a vallással, s a versekben valamiképpen mindig jelen van annak a hite és reménye, hogy az evilági létezés fölött van egy még teljesebben létező túlvilág, sőt annak az érzelmi bizonyossága, hogy az ember evilági tapasztalata is valamilyen transzcendenciára utal. Az emberi történelem és kultúra hajnalán a költő és a próféta személye egyáltalán nem különült el egymástól: a verseket többnyire Isten emberei írták, az apostolok és az evangelisták — a keresztény tradíció letéteményesei és közvetítői — többnyire költők is voltak, akik lobogó képzelettel és lángoló szavakkal hirdették az Igét. Olvassunk csak bele János apostol Jelenéseibe vagy Szent Pál leveleibe.

Így történt ez a magyar irodalomban is, jóllehet több irodalomtudós is annak a véleményének adott hangot, hogy nemzeti költészetünkben hiányzik az a transzcendentális élmény és ihlet, amely a nyugat-európai költészetben általánosnak mondható. Igazából a magyar lírában is ott villognak a „túlvilág fényei”.

Irodalmunk jelképes „születési bizonyítványa”, az 1200 körül keletkezett *Halotti beszéd* az emberi élet mulandóságának rettenetes tapasztalatával vet számot, egyszersmind a feltámadásba és az isteni kegyelembe vetett reménységet szólaltatja meg. Ugyanígy jelenik meg a túlvilági lét hite és reménye Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Vörösmarty Mihály és más klasszikus költőink verseiben. Az alábbiakban huszadik századi költészetünk világában próbáljuk megtalálni ezt a hitet és reményt: Ady Endréné, Babits Mihálynál, Kosztolányi Dezsőnél, Illyés Gyulánál és Rónay Györgynél.

Ady Endre a nagy istenkeresők közé tartozott, verseit minduntalan átszövi az Isten utáni vágy és az a remény, hogy a sokszor méltatlan küzdelmek és szomorú kudarck között őrlődő emberi élet után egyszer elérkezik a túlvilági igazságtevés. Nem egyszer persze kételyek kísérik ezt az Istent kereső igyekezetet, hiszen a költő egy agnosztikus korszak gyermeke volt, verseiben mindazonáltal megküzd kételyeivel, s ennek a küzdelemnek a révén vissza képes találni az istenhit elemi és természetes forrásaihoz. Ezt példázza szép verse, a *„Menekülés az Úrhoz”* is:

„Meggzakadt szép imádkozásunk, / Pedig valahogyan: van Isten, / Nem nagyon törődik velünk, / De betakar, ha nagyon fázunk. / Imádkozunk, hogy higgye higyjünk: / Van Isten, de vigyáz Magára, / Van Isten s tán éppen olyas, / Kilyenekben valaha hittünk.”

Az istenhit az egyik legnagyobb élménye és forrása *Babits Mihály* költészetének. Babitsot általában úgy szokták jellemezni, mint az „európai magyarság” képviselőjét, aki a kultúra klasszikus értékeit védte a huszadik században minden irányból támadó barbársággal szemben. Meg kell mondanunk: egyik legnagyobb katolikus költőnk ő, akinek verseiben, különösen élete második felében, szüntelenül jelen van a transzcendencia élménye, a keresztény bizalom az isteni kegyelem iránt. Ilyen verseire hivatkozhatom: *Mint forró csontok a máglyán, Intelem vezeklésre, Ősz és tavasz között, Balázsolás* vagy a csodálatos *Jónás könyve*. Most mégis a kevésbé ismert, *Az elbocsátott vad* című költemé-

nyét idézem, ez a vers amellest tesz vallomást, hogy az ember végül is Isten közelében, a túlvilági létben találhatja meg otthonát:

„Nem hiszek az Elrendelésben, / mert szabad vagyok: oly szabad, / mint a bolond bogáncs a szélben / vagy vad bozót között a vad. / Vezessen Hozzád a szabadság! így kérem olykor, aki vár, / mert nem annak kell az imádság, / ki Istent megtalálta már.”

A modern világ és a modern ember mindenben kételkedő szelleme öltött formát *Kosztolányi Dezső* munkásságában. Az ő költészete igazából már csak fájdalmas nosztalgia gyanánt szólaltatta meg azt a vallásos hitet, amely a gyermekkor végeztével lassanként kihuny. Mégis van egy verse, talán a legnagyobb költeménye, amely a túlvilág bizonyossága mellett tesz hitet. A csodálatos *Hajnali részegségre* gondolok, ez a nagyívű költemény a köznapi valóságból emelkedik fel egy istenközeli létezés transzcendens magaslátára, s a közelgő halál árnyékában eleveníti fel a gyermekkor már-már elfeledettnek gondolt hitét. Ez a gyermeki hit kap formát a vers következő soraiban:

„Olyan sokáig / bámultam az égbolt gazdag csodáit, / hogy már pirkadt is keleten, s a szélben / a csillagok szikrázva, észrevétlen / meg-meglíbegtek, és távolba roppant / fénycsóva lobbant, / egy mennyei kastély kapuja tárult, / körötte láng gyúlt, / valami rebbent, / oszolni kezdett a vendégsereg fent, / a hajnali homály mély / árnyékai közé lengett a báléj, / künn az előcsarnok fényárban úszott, / a házigazda a lépcsőn búcsúzott, / előkelő úr, az ég óriása, / a bálterem hatalmas glóriása, / s mozgás, riadt csilingelés, csodás, / halk női suttozás, / mint amikor már vége van a bálnak, / s a kapusok kocsikért kiabálnak.”

Végül is ennek az „égi jelenetnek” a látomása indítja meg azt a személyes számvetést, amely révén a költő ismét eljut az istenhitig és az Istenbe vetett bizalomig:

*Virradtig
maradtam így és csak bámultam addig.
Egyszerre szóltam: hát te mit kerestél
ezen a földön, mily kopott regéket,
miféle ringyók rabságába estél,
mily kézirat volt fontosabb tenéked,
hogy annyi nyár múlt, annyi sok deres tél
és annyi rest éj,
s csak most tűnik szemedbe ez az estély?*

*Nézd csak, tudom, hogy nincsen mibe hinnem,
s azt is tudom, hogy el kell mennem innen,
de pattanó szívem feszítve húrnak
dalolni kezdtem ekkor az azúrnak,
annak, kiről nem tudja senki, hol van,
annak, kit nem lelek se most, se holtan.
Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak vendége voltam.*

A vallási tekintetben kételkedő költők közé tartozott *Illyés Gyula* is. Az emberi élet célját ő az evilági: a nemzetért és az emberiségért folytatott küzdelemben látta, s költészetét igen ritkán érintette meg a túlvilág vágya vagy reménye. *Cháron ladikján* című nagy bölcséleti vallomásában, amely az öregedés és az elmúlás kísérteteivel néz szembe éppúgy

az evilági lét jobbításában és egy szabadabb jövőért folytatott küzdelemben jelölte meg az élet célját, mint *Kézfogások* című verseskönyvének számos darabjában, így *Elmúltam harminc* című versében:

„Állok és küzdök... S valahányszor meglep, / mindannyiszor ismét / küzdeni, tenni, teremteni kerget / az elmúlás: nincs vég! / Az vagy, a munkád! S az sose veszendő, / az soha meg nem hal. / Fogadja be, örök jobb-világ: jövendő, / bár egy gondolattal!”

Élete végén mindazonáltal, úgy tetszik, fellobbant szívében a földi valóság fölött létező létbe vetett remény: Illyés Gyula keresztény emberként halt meg, Isten kezébe helyezte végső sorsát, és koporsója mellett az egyház végzett szolgálatot.

Rónay György megint csak hívő és keresztény költő, valóban katolikus írástudó, aki költészetében, prózai műveiben és tanulmányjaiban igen gyakran adott hangot annak a meggyőződésének, hogy az emberi élet, az emberi cselekedetek és küzdelmek végső elbírálása nem itt e földön, hanem a transzcendens létben történik meg. Bizalmát és reményét is ebbe a lét fölötti létbe vetette, s már nagybetegen, nemsokkal halála előtt ugyanazzal a gyermeki bizalommal fordult Istenhez, amely Babits Mihály imént idézett verséből ismerős. *Szérú* című versére gondolok:

*Próbáltam hú maradni Hozzád
a nagy hitehagyások idejében,
bár bérül érte soha nem reméltem,
hogy enyém lesz a hatalom s az ország.*

*Nem mintha színre láttam volna orcád,
legfeljebb azt hagytad, hogy elidőzzem
lábaidnál, néhanapján, nem különben,
mint gazdája lába előtt az eb.*

*Hálából őriztem hát szérúdet,
de nem csaholtam. Alszol meglehet,
s nem illenék, hogy fölébresszelek.
Telekre nyár, őszyk jöttek nyarakra,*

*míg vén lettem, s leszek naponta vénebb.
Most küszöbödön fekszem, mint e véreb,
mely a macskát se jó, hogy megugassa.
Őrizze most már őrzőjét a Gazda.*

Végül: *Pilinszky János* költészetében evilág és túlvilág mélyértelmű, drámai konfliktusa van jelen szüntelenül. *Pilinszky* igen mélyen élte át — s igen sokat szenvedett ettől — a huszadik század embertelenségeinek következményeit. Drámai katharizist egyedül a túlvilági lét reményében talált, hite szerint egyedül ebben a magasabb létben válaszolhatók meg az emberi lény és az emberi történelem nagy kérdései, sőt a mindenség kérdései. *Egyenes labirintus* című verse arra utal, hogy gondolatilag megküzdött a modern kozmológia elképzeléseivel, nevezetesen azzal az elmélettel, amely a világegyetem tágulását, majd összeroppanását tételezi. Az értelemmel alig felfogható elmélet „labirintusából” keresi a menekülést abba a szabad létezésbe, amely a valóság fölött rejtekezik:

*Milyen lesz az a visszaröpülés,
amiről csak hasonlatok beszélnek.
olyanfélék, hogy oltár, szentély,
kézfogás, visszatérés, ölelés,
fűben, fák alatt megterített asztal,
hol nincs első és nincs utolsó vendég,
végül is milyen lesz, milyen lesz
e nyitott szárnyú emelkedő zuhanás,
visszahullás a fókusz lángoló
közös fészkebe? — nem tudom,
és mégis, hogyha valamit tudok,
hát ezt tudom, a forró folyosót,
e nyílegyenes labirintust, melyben
mind tömöttebb és mint tömöttebb
és egyre szabadabb a tény, hogy röpiünk.*

Jézus három napig feküdt a sírban. Húsvét éjféلكor a lepecsételt, kővel elzárt sírból senki által nem látottan kijött, érintetlenül hagyva a követ a pecséttel. Ez volt Jézus drámai találkozása a halállal a próféta szerint, kit Szent Pál is idéz:

*„Halál, hol a te győzelmed?
Halál, hol a te fullánkod?” (1Kor 15,55)*

Szinte izgatón feszült légkör! A megsemmisült halál — legyőzetésének csalhatatlan emberi bizonyítékaival: a töretlen pecséttel, az el nem hengerített kővel, az örökös katonákkal — áll szemben az isteni élet győzelmében lévő, de emberi bizonyosságokat még nem birtokló Krisztussal. És ez a drámai szembenállás folytatódik továbbra is, akármilyen formát öltsenek is a külső cselekmények.

Belon Gellért püspök: „Élet a halálból”

Somfai Béla S. J.

SZERVÁTÜLTETÉS

A születésszabályozás vitáinak előjátéka

I. Holttestből átültetett szervek jelenleg az esetek 75-80%-ában öt éves átlagos élettartamot tudnak biztosítani. Az orvostudomány fejlődése az átlag további javulását fogja biztosítani. Az eddigi eredmény is magával hozta már a használható szervek hiányát, valamint a szervkereskedelem „feketepiacát”. A használható szervek hiányát érzelmi tényezők is növelik. Általában nem érezzük magunkat kötelezve arra, hogy halálunk után embertársaink egészségével törődjünk. Ösztönösen írtózkodunk nemcsak egy esetleges halálos baleset lehetőségének, hanem holttestünk megcsonkításának a gondolatától is. Közvéleménykutatások adatai szerint erre a viszolygásra jellemző, hogy a megkérdezetteknek csak 48%-a hajlandó előzetes beleegyezését megadni saját szervei felhasználásához, ugyanakkor közvetlen hozzátartozóik esetében 80%-uk megadná az engedélyt. A félelmet az a tény is növeli, hogy a halál beálltának modern meghatározása, amit éppen a szervátültetés lehetőségének megvalósulása tett szükségessé, még nem ment át a köztudatba.

A köztudatban elfogadott („klinikai”) halált hagyományosan a lélegzés és szívverés hiányával, valamint a pupilla kitéágulásával és bizonyos idegreflexek hiányával azonosítják. A „biológiai” halál az egész szervezet működőképességének végérvényes megszűnését jelenti. Egyes szervek hosszabb rövidebb ideig túlélnek a klinikai és a biológiai halált is, és működőképesekek maradnak, különösen abban az esetben, ha azok vér- és oxigénellátását mesterséges eszközökkel biztosítják. Szabad beleegyezés birtokában a biológiai halál beálltával ezeknek a szerveknek az átültetése ellen nem lehet erkölcsi vagy jogi elvetést emelni.

A jogi és orvosi gyakorlatban 1968 óta általánosan elfogadott új (ún. „Harvard egyetemi”) meghatározás szerint az ember halála lényegében a biológiai halállal, vagyis a vérkeringés és lélegzés, valamint az agykéreg, a köztiagy és a nyúltagy működésének végleges megszűnésével következik be. Ezt az állapotot az agyvelő elektromos tevékenységének egy meghatározott minimális időtartamon túlmenő teljes hiánya jelzi legpontosabban.¹ Az agykéreg halála rendszerint kb. 5-10 perccel a lélegzés és a szívverés megszűnése után áll elő. Mivel az agy többi része és a test más szervei rövidebb vagy hosszabb ideig túlélnek ezt az eseményt, még ezután is van több-kevesebb lehetőség a személy felélesztésére. Az agykéreg halálával azonban az öntudat visszaszerzése és személyes kapcsolatok fenntartása lehetetlenné válik, még abban az esetben is, ha a lélegzést és a szívverést sikerült újra megindítani vagy mesterséges eszközökkel fenntartani. Ezért újabban sokan azt javasolják, hogy az agykéreg halálával a személyt magát is halottnak kellene tekinteni, annak ellenére, hogy ez az állapot nem felel meg az elfogadott meghatározásnak.

Ennek a javasolt halálmeghatározásnak az elfogadása többek között azt is jelentené, hogy például az agykéreg nélküli (anencefáliás) újszülöttek halottnak tekinthetők, és a szülők beleegyezésével szervátültetésre alkalmas alannyá válhatnak életük első perceitől. Hasonlóan a teljes, és megváltoztathatatlan eszméletlenségben lévő (permanent vegetative state) szerveit is fel lehetne használni aránylag rövid idő elteltével, annak ellenére, hogy megfelelő körülmények biztosítása esetében ezeknek a betegeknek a spontán idegrendszer által irányított életfunkciói nem szűnnek meg hosszú idő elteltével sem. Érthetően az orvosi és különösen a jogi gyakorlat egyelőre ellenáll ennek a javaslatnak, mivel sok kapcsolatos kérdést kell még tisztázni.

Az életfenntartás mesterséges eszközeinek alkalmazása vagy azok visszavonásának időpontja lényegében a halál beálltának meghatározásától függ. Manapság sok kórházban találhatunk olyan ápoltnak, akik mesterséges életfenntartó eszközök segítségével évekig az élet és halál határvonalán lebegnek pusztán azért, mert hozzátartozóik, ápolóik és esetleg a bíróság nem tudtak megegyezni a halál beálltának kérdésében. Félhalott emberekről manapság tehát nemcsak képletes értelemben lehet beszélni. Ez a tény is növeli a szervadományozással szembeni viszolygást. Ha szerveink felhasználásához megadtuk előzetes beleegyezésünket, nem tudhatjuk, hogy ki és milyen kritériumok alapján fogja megállapítani a biológiai halál és az azt túlélő szervek használhatósága közötti fontos, de bizonytalan határvonalat.

Ez az idegenkedés az oka annak is, hogy a kérdés közösségi szempontjai a köztudat háttérben maradtak, noha az elért eredmények az emberi összetartozásnak és egymásrataltságnak kézzelfogható bizonyosságot adtak. Szerveink „örökbeadásának” növekvő lehetőségei halálunkat túlélő közösségi kapcsolatokra utalnak. Szerveink adományozása meghosszabbítja földi jelenlétünket a megsegített vagy megmentett embertárs személyében. Az emberi család-közösségből fakadó erkölcsi kötelezettség túlnő egyéni érdekeken; nemcsak a közösség érdekeinek védelméért kell életünket veszélynek kitenni vagy feláldozni, hanem embertársunk életének megmentéséért is. A szervadományozás erkölcsi kötelessége ebben a lehetőségben gyökerezik és súlya ennek mértékétől függ.

A holttestből vett szerv átültetésének a katolikus erkölcsstanban nincs erkölcsi nehézsége, az élő testből vett szerv adományozása azonban bonyolult erkölcsi problémát jelent. Amint bizonyítani fogjuk, a kérdésben elfoglalt álláspont kapcsolatban áll a születésszabályozás és más, napjainkban vitatott kérdés erkölcsi kiértékelésével is.² Embertársaink kritikus állapota nemcsak vér, csontvelő vagy szövetek, hanem szervek adományozását is szükségessé teheti. Ennek erkölcsi kötelező ereje is az egymásra utaltságunkban gyökerezik, pontos mértékét azonban nem könnyű megállapítani. Az okos önszereket megköveteli azt, hogy az adományozó által elszenvedett kár kedvező arányban legyen a szükséglet szenvedő embertárs számára biztosítható segítség mértékével. Ugyanez feltehetőleg, de nem magától érthetően, megszabja az adományozás erkölcsi lehetőségének határát is: életünk fenntartásához szükséges szervek nem adományozhatók, mivel ez saját halálunkat okozná.³

Ezen a határvonalon belül azonban az elszenvedhető vagy elszenvedendő kár és a beteg számára biztosított előny arányát nem könnyű megállapítani. Megengedhetik-e a szülők azt, hogy kiskorú gyermekük egyik veséjét életveszélyben forgó beteg (iker)testvérének odaadja? Amikor szervátültetés csak élő testből volt lehetséges, hasonlóan nehéz és vitatott kérdés volt például az, hogy egyik szemünk szaruhártyáját odaadhatjuk-e egy olyan vaknak, aki a félszemre okozott vakságunk árán visszanyerhette legalább egyik szemére a látást. A problémára visszatekintve Paul Ramsey így fogalmazta meg a kérdést 1970-ben: „Okozhatunk-e gyógyíthatatlan kárt egy egészséges embernek azért, hogy egy másikkal az egészségét megjavítsuk?”⁴

Az okozott kár és a segítség arányának felmérése alapján véve attól függ, hogy az egyéni mivoltunkban gyökerező, vagy a közösségi természetünkől fakadó kötelezettségnek adunk-e elsőbbséget; individualista vagy közösségi erkölcsszemléletből indulunk-e ki. A test épségén ejtett kár és a felebarátnak adott segítség aránya a kiindulópontnak tulajdonított fontosságtól függ. Erkölcsszemléletünk ugyanis alapvető emberi és vallásos beállítottságunkban gyökerezik, a konkrét kérdésekre vonatkozó érvek erre épülnek. A szervátültetés kérdésének rövid története azt mutatja, hogy kiértékeléséhez *kezdetben az individualista erkölcsszemlélet alapján kerestek magyarázatot, ez az igyekezet azonban sikertelennek bizonyult.* Az emberi test fizikai egységének megőrzése erkölcsileg nagyobb súllyal esett latba, mint a felebarát megsegítésére irányuló kötelesség. Ez a tény annál is szembeötlőbb, mivel hagyományosan közösségi szempontok adták meg nagyon sok kérdés elbírálásához a kiindulópontot. Mivel Szent Tamás az egyént a közösség szerves részének tekintette, ő a közjó védelmében látta a halálbüntetés lehetőségét.⁵ XII. Pius pápa és a II. Vatikáni zsinat előtti katolikus

erkölcteológia számára a „közjó” biztosítása még a lelkiismeret szabadságánál is fontosabb volt. A pápa tanítása szerint katolikus ember személyes lelkiismereti meggyőződésre hivatkozva nem tagadhatta meg a katonai szolgálatot az úgynevezett „igazságos” háború esetében.⁶ A házassági aktus életadó, tehát lényegében közösségi érdekeket szolgáló szerepének tulajdonított erkölctani fontosságra nem kell külön kitérnünk. Hasonlóan a terhesség idején felmerülő veszélyt sem az anya egyéni jogai alapján, hanem a magzat érdekeinek védelmére irányuló kötelességből kiindulva értelmezi a hagyomány.

II. A negyvenes és az ötvenes években csak az élő testből vett szervek átültetése volt lehetséges. A katolikus erkölctan kezdetben az egyén testének megcsonkítására („*mutilatio*”-ra), valamint az *egység elvére* (*principium totalitatis*) vonatkozó tanítás keretei között vizsgálta ezt az eljárást. A test fizikai épségének védelme és ápolása a természet törvényben gyökerező alapvető erkölcsi kötelesség, mivel az a teremtető Isten ingyenes adománya. Annak szándékos megcsonkítása vagy megsebzése önmagában vett erkölcsi rossz,⁷ kivéve, amikor azt az egész test jóléte vagy az egyén életének védelme teszi szükségessé. A teljes szervezet működőképessége magasabbrendű érték, mint az egyes szervek épsége. A „rész” érdekei ugyanis alá vannak rendelve az „egész” érdekeinek. Ez az „*egység elvének*” (*principium totalitatis*) a következménye. A test „egységének” érdekei szükségessé tehetik még az egészséges szerv feláldozását is, mondta XII. Pius pápa nemzetközi orvostudományi konferenciák résztvevői számára adott két nyilatkozatában.⁸ Ezek a megállapítások lényegében XI. Pius pápának a test megcsonkítására vonatkozó tanítását ismétlik meg.⁹

A totális államrendszerek túlkapásainak elhatárolására XII. Pius pápa azonban gondosan kihangsúlyozta, hogy az ember teste és szerveinek egysége létrendbeli szükségesség, ezért a *szerv feláldozása csak az egyén testi „egész-ségének” biztosításáért engedhető meg*. A pápa tanítása szerint ez az elv végső fokon az emberi létezés rendjében gyökerezik, melyet gondosan meg kell különböztetni az emberi tevékenység szintjén létrejövő egységtől. Az első esetben a részek a szervezet egységéből merítik létüket és annak fennmaradásától függnék, a másodikban a társadalom és annak önálló tagjai közötti szerves és harmonikus együttműködésről van szó.¹⁰ Így érthető például az is, hogy a halálbüntetésnek a közérdek védelmében rejlő hagyományos érveit félretéve XII. Pius pápa annak jogosságát azzal magyarázta, hogy bizonyos bűncselekedetek elkövetésével a bűnöző lemond az élethez való jogáról.¹¹

Eszerint az enigmatikus álláspont szerint tehát bizonyos esetben még a lelkiismeret szabadsága is alárendelhető a közösség érdekeinek, de a test fizikai integritása sérthetetlen személyes jognak számít, melyet csak az egyén testi „egész-ségének” védelmében lehet megsérteni, feltéve, hogy az eljárás megfelel a „*kettős okozat*” gyakorlati irányelve követelményeinek.¹² Az élő testből vett szerv átültetése az egység elve által megszabott keretek között tehát nem volt lehetséges, noha az Újszövetség felfogása alapján ez a felebaráti szeretet hősies példájának tekinthető. Ez ugyanis nem az adományozó egészségét, hanem egy másik személy érdekeit szolgálta. A kettős okozat irányelve sem adott erre semmi lehetőséget, mivel a felebarátnak adott segítség, a jó cél, csak az adományozó testének megcsonkításával az önmagában rossz eszköz használatával volt lehetséges. Az individualista feltevésekből kiinduló erkölcsi gondolkodásmódnak jellegzetes és kiélezett következménye volt ez az álláspont, amit a korszak moralistái közül sokan magukévá tettek. Bender, Borg, Tabone, Zalba, McFadden, Madden, Sölch, Perico, Jorio, Hürt, Noldin-Schmidt-Heinzel Goffi és mások XI. és XII. Pius pápa tanítására hivatkozva elvetették az adományozás lehetőségét.¹³

Ezt az Evangélium szellemével ellentétben álló következményt először egy doktori disszertáció kritizálta. B. Cunningham a washingtoni Katolikus Egyetemen 1944-ben megvédett disszertációjában azzal érvelt, hogy az élő testből történő szervátültetés és a velejáró direkt megcsonkítás (*mutilatio*) erkölcsileg megengedhető, ha az „egység elvét” tágabb értelemben, Krisztus Titokzatos Testére kiterjesztve értelmezzük. Ha testünk

megcsonkítása árán saját életünket megmenthetjük, miért ne tehetnénk meg ugyanazt mások életének vagy egészségének megmentéséért? Szentírási és teológiai érvek alapján azt állította, hogy a Titokzatos Test aktuális (római katolikus) és potenciális (keresztény) tagjai között egység jön létre, aminek alapján „...a tag úgy viszonylik a társadalomhoz, mint a rész az egészhez, és ezért bizonyos értelemben mindannyian egymáshoz vagyunk rendelve.”¹⁴

Ennek a közösségi szemléletnek az alapján Cunningham az adományozónak jelentős kárt okozó szervátültetést is megengedhetőnek tekintette bizonyos esetekben. Véleménye szerint a látóképesség jelentős csökkenése ellenére is az egyik szem szaruhártyáját a teljesen vak személynek oda lehet adományozni feltéve, hogy a vak annak hasznát veheti. Ezért a halálhoz közelálló vak esetét kizárta. Ugyanakkor az életfogytig elítélt félszemű fogoly ép szemét vagy annak szaruhártyáját is odaadhatja, mivel szemére neki már nem lesz szüksége. Ezek a közösségi szemléletben gyökerező szélsőséges megállapítások ugyanazt bizonyítják, mint amit a test fizikai értelemben vett teljességére épített ítéletek. Az individualista és kollektív szemléletmód kiegyensúlyozásához tágabb keretű erkölcsi kiértékelésre van szükség. Ez azonban nem alakult ki az ötvenes évek vitáiban. A korszak egyik legbefolyásosabb moralistája, John Kelly is, aki végül az eljárás lehetőségével mellett tört lándzsát, azt állította, hogy „...az egység elve nem ad alapot a testnek a felebarát javára történő még kisebb mértékű megcsonkítására (*mutilatio*) sem.”¹⁵ Feltéve, hogy az nem okoz súlyos kárt az adományozónak, Kelly az eljárás lehetőségét a felebaráti szeretet általános törvényével indokolta meg, valamint azzal a ténnyel, hogy a pápai tanítás megelőzte az élő szerv átültetésével kapcsolatos erkölcsi problémákat és ezért nem alkalmazható az eljárással kapcsolatos kérdésekre. Kelly, valamint a mögötte lassan felsorakozó moralisták (McFadden, Connery, Palazzini, Guzetti) tehát nem a hagyomány keretei között találták meg az eljárás következetes elvi igazolását, és a vele kapcsolatos fizikai kár arányának egyértelmű meghatározását.¹⁶

A kialakult vita arra készítette XII. Pius pápát, hogy élete vége felé visszatérjen az egység elvével kapcsolatos problémákra. Noha az élő testből vett szerv adományozásának kérdésével kifejezetten nem foglalkozott, de 1954-ben és 1956-ban elítélte az egység elvének kollektív értelmezését. A pápai tanítás alapján tehát például vese átültetés lehetőségét nem lehetett azzal igazolni, hogy a kérdéses szerv a közösségi testület egy másik tagjának a céljait is szolgálhatja. Az egység elvének fizikai értelmezésével azonban a pápa nem akarta kizárni az emberi személyen végrehajtható testi veszéllyel járó kísérletezés vagy az élő testből vett szerv átültetésének minden lehetőségét. Egy kevésbé ismert nyilatkozatában 1958-ban leszögezte, hogy „...amint az egyes szervek alá vannak rendelve az egész szervezet érdekeinek, *ugyanúgy az egész szervezet is alá van rendelve a személy lelki céljainak.*”¹⁷ Ezért a test vagy a szervek fizikai épségét veszélyeztető kísérleteket nem lehet elítélni mindaddig, amíg azok ezzel a tágabb értelemben vett személyes céllal összhangban maradnak. Egy másik megállapításában ugyanezeknek a magasabb személyes lelki értékeknek a védelmében megengedte az életet mesterségesen fenntartó eszközök használatának a megszüntetését is olyan esetekben, amikor a beteg öntudatának vissza nyerésére már nem lehetett számítani. Az élet védelme addig kötelező, amíg az nem válik magasabb lelki célok megvalósulásának akadályává — mondta a pápa.¹⁸ A hagyományos értelmezés alapján az ilyen cselekedetet azonban az élet „közvetlen” kioltásának lehetett tekinteni. Az egység elvének ez a kiterjesztett értelmezése az elvnek a pápa által a korábban megállapított határvonalait is kérdésessé tette. Azokat nem lehetett többé minden esetben a test fizikai egységének határaival azonosítani. Ez az álláspont a művi sterilizációra vonatkozó korábbi tanításra is új fényt vethetett volna, de a személy magasabb lelki céljainak mérlegelése nem kapott szerepet ebben a kérdésben XII. Pius pápa korában. *A következetes fejlődés ezen a területen megrekedt és a pápa korábbi tanítása tartotta meg az irányadó szerepet.*

A pápa korábbi tanítása szerint az egység elve nem alkalmazható olyan esetekben, amikor a művi sterilizáció a terhességgel létrejövő veszélyek megelőzésére irányul, vagy eugenikus célokat szolgál. Ilyen esetben ugyanis a méhkürtnek semmi köze sincs a ter-

hességgel kapcsolatban előálló veszélyekhez. Ezek a szabadon elhatározott nemi aktus következményei, melyek elkerülhetők szexuális önmegtartóztatással is.¹⁹ Az életadás (közösségi érdekeket szolgáló) képességének szándékos megcsönkítése csak akkor lehetséges, amikor azt más betegség kezelése kikerülhetetlenül megköveteli. Amint már említettük, ennek a különbségnek a megállapítására szolgált a kettős okozat gyakorlati irányelve. Ennek értelmében tehát a kóros petefészek eltávolítása erkölcsileg megengedett, mivel a létrejövő terméketlenség csak közvetett okozat. Ugyanakkor a terhességgel esetleg fellépő veszélyek megelőzését biztosító petevezeték elktése, a pápa kifejezett megállapítása szerint, csak az okozott terméketlenség útján biztosítja az egészséget fenyegető veszélyek elkerülését. Az így létrehozott terméketlenség tehát közvetlen eredmény és ezért önmagában vett rossznak tekintendő. Ebben az esetben a szervezetet megcsönkító beavatkozás, a méh működésének felfüggesztése, nem a kérdéses szervnek az egész szervezettel való kapcsolatát érinti elsősorban, hanem a személy termékenységet, valamint a házastársak egymáshoz és gyermekeikhez való viszonyát.

Ennek a fizikai tényezőkön nyugvó erkölcsszemléletnek a következtében katolikus kórházak számára a működőképes petefészek esetén a petevezeték elktése ma is erkölcsi nehézségekbe ütközik még abban az esetben is, ha azt nem a fogamzás egyszerű megakadályozása, hanem a terhességgel felmerülő patológiai okok teszik szükségessé. Ezek elkerülésének ugyanis az említett beavatkozás az okozott terméketlenség eszköze lesz. Ugyanezeknek a veszélyeknek az elkerüléséhez a sokkal veszélyesebb méhkivétel azonban csak egy kóros szerv eltávolításának tekinthető, annak ellenére, hogy ezzel is kikerülhetetlenül együttjár a terméketlenség. Ez a következmény az individualista és a cselekedet fizikai struktúrájára épített gondolkodásmód, valamint a kettős okozat elvének korlátait világgossá teszi.

Sem a pápai tanítás, sem a korszak erkölcstana nem mérte fel a lelki célokra alapított új szemléletmód minden következményét. Ezért az ötvenes évek végére a szervátültetés kezdeti vitája lezárult anélkül, hogy a kor moralistái ennek a tágabb keretű szemléletmódnak a horderejével következetesen szembenéztek volna. Az individualista és közösségi szempontok kiegyensúlyozottabb alkalmazásához csak a II. Vatikáni zsinat nyújtott jobb lehetőségeket. A magasabbrendű lelki célok figyelembevételével, amit a zsinat az emberi személy természetének és kapcsolatainak pontos és átfogó vizsgálataként jelölt meg,²⁰ elvben lehetővé tette a merev individualista szemléletmód kitágítását az egyoldalú közösségi szemléletmód veszélyei nélkül. A személy lelki céljai nemcsak a test épségének tiszteletét foglalják magukba, hanem a személyes kapcsolatok fontosságát is. Ezért a személy lelki érdekei szükségessé tehetik a test épségének direkt megsértését is, még abban az esetben is, ha ez a kettős okozat elvének hagyományos értelmezésével ellentétben áll.

Ha az adományozó lelki céljai indokolttá tehetik a test épségének direkt megsértését kísérletezés vagy szervadományozás céljából, miért kell kizárni például annak a lehetőségét, hogy szexuális aktus integritását vagy a fakultás életadó képességét felfüggeszék a házastársak olyan esetekben, amikor a gyermekáldás elkerülése szülői kötelességgé válik, és azt más eszakköz nem lehet biztosítani? A kérdésnek ez az oldala a születtesszabályozással kapcsolatos vitákban nem játszott lényeges szerepet, noha XII. Pius pápa tanítása szerint a szülői felelősség kiterjed például a gyermeknevelés feltételeinek a biztosítására is.²¹ A szülők lelki érdekei, a nemiszervek vagy a házassági aktus fizikai épségénél minden bizonnyal magasabb rendű értéknek számítanak. A szexuális etikára vonatkozó hagyományos egyházi tanítás azonban túlságosan nagy súllyal nehezedett még a teológiai kutatás szabadságára ahhoz, hogy ez a kérdés is porondra kerülhessen az ötvenes években. A fogamzásgátlásra vonatkozó hivatalos tanítás pedig jelenleg lehetlenné teszi, hogy annak közösségi összefüggéseit is latba helyezzük.

A II. Vatikáni zsinat idejére a katolikus moralisták megegyeztek az élő testből vett szervek adományozásának lehetőségében, anélkül, hogy ennek a lehetőségnek távolabbi következményeivel számoltak volna. Erre csak a zsinat erkölcstani feltevéseinek a figyelembevételével került sor. Jelen korunk egyik ismert moralistája, Richard McCormick

szerint felnöttek számára a szervadományozás megengedhető, „...mivel a személy javát nem individualista, hanem szociális szempontok alapján kell felfogni. Ez azt jelenti, hogy... a személyiség fogalmához hozzátartozik az, hogy a természet rendje szerint más személyekhez vagyunk rendelve.” Ezért gondosan megszabott feltételek mellett „az egyén teljesebb személlyé válhat szervének adományozásával. Ha valaki a maga valóságából másit is részesít, önmagát szorosabban beilleszti a személy és a személyek közötti titokzatos egységbe.”²² A fizikai kár a személy beteljesülésének eszköze, ami a másnak szánt szeretetadományon keresztül valósul meg. Az adományozással elszervehető kár végső határának megszabásához azonban „...figyelembe kell venni az okozott kár és a szervet befogadó személy számára biztosított haszon megfelelő arányát.”²³ Az egység elvének ez az átfogó értelmezése biztosítja tehát a szervátültetés erkölcsi alapját, de az adományozás konkrét határainak elbírálásához az arányosság gyakorlati irányelvére is szükség van. Ez az irányelv tehát McCormick számára átvette a kettős okozat elvének szerepét. Noha ez nem biztosít minden helyzetre érvényes és előre megállapítható korlátokat, a személyes és közösségi értékek egyensúlyban tartásához sokkal megbízhatóbb segítséget nyújt, mint a kérdés elbírálásának hagyományos gyakorlati eszköze. Mivel McCormick nem részletezi a „gondosan meghatározandó” feltételeket, egyesek szerint álláspontjával együttjár az a veszély, hogy a lelki értékek és testi kár vagy haszon mérlegelésében dualista feltevésekből, a test és lélek szétválasztásából indul ki.²⁴

Louis Janssens elkerüli ezt a veszélyt, mivel az élő szerv adományozásának lehetőségét több feltételtől teszi függővé.²⁵ Szerinte erre a lépésre csak akkor kerülhet sor, ha más eljárás már nem tud számbavehető segítséget nyújtani. Ezenkívül a II. Vatikáni zsinat tanításának megfelelően, az adományozó szabad és jól informált beleegyezésének összhangban kell lennie a személy mivoltából fakadó lényeges és alapvető követelményekkel. „Az emberi személy ugyanis nem tárgy, hanem testben létező öntudat hordozója, ezért lényegéhez tartozik a másokkal való kapcsolatok fenntartása, a világ, az embertársak és Isten felé való nyitottsága.”²⁶ Ezért az élő szerv adományozásának határai vannak. Az adományozó nem kockáztathatja életét, öntudatának kárát, vagy társadalmi szerepét és alkotóképességét. Az embertársak szolgálatának lényege ugyanis nem szervadományozásban, hanem munkában, közösségi létezésben és együttműködésben merül ki. Ezért az élő szerv adományozásának minden olyan formája tilos, „...ami az adományozót társadalmi szerepének betöltésében megakadályozná.”²⁷ Ezzel Janssens kizárta a szív vagy az agyszövetek adományozásának lehetőségét.

Ugyanennek a megfontolásnak az alapján azonban ő már nem lát lényeges nehézséget az *ivar-sejtek házassági kereteken kívüli adományozásában sem, feltéve, hogy annak titokban tartása helyett az adományozás minden érintett fél tudomásával és szabad beleegyezésével történik*; ideértve nemcsak az adományozó házastársát, hanem gyermekeit is, akik számára ez féltestvérek születését jelenti. Véleménye szerint ilyen esetekben valójában nem ivarsejtek adományozásáról van szó, hanem a termékeny család felebaráti szeretetben gyökerező döntéséről, ami a terméketlen házaspár számára az életadást lehetővé teszi. A döntés kényes természete azonban „... megköveteli az adományozó és az életet befogadó házaspár gondos kiválasztását.”²⁸

A személy mivoltában és kapcsolataiban gyökerező szemléletmód alapján Janssens a halál beálltát is az öntudat végleges elvesztésével és a személyes kapcsolatok lehetőségének megszűntével azonosítja. Véleménye szerint az „...agykéreg halála az emberi személy történelmi létezésének végét... minden emberi képesség és lehetőség biológiai fel-tételének megszűnését jelenti...”. Mivel a személyről nem lehet kapcsolatai nélkül beszélni, a személyes kapcsolatok végérvényes megszűnéséhez arra is szükség van, hogy a halotti élettársai is tudomást vegyenek erről a tényről. Tehát „...a személy halála teljes értelmében csak akkor következik be, amikor mindazok, akik vele kapcsolatban voltak, megértik, hogy a kölcsönös kapcsolatok véglegesen megszakadtak.”²⁹ Mivel jelenleg a közvélemény nem az agykéreg elpusztulásával, hanem a lélegzés és szívverés megszű-

nésével azonosítja a halál beálltát, szervátültetés szerinte nem lehetséges ezeknek a funkcióknak a megszűnése előtt.

A szervátültetés kérdésének fejlődése ennek az álláspontnak a kialakulásával lezártnak tekinthető a katolikus erkölcsoteológiában és feltehetően a katolikus egészségszolgálatban is. A személy és közösség kapcsolatainak átfogó szemlélete megadja a szervátültetés elvi lehetőségét. A konkrét lehetőségek határait a szabad és jól informált beleegyezés biztosítása, az eljárás terhei (ideértve az esetleg okozott fizikai kárt is) és a biztosítható eredmény kedvező aránya, valamint a halál beálltának elfogadható megállapítása döntik el. Az erkölcsoteológia és az általános gyakorlat számára azonban maradtak még megoldatlan kérdések is, annak ellenére, hogy McCormick és Janssens álláspontja (az ivarsejtek adományozásának kérdését leszámítva) a hivatalos egyházi tanítással összeegyeztethető. Éppen ez a tény húzza alá a test fizikai integritásának fontosságára vonatkozó, már említett következtetlenséget. Az egyházi tanítás szerint magasabb lelki célok megengedik a test fizikai épségének megsértését a felebarát szolgálatában, ugyanakkor a házassági aktus és a nemiszervek funkcionális integritása minden más szempontnál fontosabb marad.

Az általános orvosi gyakorlatnak ezen kívül figyelembe kell vennie a költségek és a biztosított eredmény elfogadható arányát és a szabad beleegyezés feltételeinek biztosítását. A szervátültetés eredményességével arányban növekszik a használható szervek megszerzésének és azok igazságos elosztásának a problémája is, különösen a szociális támogatásban részesülő egészségszolgálat számára. A kiskorúak vagy öntudatukat véglegesen elvesztett betegek szerveinek esetleges használata, az agykéreg nélküli újszülöttek vagy abortált magzatok szerveinek vagy sejtszövetek felhasználása, mesterséges vagy állatokból vett szervek alkalmazása erkölcsileg és gyakorlatilag megoldatlan. Ezeknek a kérdéseknek az elbírálásában a katolikus álláspont kialakulásával felvetődött szempontok jelentős szerepet játszanak, de az általánosan elfogadható álláspont kialakítása további vizsgálatot és vitát kíván.

Az életet adományozó Isten uralma, a szenvedés bűnben gyökerező és megváltásunkat szolgáló kettős szerepe, a test épségének tiszteletbentartása, a felebarát és az emberi közösség iránti lekötelezettség, a személy és végső lelki céljainak fontossága, valamint a cselekedettel járó következmények mind szerepet játszanak ebben a feladatban. A kérdés fejlődéséből levonható tanulság azt bizonyítja, hogy önmagában egyik szempont sem elegendő a kérdés egyértelmű és minden körülmény között érvényes kiértékelésére. Ezek a szempontok csak együttesen képesek a megoldás kulcsát megadni, amennyiben lehetővé teszik a konkrét helyzet és a helyzetadta lehetőségek megbízható elemzését és értelmezését.

Jegyzetek:

1. A halál bekövetkezését más jelek is megerősítik: a fogékonyság és válaszképesség hiánya (a külső benyomások és belső igények felfogásának, valamint a rájuk adandó válasznak a teljes hiánya); mozgás és légzés megszűnése; a reflexek hiánya (kitágult pupilla, idegreflexek hiánya). A halál egyértelmű meghatározásának törvénye (Uniform Determination of Death Act) az Egyesült Államokban az állapot bekövetkezését a légzés és vérkeringés, valamint az összes agyfunkció végleges és visszafordíthatatlan megszűntével határozza meg. — 2. Itt elsősorban a művi sterilizáció kérdése, vagy az abortált magzathoz vett szövetek vagy szervek átültetésének lehetősége merül fel. A kérdésnek jelentősége van azonban a döntésre képtelen betegek szervadományozásra való felhasználásában is. — 3. Ezt a megállapítást P. Kolbe szenttéavatása óta nem lehet magától értetődőnek tekinteni. — 4. Az élet feláldozása lehetőségének kérdését is felvetette ugyanebben az összefüggésben. Az alapvető nehézséget az öngyilkosság problémájában látta, és abban a tényben, hogy az életfenntartó szerv adományozása (pl. szívátültetés) megkívánja az orvosi szolgálat közreműködését az adományozó életének kioltásával. *Paul Ramsey: The Patient ad Person*, Yale University Press, 1970, 173. old. — 5. *Aquinói Szent Tamás: Summa Theologica*, I-II., q.64., a.2. in corp. — 6. AAS, XLIX (1957), 19. old. XII. *Pius pápa* 1956. dec. 23-i karácsonyi rádióüzenete. — 7. Amint egy irodalmi műfajnak megvan a tartalmától független szerepe, ugyanúgy a hagyományos erkölcsfelfogás szerint sok (de nem minden) emberi

cselekedetnek is megvan a cselekedet struktúrájában gyökerező és a körülményektől, valamint a cselekvő szándékától független erkölcsi jelentősége. Így például házasságtörés, mások bűnre vezetése vagy mások bűnével való közreműködés, homoszexuális aktus, magzatelhajtás vagy öngyilkosság, mindig erkölcsi rossznak számít. Ugyanakkor más cselekedet-típusok esetében nem lehet erkölcsi értéküket előre feltételezni, mivel azoknak erkölcsileg jó vagy rossz értékét éppen a cselekvő szándéka, vagy azok következménye és más körülmények határozzák meg. Ez a helyzet például az emberölés, a magántulajdon jogának megsértése vagy hamis állítás esetében. Az első csoportba tartozó cselekedetek fogalmához hozzátartozik azok erkölcsi rosszassága, ezért azokat *önmagukba vett erkölcsi rossz cselekedetnek* nevezi (*intrinsece malum*). A második csoport cselekedetei elsősorban nem erkölcsi, hanem fizikai rosszat okoznak; erkölcsi értékük a szándéktól, a körülményektől és a cselekedet következményeitől függ. A különbséget pontosabban megjelölve azt is mondhatjuk, hogy az erkölcsi rosszasság első formája „analitikus” az utóbbi pedig „szintetikus” ítélet eredménye. — 8. AAS, 44 (1952) 779-89. old.; 45 (1953), 674-675. old. — 9. XI. *Pius pápa*: Casti Connubii, 1930. DS. 3723. — 10. *ibid.* — 11. AAS, 48 (1952), p. 787. — 12. Amint ismeretes a kettős okozat gyakorlati irányelve, olyan helyzetben ad útmutatást, amikor a cselekedet kikerülhetetlenül össze van kötve előre megállapítható jó és rossz következményekkel. Ilyen esetben a cselekedet végrehajtása a rossz következmény ellenére is megengedhető feltéve, hogy a/ a cselekedet önmagában véve erkölcsileg jó, vagy legalább közömbös, b/ a cselekvő szándéka nem irányul a rossz következményre, c/ a rossz következmény nem válik a jó megvalósításának eszközévé, vagyis az a jó végeredménnyel együtt vagy azután jön létre, d/ és a rossz következmény létrejöttét megfelelően súlyos okok szükségessé teszik. Amennyiben a cselekedet megfelel ezeknek a következményeknek, az okozott kár (fizikai értelemben vett rossz) nem szándékolt „mellékterméknek”, hanem „közvetett okozatnak” tekinthető, és így mentesül a negatív erkölcsi ítélet alól. Az irányelvvel kapcsolatos nehézségek közül itt meg kell említeni azt a tényt, hogy az első feltétel a *petitio principii* klasszikus példája. Az elv alkalmazásának pontosan az a célja, hogy eldöntse azt a kérdést, amit az első feltétel eleve megkövetel: vajon a cselekedet erkölcsileg jó lesz-e vagy sem? — 13. *Martin Nolan*: „The Principle of Totality in Moral Theology”, in *Charles E. Curran*: *Absolutes in Moral Theology*, Corpus Books, Washington, 1968. 236. old. — 14. *Bert Cunningham*: *The Morality of Organic Transplantations*, Catholic University Studies in Sacred Theology, Vol. 86., Washington. 1944. 63. old. — 15. *John Kelly*: „The Morality of Mutilation: Towards a Revision of the Treatise”, *Theological Studies*, 16 (1956), 332. old. — 16. *David F. Kelly*: *Emergence of Roman Catholic Medical Ethics in North America, An historical — Methodological — Bibliographical Study*, the Edwin Mellen Press, New York and Toronto, 1979, xi-520. old. — *David F. Kelly*: „Individualism and Corporatism in a Personalist Ethics; An Analysis of Organ Transplants”, in *J. Selling*: *Personalist Morals*, Leuven U. Pr., 1988. 147-165. old. — 17. AAS 48 (1958), 693-694. old. — 18. AAS 49 (1957), 1027-1033. old. — 19. AAS 45 (1953), p. 673-679. old. — 20. GS 51. par. — 21. XII. *Pius*: „Olasz Szülész-nőkhöz intézett 1951. október 29-i beszéde.” AAS, XLIII (1951), 835-860. — 22. *R. A. McCormick*: *Notes on Moral Theology 1965 through 1980*, University of America Press, 1981. 409. old. — 23. *Richard A. McCormick*: „Transplantation of Organs: A comment on Paul Ramsey”, *Theological Studies*, 36 (1975), 503-509. old. — 24. *Brian V. Johnstone*, S. SS. R., „In Vitro Fertilisation and Ethical Dualism”, *Linacre Quarterly*, February 1986, 66-79. old. — 25. *Louis Janssens*: „Transplantation d’organes”, *La Foi et le Temps*, 13 (1983), 318-324. old. — 26. *ibid.*, 319. old. — 27. *ibid.*, 320. old. — 28. *L. Janssens*: „Artificial Insemination: Ethical Considerations”, *Louvain Studies*, 8 (1980), 29. old. — 29. *L. Janssens*: „Transplantation...”, 321-322. old.

- A TEOLÓGIA folyóirat 1992. évi témái és a kézirat beküldési határideje:
 2. szám: Ökumenizmus; válsághelyzet vagy új remények (1992. febr. 1-ig)
 3. szám: Emberséges lelkipásztorkodás (május 1-ig)
 4. szám: Az „Isten Országá” (július 1-ig)

Szerkesztőségünk mindenek előtt azokkal a kéziratokkal foglalkozik, melyeket a közreműködő szerzők felkérésre írnak. Az önként jelentkezőktől kérjük, hogy tervezett írásaikat, illetőleg azoknak vázlatát a fent jelzett határidők előtt ÖT HÓNAPPAL sziveskedjenek a szerkesztőségbe eljuttatni.

Walter J. Burghardt

AZ ÖREGSÉG, A SZENVEDÉS ÉS A HALÁL KERESZTÉNY SZEMLÉLETE

Az ipari államok minden lakója számára — ha egy bizonyos számú évet megél — elkerülhetetlen az öregség. Nemcsak a megöregedés, hanem maga az öregség, vagyis annak megtapasztalása, amit csak ilyen félelem keltő szavakkal tudunk jelölni, mint magas kor, aggastyánkor. Az öregségnek nincs általános érvényű definíciója. A következőkben az öregséget oly módon írom le, hogy az ipari országokban nyer tapasztalatokat hangsúlyozza: az öregség akkor kezdődik, amikor érzem, hogy életem eddigi szakaszai, az ifjúság, a fiatal felnőttkor, az érett felnőttkor után elérkezem életem utolsó jelentős stádiumához. Nevezhetjük ezt az emberi élet telének is; s néhány elismert tudóssal együtt feltelezhetjük, hogy a 60. és 65. életév között kezdődik. Gondolataim során először felvetek néhány olyan problémát, amivel szembetalálkoznak az öregek, másodsor kapcsolatba hozom ezeket a szenvedéssel és a halállal, s végül harmadszorra egy talán szokatlanul tűnő ellenszert ajánlok az öregség fájdalommal teli oldalainak a leküzdéséhez.

1. PROBLÉMÁK.Még ha figyelmen kívül hagyjuk is a terhes külső körülményeket, tehát egy ideálisnak mondható esetben is el kell gondolkodnom az öregségen. Szembe kell nézmem az Erik Erikson által fölállított polaritással: integráció vagy kétségbeesés. Valamiképpen egészen kell tekintenem az életemet. El kell fogadnom a szenvedést: az összeroppanó testet, a betegségeket, amelyek a test és a lélek megöregedésével jelentkeznek. Szembe kell nézmem a halállal, a magam halálával is, de kedveseim szinte napról-napra történő eltávozásával is.

Az Amerikai Egyesült Államokban az öregedést még bonyolultabbá teszi az öregségnek ott divatos, eszményített képe. Olyan civilizációban élünk, amely idealizálja az ifjúságot és a szépséget, az aktivitást és a termelékenységet, az erőt és a nemi potenciát. Ha végig fiatal és vonzó marad az ember, ha a 60. vagy 65. életévének a betöltése után is tudja gyakorolni a hivatását minden nagyobb korlátozás nélkül, ha befolyással bír még Isten földjéből legalább egy holdnyira, ha tud még kocogni vagy focizni, ha föl tud ülni Hondája nyergébe, ha ki tudja elégíteni partnere szexuális igényeit, akkor az öregedés eszményi feltételek mellett megy végbe. Igazában nem is öregszik meg az ember. Csak ezt az egyetlen formáját fogadják el az öregedésnek az Egyesült Államokban: a minden változás, korlátozás, veszteség nélküli öregedést.

A problémában a legaggasztóbb talán az, hogy az öregeket haszontalannak tekintik. Lényegében az a felfogás érvényesül, hogy az öregek nem szolgálnak semmilyen gyakorlati célt sem a családi életben (legfeljebb mint fizetetlen babysitterek), sem a politikai életben (esetleg az egészséges Ronald Reagan kivételével); sem az ipari életben. A tudás és a bölcsesség már nem a hagyományban gyökerezik, hanem a komputerből vesszük; nem az öregek tiszteletre méltó emlékezetéből fakad, hanem a fiatal és nyughatatlan emberek kreatív fantáziájából. A fiatalok és nyughatatlanok egyre jobban kiszorítják az idősebb partnereiket és idő előtt nyugdíjba küldik őket. A sok öreg viszont terhet jelent a gazdaságnak: az orvosi ellátás költségei — a katonai kiadásokhoz hasonlóan — billiókra emelik a költségvetést. Az öregek ellátása a fiatalokat terheli. Az orvosok már azzal a gondolattal játszanak, hogy a kómában fekvő betegeknek, a kétségbeesetteknek, a haszontalannak adnak egy halálos injekciót.

Simone de Beauvoir ezt egy bővebb kontextusában röviden így fogalmazza meg: „Néhány kivételtől eltekintve az öregnek már nincs semmi *tennivalója*. Allapotát az *exis* jellemzi, és nem a *praxis*, azaz a létezés és nem a tevékenység. Az idő a vég — a halál —

felé sodorja, de ez nem az ő halála, nem tudja adottnak feltételezni, nem tudja betervezni. Ez az oka annak, hogy miért tekintik az öregek a társadalom aktív tagjait valamilyen más faj egyedeinek, olyan élőlényeknek, amelyekben nem önmagukat látják.”¹

Ez az a pont, ahol a kereszténység víziója, de talán minden keresztény ember egyéni meggyőződése is, egyértelmű voks a kisebbségben lévő öregek mellett. Mert azokat kivéve, akik gyógyíthatatlanok, mert kómában vannak, vagy akik reménytelenül szenilisek, vagy esetleg átmenetileg gyenge elméjűségben betegedtek meg, nincs olyan ember, aki „kész” lenne, aki elérte volna akár beteljesülését, akár a halál határmezsgyéjét. A keresztény ember zárandó. Nem csupán azért idézzük a *Levél Diognétoszhoz* című őskeresztény névtelen művet, mert nincs a földön maradandó otthona: a keresztények „mindenben részt vesznek polgárokként, de mindent elviselnek, mint idegenek. Bárhol, idegenben is otthon vannak, de minden haza idegen számukra.”² Ez az idézet annál is inkább érvényes, mert a keresztény élet Krisztus szakadatlan követése az ő útján, csodálatra és tiszteletre méltó kísérlet annak elérésére, hogy képmásai legyünk; ez a küzdelem viszont soha nem ér véget ebben az életben. Krisztus követésének lényeges eleme a kenózis, az az önküresítés, amely hasonlít ahhoz, amire Krisztus adott példát, amit akkor valósított meg, amikor fölöltötte testünket. A kenózis nem az az erény, amit akkor kíván meg Isten az embertől, amikor az visszavonul az aktív élettől. A kereszténynek egy egész életen keresztül állandóan „el kell hagynia” valamit: azt a helyet, ahol éltünk, az életet, amit ma élünk, hogy nagyobb bőségben élhessünk; gyermekkort és ifúságot, jó külsőt és fiatalos energiát, meghitt helyeket és kedves embereket, jól fizetett munkahelyet, emberi elismerést; le kell mondanunk arról, hogy önteltek legyünk, elegek legyünk önmagunknak. És mindezt nemcsak azért, mert nincs más választásunk, hanem sokkal inkább azért, mert ha elhagyjuk tegnapunkat, ma teljesebben növekedhetünk Krisztus követésében. Ugyanakkor *nem felejti el* azt, amit elhagytunk, csak éppen nem merünk bennük vagy velük *tovább élni*. A kenózis, azaz bizonyos dolgok elhagyása, az öregedő ember számára kritikus fázisába ér a szenvedésben és a halálban.

2. SZENVEDÉS ÉS HALÁL. A szenvedés döbbenete — lelki bajok, testi fájdalmak — nem korlátozódik az öregekre. Megdöbbenően fiatalok például korunkban az AIDS áldozatai. Mégis az öregek azok, akiknek — Shakespeare-rel szólva — „a soha véget nem érő nyomorúság terhét” azért kell fájdalommal teljesen viselniük, mert megöregedtek.

Az emberi értelem soha nem lesz képes megérteni igazán a szenvedést. Még az olyanok is, akik annak az Istennek a hitében nőttek föl, akinek a neve Jóság és Szeretet, nem látják vagy csak kevés értelmét látják a szenvedésnek: évente 50 millió magzat hal meg születése előtt, mongoloid gyerekek születnek, egész családok lesznek autóbaleset áldozatai, hétmillió zsidót gyilkoltak meg a holokausztban — végtelen a megmagyarázhatatlan történések sora. Az izraeliták az Ószövetségben legtöbbször a bűnre vezették vissza a szenvedést: az atyáik bűnére, a nép bűnére, a személyes bűnre. De ezzel nem találták meg igazában a „választ”. Hát megkérdezték azt is: miért van az, hogy a bűnösnek „útjai mindig sikeresek” (Zsolt 10,5), s azzal vigasztalták magukat, hogy a bölcekhez hasonlóan „eltávoznak az esztelenek és a balgák is, és kincseiket idegenek kapják” (Zsolt 49,11), s csak keseregni tudtak: „bezárta Isten irgalmát haragjában?” (Zsolt 77,10). S amikor egy olyan ártatlan ember találkozik a szenvedéssel mint Jób, nem talál választ az emberi bölcsességben, s Istennel találkozik sem világosodik meg Jób értelme, Isten csak Jób szeretetére és hitére apellál.

A szenvedés, különösen öregkorban, nemcsak hitet kíván, hanem határozott lelki magatartást is. Minden keresztény lelkiség egy ember válasza arra, hogy Isten kinyilatkoztatotta szeretetét Krisztus által a Szentlélekben. Ez a lelkiség konkrétan Isten megismerésében, szeretetében, valamint Istennek és gyermekeinek a szolgálatában áll, s mindez beleágyazódik a hit, a szeretet és a reménység közösségébe. A keresztény lelkiség új, intenzív kapcsolat a Szentháromsággal, részvétel Isten életében, tudatos megtapasztalása annak a szeretetnek, amely az egyházból sürgetően a világba küld bennünket. Lényegét tekintve a keresztény lelkiség azt az emberi szeretetet jelenti, amely válasz Isten szere-

tetére, válasz annak az Istennek, aki „úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda” (Jn 3,16) nemcsak azért, hogy megossa velünk testi formánkat, hanem azért is, hogy megszenvedje fájdalmainkat, meghaljon halálunkban. Szenvedélyesen kiált föl Szent Pál: „Krisztussal keresztre vagyok feszítve. Élek ugyan, de nem én, hanem Krisztus él bennem. Amennyiben most testben élek, Isten Fiának hitében élek, aki szeretett engem, s önmagát adta értem” (Gal 2,20). Ez nem ad magyarázatot a szenvedés titkára, hanem újabb misztériummal egészíti ki, Pálnak azzal a kijelentésével, hogy a szenvedéssel „testemben ki-egészítem azt, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből, Testének, az egyháznak javára” (Kol 1,24). Hogy e rejtélyes megállapítás értelmének a mélyére hatolhassunk, jól tesszük mi, öregek, ha elgondolkozunk a halálon. Ezt oly meggyőzően írta le Karl Rahner életének utolsó éveiben, amikor egyre jobban a „történelem fölött álló Keresztre” koncentrált.³

Amit Pál olyan objektíven és röviden fogalmazott meg — Jézus Krisztus „megalázta magát és engedelmes lett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig” (Fil 2,8) —, azt Karl Rahner egy hosszabb, pregnás szakaszban fejtette ki: „Az Írás értelmében nyugodtan mondhatjuk, hogy Jézus volt életében a hívő, s ez nem érinti azt a hagyományos tanítást, hogy egzisztenciájának legmélyén olyan közvetlen kapcsolatban volt Istennel, ami nekünk csak az örök életben adatik meg, s ezért ő volt az abszolút *reménykedő*, s magától értetődően ő *szerette* abszolút mértékben Istent és az embereket. A hit, remény és szeretet ezen hármasságában adta magát Jézus halálában feltétel nélkül az abszolút Titoknak, akit Atyjának nevezett, akinek a kezébe egzisztenciáját helyezte, amikor halálának és Istentől való elhagyatottságának éjszakájában minden elvétetett tőle, ami egyébként az emberi egzisztencia tartalmát jelenti: élet, tisztesség, világi és vallási közösség által történő befogadás és így tovább. Halálának konkrét voltában teljesen világszálló lesz, hogy számára minden elveszett, még Isten szeretetének biztonságot adó közelsége is, s ebben az úttalan sötétségben csupán annak a titoknak volt hatalma, amelynek önmagában és szabad voltában már nincsen neve, s amelynek ő mégis nyugodtan átengedte magát úgy, mint az örök szeretetnek, s nem úgy, mint az értelmetlenség poklának. Ennyi- ben az ő halála azonos a mi halálunkkal, még ha a halál konkrét körülményei mások is... Végső soron azonban mindenkivel ugyanaz történik a halálban, minden elvétetik tőlünk, még önmagunk is, mind belezuhanunk, mindegyikünk magában, abba a mély szakadékba, amelybe már mincsenek utak. Ezzel a halállal halt meg Jézus, amelyik a mi halálunk is. Ő, aki az Atya dicsőségéből jött hozzánk, nemcsak az emberi életbe szállt alá, hanem belezu- hant halálunk szakadékába is, halála már akkor elkezdődött, amikor megtestesült, s akkor fejeződött be a Kereszten, amikor lehajtotta fejét és meghalt.”⁴

Mire következtethetünk ebből? Egyrészt arra, hogy Jézus úgy halt meg, mint mi, kö- vetett bennünket a halálban. S ezért kell, hogy „ez a halál megváltott halál legyen...”, ki- szakítva a végső kétségbeesésből és értelmetlenségéből.”⁵ Ez fontos, izgalmas, vigasztaló. De sokkal jelentősebb, izgalmasabb, vigasztalóbb az érem másik oldala. Mi is meghaltunk úgy, ahogyan Jézus halt meg, követhetjük őt halálában. Ez a megfordítás lényeges különbséget jelent. Mert Jézus nem egyszerűen meghalt, hanem „a föltámadásra” halt meg”.⁶ Emberi va- lósága fölvetett Isten sajátos életébe — örökre.

Azonban Jézusnak ez „a föltámadásra irányuló halála” nem változtatja meg automa- tikusan a mi halálunkat. Feltétele az, hogy tudniillik vele együtt halunk meg, s ezt az élet kezdetének tekintjük”.⁷ Feladatunk pedig, hogy a halálban való egyszerű hasonlóságot igaz követéssé változtassuk, a halálról való fölfogásunkat, részünkről szabadon elfogad- juk annak lehetőségét, hogy csupán a bűn büntetése a halál, átformáljuk Isten életének szerető elfogadásává, és így minden fenntartás nélkül mondjuk: „Atyám, a kezedbe ajánlom lelkemet” (Lk 23,46). Ez a hit legvégső aktusát követeli meg tőlem. Mert „a föl- támadásra meghalni” olyasvalami, amit nem lehet verifikálni. Nem egy kikezdzhetetlen szillogizmus tudatában halok meg, hanem az élő remény tudatában. Ebben is Jézust kö- vetem. Csodálatos igazság, hogy bár egészen Isten volt, mint ember mégsem a föltáma- dás megtapasztalásában halt meg, hanem az Atyjába vetett hitben, a véget nem érő élet reményében.

Meghalni Jézussal, úgy halni meg, *mint* Jézus, ez nem korlátozódik földi életünk végére, a gyógyíthatatlan rákra, a szívbénulásra. A halál — teológiai értelemben — már az élet indulásakor kezdődik, egész életünkön át részünk van Jézus halálában. Ami fájdalmat okoz nekünk — testi vagy lelki szenvedést —, mindaz keresztény halálunk egy lényeges részét kell, hogy alkossa. A zsákutcában végződő utak, a csalódások, a gyászban vergődő szív, a halott remények, a fiatalkor bizonytalanságai és az aggkor remegése, bármi sértse is büszkeségemet, támadja is életerőmet, mutat is rá halandó voltomra, szívja is ki csontjaimból az örömet — mindezekben az apró momentumaiban annak, amit Rahner „apró részlethaldoklások óráinak”⁸ mond, a kritikus kérdéssel találkozunk: hogyan bánjunk ezekkel a mozzanatokkal. Tiltakozunk? Essünk kétségbe? Még görcsösebben kapaszkodjunk abba, ami még nem vétetett el tőlünk? Vagy fogadjunk minden új sorscsapást úgy, mint Isten ajándékát: nem rezignáltan és passzívan, hanem hálásan?

Ez az aktív elfogadás már szinte a halál definícióját adja. A halál ilyen feltételek mellett már nem lesz olyasvalami, ami „megtörténik velünk”. Minden sötét oldala ellenére — az egész ember összeomlása, egy elfogadhatatlan, visszatartó esemény, beteljesülés helyett széthullás, végső zuhanás az emberi lét gyöngeségébe⁹ — számomra mint keresztény ember számára a halál nem lehet olyan tapasztalat, amit elviselek, hanem olyan tettek kell lennie, amit személyesen viszek végbe, „igen” és „akarom”. *Én halok meg.* Amint Jézus végső kiáltása, úgy az én kiáltásom is: „Atyám, kezedbe...” végső soron az élet igenlése. Ha egyáltalán valahol, akkor itt találja meg az élet a maga teljességét. A földi élet minden keserédes mozzanatát egy csokorba kötöm és Istennek áldozom hitem legradikálisabb aktusában, reménységem legnagyobb cselekedetében, s szeretetem egyedül döntő, páratlan tetteben. Meghalok, de csupán azért, hogy éljek!

3. AZ ÖREGSÉG FÁJDALMAS HATÁSAINAK ELLENSZERE A KONTEMPLÁCIÓ.

Nem könnyű eljutni az öregségnek erre a mély lelkiségére. Nem árad bele az emberbe a gyermekkori keresztvízzel, de nem jön létre automatikusan a 65. életév elérésekor sem. Akkor hogyan tehetünk szert rá? Most arról szeretnék beszélni, amit gondolataim elején úgy neveztem: szokatlanak tűnő ellenszer az öregség és fájdalmas hatásai ellen. Öt év-tized intenzív kutatása után a megoldásom így hangzik: *kontemplációval*. Kontempláción pedig ebben az összefüggésben azt értem, amit a kármelita William McNamara úgy írt le, mint a valóságra vetett hosszú, szerető tekintet. Ennek a mondatnak minden szava döntő jelentőségű.

A „valóság” itt nem valami absztrakt dolog, nem valami megfoghatatlan „Isten a mennyben”. „Valóság alatt azt értjük, ami *van*: a tárgyakat (a főfölte Alpok, egy pohár burgundi vörös, a tenger hullámai, a párizsi Notre Dame), a növényi életet (egy fűszál, Sharon rózsája, egy gigantikus mammut-fa, az édes nektár), az állatvilágot (a félnék őz, a ragadozó oroszlan, a kedvesen daloló fülemüle, a nemes röptű sas), a szituációkat (háború és béke, szegénység és gazdagság, öröm és szenvedés, élet és halál), a személyes szférát (az újszülött gyermek, az AIDS áldozatai, a legkedvesebb hozzátartozóm, az irgalmas Krisztus, Isten, a három Személyben Egy).

Ezeket a valóságokat *nézem, szemlélem*. Nem elemzek, nem érvelek, nem írok le, nem definiálok többé; eggyé váltam ezzel a valósággal. Nem körüljárom ezt a valóságot, hanem belelépek. Nem csupán az eszem, a rideg értelmem. Akkor leszek leginkább önmagam, leginkább ember, leginkább szemlélődő, ha egész személyem reagál a valóságra: szemem és fülem, szaglásom, tapintásom és ízlésem. Tekintetek találkoznak, madárdal köszönti a pirkadatot, szellő simogatja az arcomat, Isten szól, s az egész ember, a férfi éppúgy, mint a nő, meghívást kap az életre. A valóságnak ez a szemlélése *hosszan* tart. Nem lehet órákban vagy napokban mérni. Tekintetem nagyon nyugodtan (de nem közömbösen) nyugszik a valóságon. Közömbös-sé válik az idő, nem számít semmi, csak ami van.

A valóságot azonban *szeretettel* is kell szemlélnem. Ez viszont feltételezi azt, hogy a valóság lebilincsel, időnként boldoggá tesz. Időnként. Mert a „*Hattyúk tava*” valósága nem hasonlítható Vietnam vagy a Perzsa-öböl valóságához. A gyönyörködtető tánc nem

hasonlítható össze a megdöbbenő vérel. A valóság egyébként magába foglalja az AIDS-t és a magzatelhajtást, a faji megkülönböztetést és a szklerózis multiplexet, a puffadt hasat és a látgyult agyat, a vastüdőt és az utolsó lélegzetet. A valóság szemlélésének ezek eseteiben is együttérzésbe kell torkollnia, az együttérzés pedig, ha Krisztus követésében támad föl bennünk, csak egy másik neve a szeretetnek.

Éltertem volna tulajdonképpeni témámtól, az öregségtől? Éppen ellenkezőleg. Mindazok a költséges kísérletek, amelyeket az öregség hatásainak enyhítése céljából végeznek, jelentéktelen nyugtatóknak fognak bizonyulni, ha nem teszik lehetővé az idősebbeknek, hogy a kenózis által eljussanak a szemlélődésre, vagy a szemlélődés útján a kenózisra. Ez a követelmény azt kívánja, hogy a társadalom teremtsen szociális és gazdasági, politikai és lélektani síkon egy olyan új klímát, amelyben az öregek szabadságot nyernek arra, hogy bensőleg növekedjenek. Nem csoport-terápiával, például olyan játékokkal, amelyek csak arra jók, hogy agyonüssék velük az időt, nem kerti munkával, amely elfoglalja ugyan a kezemet, de untatja a lelkemet, nem is televízióval, amely csak egy másodkézből való életet tesz lehetővé. Meg kell teremteni azt a klímát, amelyben képes leszek mindazzal együtt, amit Isten olyan bőkezűen teremtett, belenőni az Isten-nel való egységbe; amelyben a dolgokat, és a többi embert humorral és együttérzéssel tudom szemlélni, amelyben örülhetek és hálás lehetek, mert Isten megteremtette életemnek ezt a napját. Mert én élek.

Jegyzetek:

1. *Simone de Beauvoir*: The Coming of Age (Warner, New York, 1973) 322-323. — 2. Levél Diognétoszhoz. *Vanyó László* fordítása. Ókeresztény írók. 3. Apostoli Atyák (Szent István Társ. Budapest, 1980.) 371. — 3. *Karl Rahner*: Schriften zur Theologie. Bd. 15: Wissenschaft und christlicher Glaube. Benziger, Zürich (Einsiedeln) Köln, 1983. 20. — 4. *Karl Rahner*: Nachfolge des Gekreuzigten. Schriften zur Theologie. Bd. 13. Gott und Offenbarung. Benziger, Zürich (Einsiedeln) Köln, 1978. 188-203, itt: 197-198. — 5. i. m. 166. — 6. uo. — 7. i. m. 167. — 8. i. m. 169-170. — 9. *Bartholomew J. Collopy*: Theology and the Darkness of Death. Theological Studies 39 (1978). 39. Itt vázolja Collopy a sötétség-modell alapvonásait.

A német változat alapján (Concilium 27. 1991. Heft 3. 223-228) kissé rövidítve.

fordította: Bánhegyi B. Miksa OSB

VIRRADATKOR AZ „ARANYLÓ NAPFÖLKELTÉBEN”

„A Feltámadás! Nézze csak! Alszanak kábultan, de életre kelnek, amikor a Nap óriássá tágul és felmagasztosul.
Én ebből a természeti képből bizakodóan kiolvasom;
Mindennap van Feltámadás!

Borsos Miklós

MEGHALT? — VISSZATÉRT?

— Vélemények az újraélesztettek vallomásairól —

AKI KÖZELEBBRŐL NEM ISMERI, annak néhány gondolatot előlegezünk a nálunk is nagy hatású könyvből, amely 1991-ben jelent meg meg VI. kiadásban: *Élet az élet után* (Life after life, Cavington, USA). Szerzője, Dr. med. Raymond A. Moody amerikai orvospszichiáter 150 olyan személy beszámolóját közli, akiket a „klinikai halálból” hoztak vissza. Az adatok hitelességét a szerző vállalja, mert az ottani kórházak nem teszik lehetővé a beteg kórlefolysának közzétételét. Nálunk a könyv először (1983) akkor jelent meg, amikor a „vaskos materializmusból” ébredtünk, és így az emberek szabadabban kereshettek létkérdéseikre különféle válaszokat. — Az intenzívterápia közel három évtizedes gyakorlata, az új módszerek alkalmazása lehetővé tette az élet megszűnésének és esetleges visszatérésének egzakt mérését és ezzel együtt a „meghalás fázisainak” közelebbi megismerését.

A riport egyik megkérdezettje, *Dr. Kálmán István*, az intenzívterápia és reanimáció szakorvosa fontosnak tartja, hogy már a *téma megközelítése előtt* ismertessük a pontos megkülönböztetéseket a teológusokkal — akik a halál kérdését elméletileg tárgyalják —, valamint a betegekkel foglalkozó lelkipásztorokkal. Egy részletet olvasott fel ezért Peter Lavin münsteri professzor nemzetközileg ismert szakkönyvéből:

„Az élet és a halál közötti határokról: Biológiai szempontból a halál nem egy hirtelenül beálló esemény, hanem folyamatosan végbemenő történés, amely az életfontosságú szervekben megfordíthatatlan kimenetelű szervhalálhoz vezet. Amikor az élő sejtek nagy többsége elhal, akkor bekövetkezik a teljes halál. — A társadalmi közvélemény szerint a halál a jogi személy végét jelenti, és ezzel egyetemben annak a sajátos értéknek a végét is, amit a jogrend biztosított neki, mint élő embernek. Éppen ennek a jogrendnek a védelmében van szükség a halál esetében egyértelmű, félreérthetetlen kritériumokra, világos, éles határvonalra (a mai legjobb tudásunk szerint) az élet és halál között. A jogrend nem a teljes halálra (az utolsó élő sejt elhalására), hanem a szervi halálra vonatkozik.

Viszont az intenzívosztályokon végzett mai újraélesztési módok azt bizonyítják, hogy a szív működés leállása — amit klinikai halálnak neveznek, nem azonos a szív szervi halálával. Ez annyit jelent, hogy a szív nem tekinthető az életfolyamatok kizárólagos integrálójának. Ma már tudjuk, hogy a vérkeringés a szív működés megszűnése, kikapcsolása alatt is sokáig fenntartható (pl. szívűtétek, szívátültetés idején), amikor a vért mesterségesen áramoltatják. A szívmasszázs, a mesterséges lélegeztetés biztosítja a keringést addig, amíg a szív működése megindul. Fontos, hogy az agy szervhalála, a teljes agyhalál be ne következzen, mert az esetben az egész emberi szervezet biológiai működésének egysége-összhangja is megszűnne...

Ezért ma mind orvosi, mind jogrendi szempontból indokolt, hogy a *halál helyes fogalmát az agy teljes működése visszafordíthatatlan kiesésében, azaz agyhalál beálltával fogadjuk el mérvadóknak.* (Peter Lavin Hrsg.: Praxis der Intensivbehandlung, Stuttgart — New York, 1989. Grenzen zwischen Leben und Tod. 3. 2. fejt.).

Az egész kérdéskomplexum *számunkra* annyiban érdekes és fontos, hogy érdembeli választ adhassunk azoknak, akik a túlvilágról elsősorban nem elméleti tanítást, hanem a személyes megtapasztalás valamiféle tanúságát keresik. És ezt nem kíváncsiságból teszik, hanem a mai céltalanságban, főleg a fiatalok jelenlegi életvitelük megformálásához, rendezéséhez keresnek fogódzót. Tárzán módján mintegy az őserdő mélységeiből a szakadozó liánok rostjaiban megkapaszkodva próbálnak átlendülni az óriásfák napfényes - hitben ragyogó - koronájára.

A halál küszöbéről visszakerült 150 meghallgatott különféle korú, műveltségű, világnézetű személy esetében Moody kb. 15 fontos *közös jegyet* rögzített. — Egyik példája jól összefoglalja a legfontosabbakat:

Egyik ismerősöm a halál állapotába került. Újraélesztése után elmondta, mit tapasztalt. Szenvedése csúcán hallja az orvos szavát: „Meghalt”. (Pupillái kitágultak, teste kihűlőben volt.) Éles harsogást, zörejt hallott, süvítés, csikorgás közepette (1) zuhan egy sötét alagútba, mások szerint szűk völgybe, aknába (2), ahol szörnyű magány, egyedül-lét szorongatja (3). „Ez az egyedüllét maga a pokol!” — mondja egy hazai orvos, aki maga is átélte ezeket a kínokat. Majd önmagán kívül látja korábbi környezetét, saját fizikai testét, mit csinálnak vele az orvosok, stb. (4). Észreveszi, hogy neki „könnyű, lebegő, mindenén áthatoló teste” van (5). Találkozik hasonló lényekkel, meghalt rokonokkal, harátokkal (6). Ezután következett a legmegrendítőbb: „csodálatos fénylő alak sodródott felém... A Fénylényből rendkívüli szeretet és melegség áradt...” (6). — (A hívők ebben a Fényességben Istenre, Krisztusra ismernek) „...hatására mérhetetlen béke és nyugalom töltött el...” (7). — Közben folyik a beteg újraélesztése. Szorongva ellenáll, próbálja megakadályozni..., de végül is visszakényszerül, kényszerítik „fizikai” testébe (8). — A monitor jelzi: megindult a légzés és a szívműködés az orvosok nagy örömére.

Az életrekeltek legtöbbször emlékszik ezekre a fázisokra vagy csak egyikre, másokra, amennyit a gyors orvosi beavatkozás stb. tényező lehetővé tett. Utána infúziós—gyógy-szeres kezelés, pihenés következik, a beteg ebben az állapotban felejt. A legtöbbször szívé-be zárja az átélteket, mert környezetét a pillanatnyi tennivalók kötik le: Ne beszéljen! Ne mozogjon! stb. Aki próbál szólni, az nem talál megfelelő szavakat. Sokan csak annyit mondanak: „Ez más világ! Kimondhatatlan, leírhatatlan!” — Egy tanult asszony azt mondta: „Mi háromdimenziós világban élünk, én azt hiszem, van több dimenzió is... majd egyszer megismerjük...”

Kétségtelenül, a tudomány története igazolja, hogy amikor bizonyos jelenségnek a korábbi hiányos vagy szűkkörű magyarázataihoz ragaszkodtak, gátolták az előítéletmentes kutatásokat. Moody óhaja lenne, hogy többféle szakember kérdezne ki a reanimáltakat. Majd össze kellene hozni azokat, akiket már előzőleg egyénileg kikérdeztek. Olyanok, akik már tapasztalták, jobban megértik egymást, még ha élményeik különböznek is. Egymás kifejezéseit helyesbítik, mert tudják, miről van szó —, amit a külsők gyakran csak elnézően fogadnak. A fizikai, orvosi szemléletet is összhangba kellene hozni a filozófiai, lélektani emberképpel. A jövő feladata az ember holisztikus látása. A szakorvosok szorosan munkájukhoz kapcsolódó véleményeivel kezdjük.

Dr. BÁCS PÁL adjunktus, baleseti sebész, 36 éve dolgozik szakmájában. Gyors, határozott, biztos ítéletű orvos. Az újjaélesztésről kérdezem: Milyen „fokon” hal meg a beteg ilyenkor?

— „A beteg sérülése vagy belgyógyászati állapota miatt eszméletlen vagy sokkos állapotba kerülhet, esetleg utolérte a klinikai halál, de az agyhalálig nem jutott el. — De lehet valaki akár két hónapig is eszméletlen, gépi lélegeztetéssel élhet akkor is, amikor a keringési elégtelenség agyi károsodást okozott. — Ha beáll az agyhalál, egy ideig még a szív működik. Viszont a szívműködés megállta után 3 percen belül el kell kezdeni az újjaélesztést, erőteljes mesterséges lélegeztetéssel, vagy a felnyitott mellkasban alkalmazott közvetlen szívmasszázs segítségével. — Volt egy betegem, akinek a művelet során számos bordáját törtem el, de életre kelt...”

Azután röviden ismertettem a klinikai halálból visszatértek élményeinek értékelési problémáit. Különböző emberek sok azonos tapasztalatról számolnak be. Az „eseteket” csak az újjaélesztések rövidmúltú története során gyűjtötték össze...

— „Én nem szoktam az újjáélesztés után ilyesmikről beszélgetni a betegekkel” — mondja az adjunktus. „Volt azonban egy közeli ismerősöm, akit szintén visszahoztam a halálból. Az később mesélt nekem és elmondta, miket látott. Én, hogy nyersen fejezzem ki magam, ezeket amolyan beképzelésnek tartom.”

Bemondom a magam ellenvetését: Moody leírásai, sőt hazai ismert személyek is számoltak be hasonló élményekről. Közöttük vannak nem vallásosak, vagy akik nem hittek a túlvilágban, sőt eddigi életük során egyáltalán nem is foglalkoztak ilyen dolgokkal...

— „Azt lehetségesnek tartom, hogy az adott folyamat alatt bizonyos tudati jelenlét megmarad — vagy amikor a pupilla visszaszűkül, azaz az agy újra vért kap — az illető láthat valami derengést, fényt, de tisztán körvonalazott kép még nem jelenik meg előtte. A beteg lassan magához tér, először is a hallása kezd működni. Hallhatja saját vérkeringése megindulását, talán az okozhatja a tapasztalásokban említett zörejt, recsegést. Majd egyre tisztábban kivehetők az ágy mellett állók szavai, alakjai... A beteg mindezt csak félig tudatosan éli meg, ezért tarthatja halál utáni vagy túlvilági jelenségnek.

Én ilyen dolgokkal elméletileg nem foglalkoztam. A legnagyobb élményem a sikeres újjáélesztés és a beteg életben tartása.”

Dr. KÁLMÁN ISTVÁN adjunktus a Központi Intenzív Osztályon jelenleg is eszméletlen, újjáélesztett betegekkel van elfoglalva. Közöttük van sok szívinfarktust szenvedett és súlyos balesetes is. A fiatal adjunktus Németországban elvégezte az anesztézia és intenzívterápia szakorvosi tanulmányait, majd évekig ott is praktizált.

Először is az iránt érdeklődöm, hogy ő, mint szakorvos, mikor mondhatja ki az előtte fekvő betegről: „ez halott”. Gondolkodva, megkülönböztetett pontossággal válaszol, vi-
gyáz a fogalmak meghatározására:

— Amikor a műszerek is jelzik, hogy a beteg szíve nem működik, nincs vérkeringés, nem lélegzik, tehát az agy oxigén ellátása csökken, ez esetben fennáll már az „agyhalál” veszélye. Ezért azonnal, de legkésőbb 4 percen belül el kell kezdeni az újraélesztés — reanimáció, reszuscitáció — különböző műveleteit. Rendkívüli élmény az orvosnak, ha a beteg keringése megindul, de azért még nincs biztonságban. Az agyi működés részleges kiesési jeleket mutathat, mivel rövid idejű oxigénhiány is komolyan károsíthatja a tudati életet. A vegetatív működések folytatódhatnak. Gépi lélegeztetéssel, mesterséges táplálással a beteg hosszú ideig életben tartható, de „személyiségét” már elvesztette.

A jobb megértés miatt keresek egy megfelelő hasonlatot: Akkor az illető egy „óriás szövettenyészetnek” is tekinthető, aminek már nincs meghatározott jellege?

— Így is mondhatjuk, — folytatja az adjunktus — és ez a helyzet két etikai-jogi kérdést vet fel, amivel magam is foglalkozom. Németországban igen nagy körültekintéssel vizsgálják meg, meddig „kell” gépen tartani egy ilyen, öntudatlan, vegetáló lényt. Esetenként legalább három, egymástól független, különböző szakterületen dolgozó szakorvos egybehangzó véleménye alapján mondható ki: „A gépet kikapcsoljuk!” — A másik, a *szervátültetés* kérdése. A döntés nehéz, ezért fokozott lelkiismereti érzékenységet kíván. Az „agyhalál” után ugyanis csak az a szerv használható fel, amelyben még fennáll a keringés, tehát van bizonyos fokú szív működés is. Egészséges, de halálos balesetet szenvedettek két ép veséjével, egy májával három súlyos beteg lehet megmenteni. Németországban sok autózó önként dönt — bízva az orvosok ítéletében — hogy kritikus esetben donornak ajánlja fel magát. A döntésről szóló igazolást az illető mindig magánál hordja.

Kálmán doktor végül rátér a kezdeti kérdésemre:

— Hogy a meghalást vagy a „halál utáni”-t hogyan éli át, illetőleg idézi fel a reanimált, erre korrekt módon nem tudok válaszolni. Amikor orvosilag kijelentjük: ez az ember „meghalt” — a tudatát lassan veszti el, érzékelése fokozatosan szűkül be. Valószínűleg ekkor érzi a beteg az ön által említett élményeket, mint például a zuhanást a sötét alagútba. Hamarosan elveszti látását, de az orvos szavait hallhatja. Mikor viszont tudata visszatérőben van, felderenghet előtte valami fény... Talán a környezet megszokott zajait vagy a test „belső hangjait” a szívdobogást, a meginduló vérkeringést érzékeli fokozott módon...

Németországban — amint azt az adjunktus úr elmondta — komoly szaktudás mellett jelen van a vélemények, világnézetek, vallások széles skálája. Talán jobban is figyelnek az újjáélesztett betegek „átélt tapasztalatainak” elbeszéléseire. Ezeknek egyesek több, mások kevesebb jelentőséget tulajdonítanak. Végül elmondta, hogy ő munkája mellett ilyen dolgokkal nem foglalkozott, de azt látta, hogy sokféle felfogás jól megférhet egymás mellett.

Amikor találkozásunk elején a bevezetőmben, a klinikai halálhoz kapcsolódó megfigyeléseket röviden vázolni akartam Dr. GYÖKÖSSY ENDRE lelkész-pszichológusnak, kedvesen azonnal közbeszölt:

— Magam is többször olvastam németül Moody könyveit, sőt Josef Pieper idevágó művét is, de nekem semmi újat nem mondtak. — Tudja miért? Mert mindezt valamelyest magam is átéltem. Hadd mondjam el saját vallomásomat a „halál szakadéknak pereméről”. 1952-ben, rossz állapotban kerültem epekő műtetre. Utána súlyos hashártyagyulladás lépett fel, ami még akkor, az antibiotikumok meglehetősen hiányában, gyakran vezetett szépsziszes halálhoz. Magas láz, és elmondhatatlan rosszullétek után eszméletlenség állapotába estem. Tudatom azonban olykor kitisztult. Így hallottam meg a fölöttem álló orvos szavát kollegájához: „moribundus” (haldokló). Így tartott ez 3-4 napig. Egyszer csak, úgy hajnali háromkor megmozdultam (amint később elmondták), de nem voltam magamnál. Belülről úgy éreztem, mintha sötét liftben egyre mélyebbre süllyednék. Majd ez az érzés hirtelen megszűnt, mert csillogóan ragyogó fényfelhő, fényörvény sodródott felém. Nehéz a leírhatatlant közölni, de annál világosabban emlékszem rá még negyven év távolából is. — Ahogyan a fénygyűrű körülfont, végtelen öröm, béke és boldogság töltött el, és János evangéliuma 14. fejezetének kezdő versei hangzottak fel bennem:

„Ne nyugtalankodjék szívetek! Bízatok Istenben és bennem is... Atyám házában sok hely van... Eljövök és magammal viszlek... hogy ott legyetek, ahol én vagyok...”
(ÉN, a VAGYOK!)

Aznap reggel az ápolónővér orvost hívó kiáltására tértem magamhoz: „A nagytiszteletű úr él... Megindult a bélműködése.”

Ezután külföldről repülőgépen küldték az aureomycint. Pommersheim professzor még kétszer felnyitotta a vágást, amit keresztre kellett metszenie, — és mint mondta — jól „bepermetezett”. Igen lefogytam, de életben maradtam. Azóta kétszer súlyos szívinfarkttal ismét a halál peremére kerültem...

...Maga egy alkalommal azt kérdezte tőlem: mindig ilyen nyugodt vagyok? — Igen, már nem félek a haláltól. Tudom, hogy Jézus jön értem, és amint ígérte: „Ott leszel, ahol Én Vagyok.” Azóta ez az életem halálba, sőt azon túlra igazító igéje. Miért? Mert Jézus héber-arámul beszélt. S amikor azt mondta „Én vagyok” (bárhon, bármikor), így mondhatta: ANI HU. Azaz ANI = ÉN, HU = Ő, azaz az Isten. Tehát ezt az ígéretet kaptam: Ő jön majd értem, nem a halál, s ott leszek, ahol Ő, az Isten! Ezért nem félek a haláltól. A meghalás más kérdés.

Az érdekel, mit válaszol a tanár úr a nem hívőknek, a keresőknek, akik félve kutatják, mi lesz a halál után?

— Nem mondom újat, hogy a világmindenség dialektikusan van felépítve. Mindennek van ellenkezője. A fénynek az árnyék, a jónak a rossz, az apálnak a dagály, a léleknek az anti-lélek, amint az anyagnak az anti-anyag, és folytathatnám. Ez tartja a világot dinamikus feszültségben és mozgatja, viszi „előre”. Nos, előbb erről beszélék a keresőknek, majd arról, ha ez így van, már pedig így van, akkor az is igaz, hogy ha fogantatásom pillanatában már halálra vagyok ítélve, halálom pillanatában életre leszek „ítélve”. Csak így logikus! Egy másféle dimenzióban vagy dimenziókban való ÉLETRE. A három dimenzióban élő „homo sapienssel” ellentétben, a „homo christianus” máris négy di-

menzióban él az ÚRBAN. Ez nem kegyes szólás-mondása Szent Pálnak, hanem éppen a negyedik dimenzió meghatározása.

Felidézem, hogy Tanár úr már említette: pásztori szolgálatában sokszor látogatott haldoklókat és ült az ágyuk mellett...

— Valóban, többször éltem át velük meghalásukat. Azt tapasztaltam, nem kell nekünk olyan sokat beszélnünk. Amíg képesek rá, inkább én beszéltem őket. Nagyon fontos a testi érintés, ezáltal tartjuk velük a kapcsolatot. Én mindig fogom a kezüket! Rendszerint elmondják gyermekkoruk fontos eseményeit, amiket életük során tettek, vagy érték őket... *Majd egyszerűségekre váltanak.* Ilyenkor már közeli a halál. Legtöbbjük édesanyját, Istent, Jézus szólítja. Az „átváltásban” elhunyt családtagokkal, barátokkal beszélget, mond egy nevet, aki már odaát van... míg lassan kialszik szeméből a fény...

Volt egy megdöbbentő esetem. Az egyik haldokló betegem, mindvégig bátyját szólongatta, úgy beszélt hozzá, hogy eddigi tapasztalataim alapján halottnak kellett vélnem. Amikor ezt elmondom a folyosón várakozó feleségének, aki elsíratta párját, szavaimra tiltakozni kezd: „De a bátyja él! Külföldön van, és él.” — Akkoriban még gyakran késtek a nyugati levelek. A temetés után odajön hozzám a feleség és ezt mondja: „Levél jött. Néhány nappal a férjem halála előtt meghalt a bátyja...”

Meggyőződés: Morituri docent vivos! — Valóban: a halni készülők tanítják az élőket! Érdemes rájuk figyelniük!

BODA LÁSZLÓT, az erkölcssteológia professzorát kértem meg végül a kérdés *összefoglalására*. Ő már teológushallgató korától kezdve gyűjti a „túlparti fények” tapasztalásait. Meggyőződése, hogy a lét sokdimenziós szerkezetű, amiből alig ismerünk valamit. Nem utasíthatjuk el azokat a múltbeli történeti eseményeket, valamint széles körben közzétett mai jelenségeket csupán azért, mert még jelen ismereteinkkel nem tudjuk átfogni, összegezni. Így értékelem a Moody által közzétett tapasztalásokat is.

Arra kérem, magyarázza meg, hogy lelkipásztoraink zöme miért idegenkedik, vagy hagyja válasz nélkül a keresők ilyen irányú kérdéseit. Hiszen, mint a bevezetőben is említettem, talán éppen az ilyen élmények jelentik sokaknak a kapaszkodót, valamiféle reménységet evilági életük rendezéséhez.

— Akkor próbáljuk a kérdést alapjaiban tisztázni! — mondja a professzor. Sajnos, ennek egyik fő oka, hogy a papságot racionalista teológián nevelték, hozzákapcsolva a racionalista lélektant, amit semmi kapcsolatba se hoztak a tapasztalati lélektannal... Így megkockáztatom kimondani, — szaduceusok módján — egyesek alig-alig foglalkoznak (?), hisznek (?) a túlvilági életben, még ha a napi imájukban, liturgikus cselekményekben hangosan meg is vallják. Akinek viszont van bizonyos meggyőződése, saját tapasztalata, annak gátlásai vannak, tartózkodó a válaszadásban még társai között is, nehogy a „tanultabb”, a „felvilágosultabb” paptársa hiszékenynek, komolytalannak tartsa. Egyéb okokat is sorolhatnék, de inkább Kant mondását idézem: „Az értelem tapasztalás nélkül, a tapasztalás értelem nélkül: vak.”

A teljesség kedvéért meg kell mondanom, hogy egyre több pap foglalkozik gyakorlati lélektannal. Ha nem jut ideje tanulni, akkor keresi a kapcsolatot a szakemberrel, hogy bizonyos jelenségeket közösen vitassanak meg. Még jobb, ha a hívők közösségébe hívnak ilyen személyeket, ott beszélnek meg, keresnek választ kérdéseikre.

Magam úgy látom, hogy a nagy elméleti teológusok, így Aquinói Szent Tamás, keresték a kapcsolatot a tapasztalásban jártas kortársakkal. Aquinói Szent Tamás Bonaventurával jól kiégyesítették egymás felfogását. Hazánkban így talált egymásra Horváth Sándor és Prohászka Ottokár. Gyümölcsöző barátságuk még kutatásra vár.

Az első kérdését így foglalnám össze: a lelkipásztoroknak arra kell törekedniük, hogy a hitet, az imádságot összefűzze a mindennapos élményekkel és segítse keresztény módon feldolgozni. A keresőket pedig fogadja szívesen, ne bizonytalanítsa el őket esetleges lekicsinylő véleményével —, hanem biztassa és adjon kezükbe lelkiélményeket is tartalmazó egyházi műveket.

Boda professzor most a másik jelentős gondolatra tér át: Hosszasan tanulmányoztam Moody könyvét, csak dicsérni tudom, hogy egyes orvosok ellenállásával megküzdve óriási „leletanyagot” gyűjtött a reanimáltakról már az újraélesztés módszerének kezdetétől fogva. Majd filozófiai és etikai tanulmányai mellé, melynek már professzora volt, éppen a fenti kutatásai miatt szerezte meg utólag az ideg- és elmeorvosi (pszichiáteri) szakképesítést. A leírások hitelességét saját személye biztosítja. Aki kritikusan és előítélet mentesen olvassa könyvét, az láthatja, hogy milyen „sokváltozóval” dolgozott: megszólaltatott egyszerű embereket és tanultakat, ilyen tapasztaláson átesett orvosokat, természet tudósokat. Határozottan kijelenti, hogy „esettanulmányaival” nem bizonyítani akarja a túlvilági életet — akár a lélek halhatatlanságát, az ember „szellemi testét”, vagy a „világléleekben” való hitet —, hanem azt rábízta az olvasóira. *Elisabeth Kübler-Ross*, a haldoklás fázisainak kutató orvosa elismeri Moody bátorságát. Megállapítja, hogy tapasztalatai megegyeznek saját kutatásaival, amelyek egyre világosabban utalnak a többezer éves felfogásra.

Sem Moody, sem a magam felfogásainak megalapozásában nem mellőzhetem a történeti visszapiillantást, amire itt csak utalni tudok. A Krisztus utáni VIII. századból való Tibeti halottaskönyv a „jó halál művészetét” tanítja: A haldoklót idejében készítsék fel az „új világra”, ahol mások lesznek a törvények. Ne síránkozzanak előtte, hanem inkább segítsék, hogy el tudjon szakadni a földi-teszt igényektől, érzelmektől. Könyörögjenek a könnyű haláláért. Egyébként a tibetiek által jól megfigyelt szakaszai a meghalásnak megdöbbenően hasonlítanak az újraélesztettek tapasztalataihoz. Az ősi könyv szerzői kéri, hogy amikor közeledik a haldokló a Fényességhez, könyörögjön hozzá a hátramaradottakért.

A különféle — egyiptomi, mexikói stb. — kultúrák túlvilágra utaló emlékeit itt melldőznöm kell, viszont utalhatok Platon és az őt követő Beda Venerabilis leírásaira.

A Szentírásból, amely magába foglalja az emberiség őstapasztalatát is, két eseményt emelnék ki: az Ószövetségből az en-dori halottlító asszony esetét, aki elmondja, hogy szellemi testben egy öregembert lát felszállni a földből. Az asszony közvetíti a próféta Saulhoz intézett szavait: „Mivel elfordultak Istentől, az Úr kiragadja kezedből a királyságot, és te fiaddal együtt meghalsz...” (Vö. 1Sám 28,8-19).

A keresztény felfogás egyik fontos leírását Szent Pál Korintusiaknak írt első leveléből ismerjük meg:

„Ha tehát hirdetjük, hogy Krisztus feltámadott a halálból..., hogyan állíthatják egyesek közületek, hogy nincs feltámadás?... ha ugyanis a halottak nem támadnak fel, semmit sem ér hitetek..., akkor azok is elvesztek, akik Krisztusban haltak meg... Hacsak ebben az életben reménykedünk Krisztusban, mindenképp szánalomra méltóbbak vagyunk... De Krisztus elsőként támadt fel a halálból a halottak közül.” (15,12. 17kk).

A túlvilággal, a feltámadással való foglalkozás a Bibliában erősen visszahat az evilági életre. Tehát a keresztény reményben élő ember nem pusztán a jövőendő boldogságra áhítozik, hanem már itt a földön megtalálja „megkezdett örök életét”. Szent Pál is a jövőendő átalakulás ígérete után a jelen élet helyességére buzdítja híveit: „Legyetek tehát állhatatosak és rendíthetetlenek, szeretett testvéreim! Fáradozzatok minél többet szüntelen az Úr ügyéért, hiszen tudjátok, hogy az Úrban való fáradozástok nem hiábavaló”. (15,58).

Akik a túlvilág üzenetét valamiképpen átélték, hasonló vallomásokat tesznek: „Ezek után életem megváltozott. Nem hajszolom a földi javakat, a hatalmat és igazamat. Végtelen nyugalomban és szeretetben élek... Nem félek, sőt vágyódom a halál utáni életre!” — „Nyugtalan izgága ember voltam, teljesen kicserélődtem. Most eltölt az a békesség, amit magammal hoztam”.

Ezek voltak azok a vallomások — mondja Boda professzor, — amelyekre az emberi etika, a keresztény morál szempontjából annyira felfigyeltem, mert „gyümölcsöikről ismeritek meg őket”.

Befejezésül visszatérünk első kérdésemhez, ami nemcsak a reanimáltak központi kérdése, hanem a lélektanban és hitünkben is jelen van: a ragyogó fényesség számtalan kifejeződésére.

Úgy gondolom — mondja a professzor — itt nem csupán hasonlatról van szó, hanem valóságról, ami a mindenségben különböző létszinteken mutatkozik meg. A fény már jelen van az emberiség kezdeti, közösen megélt, egyetemes tapasztalatában. Tehát ősi, örökletesen továbbélő hagyatékunk. A fény egyike azoknak az archetüpszoknak, ősképeknek, amelyeket Jung kutatásaiban felismert és tanítványai mind szélesebben jelenlétben dolgoznak fel ma is. Utalnék itt a zürichi Jung-Institutra, ahol Helmut Bartz vezetésével százak tanulnak és kutatnak.

A fény tehát a világ *fizikai tényezőinek* a „csúcsa”. Max Planck kvantumelméletében Einstein az általa felismert állandóval határozza meg a fény és a sebesség összefüggését. A mai fizikában a fény adatai máris valami fogódzót, analógiát adnak.

Szent Bonaventura a *teológia nyelvén* szól arról a „teremtetlen Fényességről”, aki a világ minden „teremtett fényének forrása”. — Az ősi fényfilozófiák hagyományait Platón fogja egybe. Nála az anyagi világ szellemi eszméi, az ideák a „Jó fényességében ragyognak”. Szent Ágoston a gondolatot határozottabban fejti ki: „Isten az értelem fényessége...”, általa lesz világos minden az értelem számára” (Soliloquia I. 1-3). Dante az II Paradiso első versszakában kiemeli: „Isten ragyogása mindenén áthatol. Ő az igazi és örök Fényesség...”

Ekkor magamban én is keresni kezdtem azokat a helyeket, ahol a liturgia Isten fényességét hirdeti. A hívek így könyörögnek az elhunyt lelkiüdvéért: „Az örök világosság fényeskedjék neki...” — A karácsonyi ünnepi mise evangéliuma János prológusát idézi a világ világosságáról: „Kezdetben volt az Ige..., Isten volt az Ige... Benne volt az Élet... (Ő) volt a világosság, amely megvilágít minden embert... Mindannak, aki befogadta, hatalmat adott, hogy Isten gyermekévé legyen... (vö. Jn 1,12). ...És a fenséges húsvéti liturgia...!

Boda professzor pedig az eddigieket Jézus önvallomásával zárja:

„Azt a ragyogást, amit Te adtál nekem (Atyám), átadtam nekik... Ismerje meg ebből a világ, hogy Te küldtél engem, és hogy szeretted őket, amint engem szeretted!” (Jn 17,22-23).

Lapzárta után, a tévé november 24-i adásában *Jankovich István*, Zürichben élő magyar építész-mérnök beszámolt súlyos balesetéről és a reanimáció után is megmaradt élményeiről. A *Nemzetközi Thanatológiai Intézetnek* dolgozik, ahol ma már 20 ezer, egymást nem ismerő, különböző felfogású reanimált egyén vallomásait tartják számon.

Széll Margit

Ha az erő és a hatalom szempontjából nézünk a világra és nem tapasztaljuk meg a végtelen Erő és a legyőzhetetlen Hatalom jelenlétét. Úgy sóvárogjuk, hogy a fogyhatatlan Erő semmisítse meg a lázadásokat... Igen, de Isten nemcsak a hatalom Istene. Isten a Szeretet Istene, és — vállalva a szeretet gyöngeségét és oktalanságát — Krisztusban adta meg a válaszát a kérdező világnak. De — és ebben megingathatatlan a kinyilatkoztatás — „Istennek a balgasága bölcsőbb az embereknél, és Istennek a gyöngesége erősebb az embereknél.” (1Kor 1,25)

Belon Gellért püspök: „Élet a halálból”

Puskely Mária Kordia

NÉHÁNY ADAT A MAGYARORSZÁGI SZERZETES-KÉPHEZ

Közhelyként hat, de mélységesen igaz és fájó tény, hogy hazánkban két nemzedék nőtt fel anélkül, hogy valami reális fogalma lenne a szerzetesség lényegéről, mivoltáról. Ez a helyzet a társadalomban, s ez az ábra — csekély kivételtől eltekintve — az egyházban. Igaz, a magyar társadalom mindenfajta válsága közepette, ill. azokkal összefüggésben személyi identitásválságban is szenved; ezért ferde szemmel, olykor lebiggyesztett szájjal, nem egyszer megvetéssel, de szinte majdnem mindig értetlenül néz egy-egy véletlenül felbukkanó szerzetesre. Ki, helyesebben Mi ez a csodabogár, ez a régmúltból ittmaradt, anakronisztikus képződmény, mit keres itt ezer bajunk közepette, egyáltalán mit akar, miért van?! Mit zavar minket, mikor létünkért kell küzdenünk, mikor a mesebeli kék madár végképp elröppent közülünk?

Nagymamák, nagypapák, régi emlékeik birtokában, az általuk valamikor ismert szerzeteseket akarják látni, akiket tiszteltek, s hajlandók volnának ma is tisztelettel övezni. A szülők generációja a létért való küzdelemmel van elfoglalva, azt se tudja, hova kapjon. Immanens világban él, amelyben nincs szerepe sem az örök értékeknek, sem az ember eszkatologikus távlatainak. S mit mondanak gyermekeik, a mai fiatalok? Akiknek vallási tudatlansága, valláskultúrája, egy elenyésző kisebbségtől eltekintve, egyenlő a nullával? Számukra teljesen érthetetlen jelenségekkel kell most időnként szembesülniük, s fejükbe olyan jelenségeket, fogalmakat, kategóriákat elhelyezniük, amelyekről kb. annyi ismeretük van, mint egy ausztráliai bennszülött hegylakónak a fecskéfészeklevesről.

Az ELTE érdekes kezdeményezés színhelye volt a múlt tanévben. A történelmi segédtudományok tanszékén belül szakkollégiumot hirdettek meg „Magyarországi szerzetesrendek” címmel. 20-30 egyetemista két féléven keresztül előadásokat hallgatott a férfi szerzetesrendekről, lehetőség szerint az adott rend egy képviselőjétől. A két utolsó előadás egyrészt összefoglalás volt, másrészt bevezetés a női szerzetesrendek történetébe, amire is az 1991/92-es tanév első szemeszterében kerül sor. — A két szemeszter lezárásaképp rövid, inkább csak tájékozódást szolgáló felmérés történt. (Egyébként, aki akart, vizsgálhatott is az elhangzott anyagból.) Tizenhét bölcész, ill. köztük három teológus válaszolt nyolc kérdésre. Hogy milyen egy fiatal magyar értelmiségi szerzetes-képe, illetve a szerzeteséletről alkotott fogalma, arra vonatkozóan értékes adatokkal szolgált ez a néhány ív papír. Tegyük ehhez hozzá: olyanok írták, akik nyitott érdeklődéssel, önként vettek részt ezen a szakkollégiumon, időt, energiát áldoztak az ügy érdekében, s akik a leghitelesebb forrásból meríthettek objektív ismereteket.

Az első kérdés, *in medias res*, a lényegre irányult: Ki a keresztény szerzetes? Csak egy III. éves nyelvszakos nem tudott válaszolni. A többiek ilyeneket írtak:

„Isten által meghívást kapott ember, aki valamely formájában a szerzetesi életmódnak életét teljes egészében felajánlja Istennek. A világi emberek számára kissé talán „különc”, vagy esetleg „mártír”, de véleményem szerint egy életen át tartó boldogság birtokosa” (kiegészítő szakos tanár). — „Jel a világban. Az az ember, aki egy sajátos módon válaszol — saját hivatást kapván — Isten szeretetére. Igyekszik minél tökéletesebben követni a három evangéliumi tanácsot” (II. éves) — „Mindenekelőtt, aki teljesíti Isten parancsait, és egyre inkább törekszik, hogy Krisztus iránti szeretetét egész életével kifejezze. Közösségben vagy a világtól elvonulva, remeteként él. Fogadalmat tesz.” — „Szerzetesi fogadalmat tett, szerzetesi közösségben élő ember” (V. éves). — „A normális világtól elvonult férfi vagy nő, aki egy ideának szenteli egész életét” (V. éves történész). — „Isten eljövendő orszá-

gának polgára, aki magát teljesen Istennek ajánlotta, s így él mai világunkban közöttünk. Nem az egyházi hierarchia része (pápa, püspökök, papok). Nem embergyűlölő, nem ingyen munkaerő" (I. éves).

„Aki lelkében és testében is teljes mértékben Istennek él, Isten tölti ki teljes lényét, olyanira, hogy nincs szüksége az emberek közötti „hagyományos” kommunikációra, hogy az emberekkel kapcsolatba kerüljön, hiszen Istenben látja viszont és érti meg az emberek világát” (IV. éves). — „Aki erre érez elhivatottságot, és úgy érzi, hogy ebben a formában képes leginkább kibontakoztatni képességeit” (II. éves). — „Aki vállalja Jézus életét, tanításait, képes arra, hogy magányában átadja magát Istennek: tökéletes boldogságban és harmóniában él ezáltal” (II. éves). — „A szerzetes nem más, mint Isten országának a jele, Isten eszkatologikus eljövételének hirdetője és jele. Olyan keresztény, aki arra kap meghívást, hogy cölíbatásban élje életét, mindezt Isten szeretetéért vállalva. Isten által konszekrált férfi vagy nő” (Közgazd. szakisk. IV. o.). — „Aki a világtól elvonulva szigorúbb, zártabb életformában élve, még inkább Istennek szenteli életét” (IV. éves teol.). — „Prohászka Ottokár szavaival válaszolnék: Nem böjtölő és imádkozó keresztényekre van szükségünk, hanem olyanokra, akik Krisztus lelkével együtt és nevében élnek” (I. éves teol.). — „Aki az evangéliumot a legteljesebben éli meg itt a földön. Isten jele a világban” (I. éves teol.). —

Végül egy válasz, ami kétségbe vonja magának a kérdésnek a jogosultságát: „Ki a keresztény szerzetes? Nem igazán értek egyet a kérdés megfogalmazásával. Ez egy merev, lexikonszerű választ sugall. Inkább ez lenne első kérdésem: *ki a keresztény ember?* Igaz, hogy ez egy történelmi előadássorozat, de a ma egyetemistáinak a történelmi adatok, lexikonszerű tudása helyett inkább gondolkodásra, keresztény életszemléletre lenne szükségük...”

A válaszokban az „Isten jele”, a „más-ság”, a „teljesség”, „kizárólagosság” és — érdekes módon! — a „boldogság” fogalmai jelennek meg leggyakrabban. Megjelenik a „válás-ideológia” nézet is, s a szerzetes sem más, mint egy idea megszállottja.

A fogadalmakra vonatkozó 2. kérdésre általában kielégítő volt a válasz, ilyesféle hozzászólásokkal:

„A szerzetes Isten jegyese, ennek egyházi jogi köteléke a szerzetesi fogadalom.” — „Egy élet megszentelésének első lépcsőfoka.” — „Végső, illetőleg visszavonhatatlan válasz.” — „Isten elfogadása, illetőleg befogadása, amennyiben fogadalmat tesz az Istenben való feloldódásra, odaadásra, elfogadja, hogy Isten neki szenteli magát” (valószínűleg csak a fogalmazás rossz, nagyjából jót gondolt, bár nem nevezte meg a hármast fogadalmat). — „A természetes emberi állapotokat kialakító tényezőkről való lemondás”. — „Tisztaság, engedelmesség, alázat.” — „Fogadalom a teljesen Istennek szentelt életre.”

Egy hallgató nem tudott választ adni.

Rendalapítókat valamennyien megneveztek, legalább négyet-ötöt. A „Regulával” kapcsolatban szabatos adatokkal szolgáltak: „Életközösségi szabály, vezérfonal”; „a szerzetesi élet alapszabályai”; „szabályzat”; „egy szerzetesrend alapvető szabályzata”; „a szerzetesi élet szabályainak összessége”; „a szerzetesek közösségi életét szabályozó törvények gyűjteménye”; „a szerzetesi életformát szabályozó törvények a kolostorokban, monostorokban”; „egy-egy rend alapítója által kidolgozott szabályzat, ami a rendtagok életére, a rend szervezetére vonatkozik”; „a rend saját, belső törvényei”; „az a gyűjtemény, amelyet egyes rendalapítók kötelező életformaként a rendtagok számára eszményként előírtak.”

Szinte valamennyien hivatkoztak Szent Benedek Regulájára, ill. a nagy Regulák valamelyikére.

A 6. kérdéssel azonban mindenki gondban volt. Pedig a kérdés a lehető legegyszerűbben így hangzott: Mi a kontempláció? Azzal a kéréssel megtoldva, hogy ne elégedjenek meg a szó lefordításával. Íme néhány szemelvény:

„Kontempláció: szemlélődő életmód, teljesen Istennek, az elmélkedő imádságnak szentelt életforma”; „olyan irányzat a szerzetesi mozgalomban, ill. a keresztény életben, ahol az emberek fokozottabban az imádságnak és az elmélkedésnek szentelik életüket” (IV. é. teol.); „a szerzetes kiüresíti önmagát és a csendben befogadja Istent. Belép Isten dicsőségébe és csodálja Isten fölségét és lényét. Békét teremt önmagában és engedelmeskedik Isten indításának”; „a szerzetesek olyan életmódot valósítanak meg, amely az egyéni szemlélődésre, elmélyülésre épít. Naponta meghatározott órán át folytatják szemlélődésüket” (a IV. közzg. szakközépiskolás válasza); „szemlélődés — az összes monasztikus rend”; „szemlélődő, elmélkedő lelkiség, gyakorlat, a nép körében nem folytat tevékenységet”; „elmélkedés, Isten igéjében való elmélyedés”; „szemlélődve imádkozás, a gyakorlatban kemény fizikai munkát jelent!”; „elmélyülés Istenben”; „elmélkedés, gondolkodás és imádkozás, hogy közelebb kerüljünk Istenhez”; „szemlélődés, a világtól való elvonulás, a kizárólagosan Istenre való figyelés”; „szigorú szemlélet”; „A contemplatio az, ami a XX. században a kétezeréves katolikus egyház végét jelentheti”.

Két hallgató nem tudott semmiféle választ adni.

Szinte mindegyik válaszban megcsillan valami a valóságból, ami a fiatal számára valami titkot, békét, természetfelettit sejtet. Megindító, ahogyan próbálnak szembesülni ezzel a számukra oly kevésbé megmutatott világgal. A szemlélődés mint az emberi szellem egyik legmagasabbrendű tevékenysége, minden kétséget kizáróan, vonzást gyakorol rájuk. Csak akadjanak valakire, aki segít nekik az alaplépéseknél!

A további válaszokban az elhangzott két szemeszterre reflektáltak, ill. felsoroltak olyan könyveket, filmet stb., amelyek alapján valami fogalmat alkothattak maguknak a szerzetesekről, a szerzetességről. Két kivételtől eltekintve olvasottságuk — beleértve a magyar irodalom olyan műveit, mint az Isten rabjai, Boldog Margit, Julianus barát — a minimális. Amit kiemelkedően értékelték:

„A szemléltető bemutatás”, „összefogott, rendszeres szemlélet”, „az érzelmektől nem mentes előadásmód, hiszen ez olyan téma, mely teljes egészében kívánja az előadó jelenlétét az előadásban”. „A rend lelkiségét is meg lehetett ismerni, nem csupán történetét”. „Jó volt, hogy az előadók rendjük ruhájában jelentek meg”; „örültem, amikor egy rend ifjú tagjaiból is hozott magával.”

A megnyilatkozásokból kiviláglik, mennyire igénylik, túl az objektív történelmi információkon, a „vizuális ismeretközlést” (video-film, diapozitívek, rendi ruha, képek); a többség kívánta és értékelt az illető szerzetes személyes tanúságát, azt a többletet, amit egy „idős, bölcs” szerzetestől *ab ovo* elvárnak.

Jóllehet nem takarékoskodtak a bíráló megjegyzésekkel sem — változó színvonal, erőltetett katekézis, quasi „toborzás”, a magyar vonatkozások gyakori hiánya —. összességében hasznosnak ítélték a két félévnnyi szakkollégiumot.

Ezek a nyitott szellemű fiatalok keresők. Az identitásválsággal küszködő magyar társadalomban próbálják kialakítani saját önazonosságukat, szellemi-lelki arcukat. Hetenként másfél órát fordítottak arra, hogy ismerkedjenek a társadalom egy évtizedek óta elfelejtett, elfeledtetett, antik lommént kiszuperált csoportjával, a szerzetesekkel. Látni akarják őket, ismerni lelkiségüket, történetüket, a magyar történelem során betöltött szerepüket. Több millió kortársukra is gondolva csak ezt mondhatjuk: nyitottságuk kötelez, keresésükben, kérdéseikben Isten kihívását kell meghallanunk.

Ma, 1992-ben, mi, magyar szerzetesek: milyen válaszokat adunk? Ismerjük-e igazán saját önazonosságunkat? Merünk-e „Isten jele” lenni, láthatóan és hallhatóan? Vállaljuk-e azt a karizmát, hogy Isten primátusáról, elsőbbségéről tanúságot tegyünk? Merünk-e azok lenni, akik vagyunk: prófétai szó, tanúságtétel az egyházban? Isten eljövendő, de már jelenlévő országának képviselőiként tudjuk-e hirdetni Isten Örömét? Az egyetlen igazi Örömhírt?

A magyar társadalom, az ifjúság elvárásaiban Isten kéri elkötelezett válaszukat.

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Kerényi Lajos

HALDOKLÁS ÉS HALÁL VALÓBAN AZ ÉLET KAPUJA?

Mielőtt a két létrend, az evilági és a túlvilági dimenzió határmezsgyéjén immár negyven éve őrködő és emberlelkekért aggódó felelős, hívó lelkipásztor megpróbálná fűrkészni a két létrend egymáshoz való vonatkozásait az események és emberlelkek tükrében, szükséges leszögezni:

A túlvilági dimenzió létezését teljes bizonyossággal elfogadom ex auditu (hallásból!), vagyis hiszem. Tudom, hogy kinek hiszek. Annak, aki onnan jött, kijelentette az Atyával való azonosságát, és azt, hogy az Atya házában a mi számunkra sok lakóhely van (Jn 14). Ezt a nem láthatót és tudományos módszerekkel megközelíthetetlenül így igazolta: „Ha nem hiszitek, amit mondok, olvassátok az Írásokat, azok rólam szólnak” (Jn 5). — „Maga az Atya, aki küldött, tanúskodik rólam, maguk a tettek, amelyeket végbeviszek, tanúskodnak rólam, hogy az Atya küldött” (Jn 5,16-19).

TUDÁS VAGY HIT? TUDOMÁNY VAGY KINYILATKOZTATÁS?

II. János Pál pápa magyarországi apostoli látogatása alkalmával ellátogatott a Magyar Tudományos Akadémiára is. Ott többek között ezeket mondta: „Két megismerési rend létezik: az ész és a hit rendje... Ész és hit ugyanarra az őseredeti Igazságra törekszenek, amely Igazság nem mondhat ellent önmagának” (Ugyanabból az Ős-Igazságból táplálkoznak, hiszen ugyanabban gyökereznek!). Ebből következik, hogy az ész által felfedezett és igazolt igazságok nem lehetnek ellentétben a kinyilatkoztató isteni Igazság által közölt ismeretekkel.

A kutató értelem mindenképpen eljut egy határhoz, melyen nem tud saját módszereivel túllépni. Itt azonban kínzó kérdések döbrentik meg: a szenvedés, a rossz, a bűn és a halál értelmetlenségei. A boldogságra és a végtelenre vágyó lélek magára maradottsága és megválaszolatlan gyötrődése. Mindez nem a pusztá, magára maradt ész kutatási és tapasztalati tartománya. Ezek a tartományok már a természetfeletti világhoz tartoznak. Titkaik csak akkor oldódnak meg, ha valaki, aki ott él: közli velünk, vagy ha valaki, aki itt él valami módon oda betekintést nyerhet és bizonyos megtapasztalásra tehet szert. Sok adatunk van a kinyilatkoztató Istenről, aki próféták és arra kiválasztott igazolt személyek által közölt velünk „túlparti” igazságokat, majd amikor elérkezett az időik teljessége, saját Fiát küldte el emberi alakban, hogy még több és hitelesebb ismerethez juttassunk.

Kérdésünk az, hogy a másik létrendbe tartozó személyek, maga az Isten és az üdvözültek tudnak-e nekünk érzékelhetően szólni, vagy más módon közlést adni. Továbbá: van-e annak eshetősége, esetleg már megtörtént ténye, hogy a mi földi létrendünkbe tartozó egyén túlvilági élményben részesült akár misztikus elragadtatáskor, akár az élet és halál küszöbén, haldoklaskor, netán a klinikai halál alkalmával, amit aztán a reanimálás után közölt.

Marad a kinyilatkoztatás mint illetékes fórum, amely hozzá tud szólni ehhez a tudomány által meg nem közelíthető tartományhoz. A Bibliában Szent Lukács evangéliumában Jézus a dúsgazdagról és a szegény Lázárról elmondott példabeszédében szavait Ábrahám ajkára adva így fogalmaz: „Köztünk (mennyország) és köztetek (pokol) áthághatatlan mélység tátong úgy, hogy aki innen át akarna menni hozzátok, ne tudjon; sem az,

aki odaát van, ide át ne jöhessen" (Lk 16,26). — Más helyen ezt közli a kinyilatkoztató Szentlélek: „Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi értelem elképzelni nem tudja, amit Isten ígért azoknak, akik Őt szeretik" (1Kor 2,9).

Ugyanakkor néhány meghökkentő hely mintha a fentieknek ellentmondana. „Onnan ideát" jött Sámuel, amikor halála után Saul mintegy visszaidézte bizonyos halottlátó asszony (médiúm) segítségével: „Egy öregember szállt fölfelé köntösébe burkolózva. Eből Saul megtudta, hogy Sámuel az, földig hajolt és leborult előtte. Sámuel így szólt Saulhoz: Miért zavarsz nyugalmamban, és miért idéztél meg" (1Sám 28,14-15). — Még földi életében látta az „odaát"-ot István diakónus: „amikor üldözői szívét elöntötte a méreg, és fogukat vicsorgatták feléje, István Szentlélektől eltelve föltekintett az égre és megpillantotta az Isten dicsőségét és Jézust, amint az Isten jobbján áll", — majd felkiáltott — „Bizony látom a megnyílt eget, és az Emberfiát, amint az Isten jobbján áll" (ApCsel 7,54-56). — Urunk színeváltozásakor Péter, Jakab és János földi szemükkal égi, immár üdvözült személyeket láttak: „Jézus ott színében elváltozott előttük, arca ragyogott mint a nap, ruhája pedig tündöklött mint a fény. Egyszerre csak megjelent nekik Mózes és Illés, amint beszélgettek vele" (Mt 17,1-3).

Az idézett helyekből az következik, hogy földi halandónak lehetséges, hogy érzékeltes módon megtapasztalja a másik létrendet. Sőt nemcsak lehetséges, hanem esetek bizonyítják, hogy ilyenek már történtek. A fenti események hitelesek, hiszen az igazolt élő Isten közölte velünk Szenttelke sugalmazása által.

AZ ÉLET ÉS HALÁL HATÁRMEZSGYÉJÉN UGYAN MIT TAPASZTALHATUNK?
Hitelesek, igaznak mondhatók-e azok a közlések, melyeket betegek beszélnek el „bizonyos halál" beállta után, amiből aztán orvosi beavatkozásokkal mintegy visszahozzák őket a földi életbe?

Élet az élet után címmel jelent meg az elmúlt évtizedekben egy könyv *Moody nevű amerikai orvos tollából*. Orvosi szavahihetőséggel adja elő, hogy nem egy páciense a halál beállta utáni visszatérésekor (reanimáció) ún. „túlpárti élményt" élt át. Megszólaltatja őket, és ők a legkülönbözőbb módon úgy tapasztalják, hogy immár elváltak a beteg testtől, majd hosszú alagútnak tűnő jelenségen átjutva, vagy kontinensek felett, sőt, saját, immár halál állapotában lévő testük felett, de azon kívül szemlélnék, mélyebb összefüggéseket látnak. Ezek a megvilágosodások mintegy fényjelenségek alakjában tűnnek fel előttük. Nagyon felszabadultnak és boldognak érzik magukat ebben az „állapotban", és legtöbbször szinte rossznéven veszi, hogy vissza kell költöznie előző, immár az orvosok által újra alkalmassá tett testébe.

Magam részéről nem kételkedem az orvosok igazmondásában, sőt a betegek elbeszéléseiben sem. De egyben igen: hogy ők valóban a túlvilágban jártak volna. Nem mintha nem hinném az örök életet és a személy üdvösségét vagy kárhozatát, vagyis személyi életének örök folytatását. Ez adja életem értelmét, hiszen vágyaim is oda gravitálnak hihetetlen erővel, és: AKI ezt garantálja, nem más, mint az „igazolt" Jézus Krisztus. Igazolt, mert rajta teljesednek be a történelmi jövendölések, mert hatalmas jeleket művelt, mert minden szava, amit a világ jövőjéről vagy saját jövőjéről mondott, mind beteljesedett, vagy teljesedőben van. Egyéni hitem alátámasztására nincs szükségem olyan egyénekre vagy egyéni tapasztalatokra, melyek láttatják, érzékeim számára „foghatóvá" tesszik mindazt, amit Ő mondott. Nem is nagyon kutatgatók ilyen élmények után, mert akkor esetleg a bizalom alapján álló hitem gyengeségét fejezném ki, aminek bizonyára nem örülne az én Jézusom. Ha mégis adódnék ilyen jel, annak mély tisztelettel örülnék, de ismételten kijelentem: nem tapasztalaton nyugszik hitem, hanem hallásból ered az Illetékestől. Így vagyok a torinói lepellel is. Ha bebizonyosodna, hogy tévedés annak eredetét Jézus korába helyezni, semmit sem gyengülne hitem. — Életet adó és boldogító eligazítás számomra a drága szó: „Ne nyugtalankodjatok, higgyetek az Istenben és bennem is higgyetek. Atyám házában sok lakóhely van. Ha nem lenne, én megmondtam volna nektek. Most elmegyek, hogy helyet készítssek nektek" (Jn 14).

Immár negyven éve igen nagy intenzitással látogatok betegeket. Százával, ezrével beszélgetek velük, de nekem még soha sem mondtak az ún. visszatérők túlvilági élményt. Egyetlen fiú volt, aki színesen és szinte izgalmasan beszélt műtėti altatása közben átélte túlvilági örömről és nyugalomról, és mintegy kívülről vélte szemlélni szíve lassú elhalását. Felkerestem az altatását végző orvost. Ő kijelentette, hogy szó sem volt szívleállásról vagy akár ritmuszavarról. Sima, normális vakbélműtét volt minden komplikáció nélkül. Majd hozzátette: „Álmodta az egészet!”

Nem látom orvosilag igazolva, hogy az ún. klinikai halál teljes elszakadása volna a léleknek a testtől. A test ilyen állapotban irányítója a képzeteknek és élményeknek. Ezért nincs okunk, hogy természetfeletti élménytapasztalásnak minősítsünk ilyen jelenségeket. Ha mégis adódnak ilyenek, a fentebb idézett bibliai helyek analógiájára: Isten beavatkozó tevékenysége lenne, vagyis kegyelem. Ezt igazolni azonban egyáltalán nem egyszerű dolog.

Ha viszont valakinél bekövetkezett az ún. biológiai halál, akkor az többé nem térhet vissza a teljesen használhatatlan testbe, hacsak maga Isten csoda által alkalmassá nem tenné a testet, mint Lázár esetében. Egyébként is a test nélküli létezésről még csak fogalmunk és elképzelésünk sincs. Mert halálunk után két eset lehetséges: vagy azonnal megkapjuk a Jézus által megígért új orgánumot: eszközt, a feltámadt testet, hiszen ott már nincs tér és idő, és ez nem lehetetlen. Akkor pedig a „lélek” képes a régi módon, testének segítségével új tapasztalatokat szerezni, elraktározni, a dolgok összefüggéseit kontrollálni. — Vagy, és ez a másik lehetőség: a léleknek a feltámadásig test nélkül kell léteznie. (Egyébként Jézus a feltámadás mikéntjéről és idejéről nem adott kinyilatkoztatást.) Ha ez a második alternatíva az igaz, akkor a teológusok úgy vélelmezik, hogy Isten bizonyos beavatkozással alkalmassá teszi a lelket a test nélküli tapasztalatszerzésre és érzelmek kifejezésére. Valami olyan módon, mint ez a tiszta szellemű lényeknél történik: idegpályák és agyvelő nélkül is képesek gondolkodni, tudati életet élni. — És mégis...

TÚLVILÁGI ÉLMÉNYEK ÉSZLELÉSE A BETEGÁGYON ÉS A HALDOKLÓKNÁL.

Túlparti ún. istenélmény nemcsak fények látása, hosszú alagutak ragyogó fényének szemlélése által lehetséges. Még az sem szükséges, hogy valaki másvilági lényt lásson, mint István vértanú. Weissmahr Béla a Távlatok című folyóirat 1991/2. számában erről így ír: „Hogy valóban Istennel van találkozásunk, akkor válik számunkra világossá, ha életünkben valamilyen módon megjelenik a feltétlen. Ez valósulhat például úgy, hogy életünk értelmes voltára irányuló kérdésünk megnyugtató, kielégítő választ kap. Ilyen esetekben, még ha Isten neve fel sem merül, mégis Ő lép be életünkbe.”

Már talán hatodszorra látogattam azt a szenvedő, 40 év körüli asszonyt, aki szemmel láthatóan szinte „rohant” a halál felé. Súlyos rákos folyamatok sorvasztották felső testének külső részét. Nehéz sebek, penetráns szag a szobában, de arca mindig nyugodt, sőt mosolygó. Boldogan igényelte a szentáldozást minden látogatásomkor. Halála előtt három nappal megkérdeztem tőle, mi a titka derűjének és lelki egyensúlyának. „Az, hogy a Jóisten elfogadta áldozatomat” — válaszolta. Majd így folytatta: „Tanárnő vagyok. Életem a diákoké. A szívem szakadt valahányszor köztük lévén hallanom kellett istentelen beszélgetésiket, parázna szavait, melyek néha életmódjukról árulkodtak. Rengeteget sírtam és imádkoztam. Egy alkalommal egyedül maradtam a tanári szobában, és könnyes imáimat mondtam értük tanácstalanul, amikor hirtelen egy ötlet jutott eszembe szinte követelősen: ajánld fel életedet a magyar ifjúságért. Még aznap megtettem ezt a felajánlást a közeli templomban. És tessék elképzelni: pár nap múlva csomókat fedeztem fel egyik mellemben. Gyors kivizsgálások, majd műtét, hamarosan a másik mellem is megbetegedett. A folyamat nagyon gyors. Atyám: a Jóisten elfogadta áldozatomat.” — Eddig a csodálatos vallomás. Az asszony azért volt boldog a halál küszöbén is, rettentő kínjai között is, mert felismerte e döbbenetes betegség értelmét Istenben. „Az esztelenek szemében úgy látszott, hogy meghalt, a világból való távozását balsorsnak vélték,

elmenetelét megsemmisülésnek, ő azonban békességben van! Mert ha az emberek szemében szenvedett is, reménye telve volt halhatatlansággal" (Bölcs 3,2-4).

A beteg asszony boldog volt, valami égi fény ragyogta át lelkét, béke, értelmezni tudás, szent cél, az ifjúság jövő megtérésének biztos tudata, mint átélt élmény töltötte be szívét. Megtapasztalta: mostoha, szenvedő életének átfogó és feltétlen értelmet adó célja van. Ezt élte meg, az adott számára mérhetetlen lelki békét, lelkének gyönyörű szeretete összetalálkozott magával a Szeretettel! — Én magát az Istent fedeztem fel az asszony élményében és látomásában.

Folytatom Weissmahr Béla gondolatait: „Ez a tapasztalás magában foglalja azt a felismerést, (a beteg asszony lelkében! — személyes megjegyzésem!), hogy feltétlenül, kétértelműen helyes, sőt szükséges életemet erre a feltétlen valóságra alapoznom, mivel csak azáltal leszek igazán önmagammá, ha ráhagyatkozom erre a valóságra, mely személyiségem legbensőbb magjában érintett engem. Ez az alapstruktúrája annak a tapasztalatnak, mely által Isten valósága a hívő számára valamiképpen nyilvánvalóvá vált.”

A SZERETET CSODÁKRA KÉPES!

A főt említett „túlvilági” megtapasztalás nem áll úgy rendelkezésünkre mint az érzékek által megtalált dolgok bizonyossága. „Ez a bizonyosság nem tőlem függ, nem kényszeríthető ki, hanem ajándék jellegű (kegyelem). Ez a bizonyosság olyan, mint az, amelyik jól sikerült személyes kapcsolatknál elérhető. E bizonyosság csak akkor érhető el, ha valaki szeret, személyes jóindulatával felém fordul” (uo.). — Óriási kegyelem, hogy éppen az élet és halál határmezsgyéjén értik meg az emberek Istennek ezt a mindent átfogó szeretetét, ami irántunk abban nyilvánult meg, hogy: „Úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta értünk” (Mt 3,16).

Most a további betegszobákba kopogtatok be, hiszen Isten túlradó szeretetének ténye nem csupán üres közlés. Elgyötört arcú asszonyra akadtam az egyik betegágyon. Megkérdeztem tőle: „Hite aktív? Jézussal kapcsolata megfelelő?” Valamiféle szemrehányásra számítottam Isten ellen. Nem tette. Sőt: megszépült az agyonszenvedett arc, és ennyi suttozott: „Szeretem Jézusomat, hiszen Ő előbb szeretett engem!” Arca nyugodt volt. Látszott, hogy nem szerepet játszik, vagy betanult szöveget mond. — Egy másik hasonlóan súlyos férfi-beteg így válaszolt, mikor — látva nehéz kínjait — azt kérdeztem tőle: az Úr felé nem panaszos-e? „Hogy jönnék én ahhoz, hogy Uramnak tanácsot adjak. Nem szorul Ő arra rá. De én annál inkább az Ő irgalmára.” Arckifejezésén, egész valóján valami szent nyugalom sugárzott át. Ezek a betegek ott; a határmezsgyén valamit megtapasztaltak, átéltek. Számukra ez a „látás” többet ért, mintha fény ragyogott volna fel testi szemük előtt. Isteni szeretet fényei ezek, amelyek megoldottá tették emberileg nehéz létüket.

Egyik betegszobában aránylag fiatal nőt szólítottam meg először. Nem volt nagy baja. Mégis, amikor megmondtam, hogy pap vagyok, vakmerő kifejezésekkel illetve Istent, „mert ha lenne, — sziszegte —, akkor én most nem lennék itt.” További párbeszédünk-ből kiderült, hogy régebben vallásos volt, de már nincs ideje Szentírást olvasni, misére járni, különösképpen pedig áldozni. Tehát csúnyán elkopott a hite. Még rajta kívül három idős asszony volt a szobában. A legsúlyosabbat, akinek a feje véres volt, arca pedig letakarva, utolsónak szólítottam meg. A másik kettő — csendesen szenvedő nénik — egyszerűen, de boldogan fogadták a szentségeket. Jó hangosan közöltem velük Jézus örömhírét irgalmáról, a szenvedés megszenteléséről és az engesztelésről. Nem baj, ha a súlyos lelkibeteg fiatal ezeket meghallja. Mikor aztán a vérző fejű nénihez értem, akkor általa maga a Jóisten szólalt meg. Levettem a véres kendőt fejéről, közöltem vele, hogy a Lajos atya vagyok, fájó arca kisimult, mosolyogni kezdett, és hangosan tisztán, érthetően ezt mondta: „Ó tisztelendő úr! Engem nagyon szeret ám a Jóisten. Rosszul lettem az utcán. Tetszik tudni nekem senkim sincs. De ott azonnal igen jó embereket küldött hozzám, akik oly szeretettel mentőt hívtak. Itt is nagyon jó emberek vesznek körül. És most még Ön

is idejön, mint az Ő küldötte.” — Potyogtak a könnyei, mikor áldozott. A szobából kijövet, csak ennyit mondtam a néma csendben figyelő fiatalasszonynak: Látja! Ilyen a megoldott élet. Sokkal nagyobb bajban van ez a néni, és boldog, elégedett. Az ilyen látók nem öngyilkolnak, nem beszélnek oktalanságot Isten ellen. Valamit szemlélnek, talán inkább Valakit, aki békét ad nekik, tanítja őket értelmezni helyzetüket és ott van velük.

Ezen „látóknak” talán legmeghatóbb tanúja az Onkológián feküdt hosszú heteken át. Szép női arca első találkozásunkkor már elszíneződött, sűrű foltok tarkították. Arca tónusa ugyanakkor derűsnek látszott. Sőt, amikor megtudta, hogy Jézust is hordozom az Oltáriszentségben, mosolyogva ragyogott, és kérte a szentáldozást. Kb. 4 hét múlva akadtam rá újra. Ekkorra négy galambtojás nagyságú daganat volt a homlokán, szinte szabályos sorban. Ezek lilák, pirosak, véresek voltak. Amikor meglátott, felragyogott fáradt arca, és ezt mondta: „Tisztelendő úr! Látja, töviskoronát kaptam az Úrtól. Nem tragikus ám. Még szép fogai is látszottak, amint mosolygott. Kérdésemre, hogy tudja-e ezt a töviskoronát valamire értékesíteni, ezt válaszolta: „kiegészítem általa testemben, ami hűjával van Jézus szenvedésének” (Kol. 1,24). Nagyon sokan rászorulnak erre. Legközelebb már más feküdt az ágyán. Hazavitte őt Jézusa. Teljes bizonyossággal megállapíthatom, hogy nem szerepet játszott. Természetes béke, minden neurózistól mentes, mély hit élt lelkében. Láttta, élte Jézusát. Ez a látás egyre inkább mélyült, tisztult. — *Keresztes Szent János* jut eszembe, aki misztikus elragadtatásait elemezve említ lelki érzéseket, amelyek Isten nagy „megérintései”. Ezek az értelem felé is feltárnak „bizonyos ismereteket és belátásokat. Az értelemnek főszerűs gyönyörűsége istenélményt okoznak. Olyan gyönyörűsége, természetfeletti meglátások ezek, amelyek a természetes értelemmel teljesen elérhetetlenek” (Edith Stein: *A kereszt tudománya* Bp., 1981. 69. old.)

A LÉLEK SÖTÉT ÉJSZAKÁJA ÉS A MEGTISZTULÁS ÚTJA.

Folytatom *Keresztes Szent János* elmékedését a fent idézett könyvből: „Az érzékek és a képzelőerő olyan képeket kapnak, amelyek minden földi dolgot felülmúlnak. A természetfeletti megvilágosítás az értelmet olyan belátásokra emeli fel, amelyekre saját erejéből sohasem tehetne szert. A szívét pedig olyan vigasztalás tölti el, ami mellett a világ minden öröme és élvezete elhalványul. Így módon a lélek készségessé válik arra, hogy a földi javaktól elforduljon és a mennyeiekhez emelkedjék” (uo. 100. o.)

E mély igazságokat szemlélve a következő újabb meglátások érlelődnek meg az élet és halál határmezsgyéjén immár negyven éve őrlődő lelkipásztor szívében:

a) Ősi megállapítása a *misztikusoknak*, hogy a természetfeletti boldogító szemlélése az érzékek sötétjében ragyoghat csak fel.

b) Ezért szükséges az *önkiüresítés*, a *tisztulás útja*. Ezt a tisztulást a szemlélődésre meghívott lelkeknek maguknak kell megteremteniük hosszú aszkétikus úton. Úrrá kell lenni az érzékeken, evilág ezer lehetőségén, még a megengedetteken is.

c) Amikor aztán a lélek *sötétben* marad, kifosztva minden zavaró körülménytől, megjelenik a *kereszt*, az elhagyatottság vigasztalan *magánya*. És ekkor már nincs akadálya annak, hogy az Úr megjelenjék megvilágosító tisztaságával és kimondhatatlan békét adó meleg szeretetével.

d) Betegség esetén a tisztulást, vagyis e világ értekeinek megfosztását maga a *szenvedés* végzi el. Minden, ami eddig vigaszt jelentett: erő, egészség, szépség, táplálék, látható, hallható javak lassan „kicsúsznak” az elérhetőség reményéből is. Szinte minden elérhetelenné válik. Szegény betegek ott vannak kifosztottan, sötét éjszakában.

e) Ekkor két eset lehetséges: vagy édesen, *tisztán meghallja* a beteg lelke mélyén már évek óta ott hordozott Urát, akit eddig talán csak hittel vallott, de meg nem tapasztalt, — vagy elzárkózik előle. Innen adódik, hogy nagyon sok misztikust találok a legegyszerűbb betegek között. A fenti példák csak a legjellemzőbbek. Naponta tízekben, ötvenekben szemlélhetem az isteni Jézust, aki olykor csak egy meleg fejbőlintásból, máskor egy-

egy kicsorduló könnyceppből tekint rám. Áldott dolog a betegség. Ó Jézus! Ments meg a hirtelen és készületlen haláltól!

A kiüresedett, minden földi, evilági vigasztól megfosztott lélek vergődik, mert a „világ” felől már semmi üzenet, az ég felől még semmi megnyilatkozás. Honnan is lenne? Hiszen vagy nem bírta lelkében Öt, és ez manapság egyre gyakoribb, vagy nagyon a peremre szorult az a valamikor aktív szerepet kapott Megváltó. A sok bogáncs és a gaz elnyomta. De ott van! Sőt, a hit nélkül élőekben is, a megkereszteletlenekben is ott van potencialiter. Ez azt jelenti, hogy „az ember természeténél fogva keresztény!” (Tertullianus), Isten mindenkit önmagának teremtett, és el nem érheti boldogságát egyetlen teremtett tudattal rendelkező lény, míg benne meg nem nyugszik. Ezt az Istenre irányuló ősi magatartásformát Jung lélekbúvár archetipusnak nevezte. Ady meg úgy énekelt az emberről: (minden emberről), hogy Istenhez hanyatló árnyék.

HATALMAS LEHETŐSÉG ÉS FELELŐSÉG!

„Elmenvén tanítsatok, gyógyítsatok, legyetek tanúim, emberhalászokká teszlek titeket.”

Ez a jézusi küldetés minden kiválasztottnak feladatot jelent. Meg kell jelenítenünk Jézust. Gondolkodásunk az ő gondolatait tükrözze, szemünk az ő melegségét és szeretetét ragyogja, nyelvünk az ő szavait beszélje, kezünk az ő áldását adja tovább, megsimogatva a beteget, a magányost, lábunk az ő fáradhatatlan útjain járjon. Rengeteg függ tőlünk keresztényektől, hogy a mai nemzedék mikor és hogyan fogja megtalálni Megváltóját, hogy aztán megnyugodjon és megoldott legyen élete.

A SZENVEDŐK ÉS HALDOKLÓK ÉLETÉBEN

kimondhatatlanul fontos, hogy valaki a „sötét éjszakákban” aktívvá tegye Jézust. Hiszen lelkük valóban sötét. Tárgy-, értékhiányos és remény nélküli. Már ami a földi értékeket illeti. Miben is lehet már szegényeknek földi reményük? Isten azonban minden ember számára rendelkezésre áll. — „Nézd, az ajtóban állok és kopogtatok” — üzeni Ó maga (Jel 3,20).

Régen, amikor kedvesnővérek voltak az ápolók kórházakban, legtöbb helyen egy nővérnek „csak” az volt a feladata, hogy a haldoklóknak fogja a kezét hosszasan, melegen. Nekem küldetésem, hogy mint Jézus szimbóluma odavillanjak a betegek mellé, ott legyen rendszeresen köztük, és megemlítem nevét, biztosítam a szenvedőt, hogy nagyon szereti őt, vele szenved, üzeni, hogy nagypéntekre Húsvét következik az ő életében is.

Ez minden kereszténynek is a küldetése. Egy betegápoló a zárt elmeosztályon mint megfigyelését, közölt velem egy rendkívül érdekes jelenséget: a betegek haláluk előtt, mintha kitisztulnának, bizonyos életkedv, lelkesedés, sőt öröm tölti el őket. Mintha valami megoldódna számukra. Valami reménykeltő élményük lehet. „Tisztelendő úrnak mi a véleménye erről?” — kérdezte. — Válaszom ennek a tapasztalt ápolónak összetett volt. Ennek az említett jelenségnek biológiai, „mechanikus” oka van. Egy nevé megnevezni nem akaró pszichoanalitikus erről így vall: „A súlyos halálveszélyben tapasztalt élmények 99 százalékban pontosan magyarázhatók a lélek parapszichológiai képességeivel. Azokkal a szunnyadó lelki képességekkel, amelyek sok embernél ilyenkor hirtelen működésbe lépnek, és így egy pillanatra tudatossá válnak, mint önvédelmi mechanizmusok. Ezeknek azonban semmi közük a halál utáni élethez.”

Vagyis: ezek a fellángolások a földi élni akarás utolsó ún. fellobbanásai. Sokkal izgalmasabb és érdekesebb ezeknél a jelenségeknél az a tapasztalat, amit immár negyven éve kontrollálok a halni készülők reakcióinál, melyeket akkor jeleznek, amikor én papi jelenlétemmel, az égi üzenet megemlékezésével, Jézus nevének kiejtésével, vagy amikor már más nem lehetséges: a kereszt megmutatásával belépek tudati, sőt inkább tudatalatti világukba. Ezek, mint ahogy a tavaszi nap sugarai, megérintik és kimozdítják téli álmukból szunnyadó őselményt, az Istenre, a végtelenre utaló „archetipust”. Ilyenkor a betegek szinte fölélének. Nem egy esetben 2-3 nap óta eszméletlennek elkönnyvelt, mechanikusan lélegző, semmi tudati jelt nem adó haldoklók szeme felnyílik, ajkuk remegve

próbálkozik, a körülállók pedig csodát sejtve könnyeznek. Elmebetegeknél igen nagy százalékban ugyanezt a jelenséget tapasztalom, (a többi betegnél is, náluk szinte 100 százalékot kell mondjak). A csodálatos „égi szimbólumok” észlelésekor tiszta, egyértelmű jelzést kapok: mindörökké-t válaszol a köszönésre, bólint a fölfedezett nagy JELENLÉVŐRE, könnye hull, stb. Ami a legmeghatóbb, legérdekesebb és legfontosabb: ilyen esetben ezek a felfedezések nem nyugtalan menni akarásba, rángatózásba, vagy tehetetlen vergődésbe torkollanak. Kivétel nélkül béke, megnyugvás, mosoly, „édes” könnycseppek jelzik, hogy másik élet megtalálása, élménye tölti be őket. Megint *Keresztes Szent János* idézem: „Istennek érintése és megtapasztalása ez. Annak az Istennek, akinek erejével minden dologról elszakadunk és fölérünk emelkedünk, majd elmerülünk egy olyan szeretetben, amelynek tárgyát nem is ismerjük. — Vajon ez a homályos, szerető megismerés, amelyben a lelket Isten bensőleg, mintegy lényegtől — lényegileg érinti meg — vajon ez a megismerés még a hithez tartozik-e, vagy már szemlélés, ezt nem tudjuk eldönteni.” (Edith Stein: A kereszt tudománya 101. o.).

Óriási pillanatok ezek életemben. Ezekért érdemes élni. Egy ideig azt gondoltam, mindez nekem köszönhető. Ha én nem megyek oda, nem szólítom meg a szegény haldoklót, nem emlegetem Jézust és az örök, szerető Atyát, ezek talán né^{is} üdvözülének. Jó néhány évvel ezelőtt azonban rá kellett jönnöm, hogy én mindig „késze” megyek. Az Úr csupán méltóztatik megengedni, hogy betekintsek a szentek szentélyeibe, ahol tőlem függetlenül már túlsordult az élet! A mindenkit üdvözíteni akaró Úr megragadta édes zsákmányát, kitépve azt minden sátni karom közül. Hiszen az Atya szent, egyetlen Fiát adta érte, a Fiú végtelen szeretetével vérét áldozta érte, a Szentlélek pedig egész életében kimondhatatlan sóhajtozásokkal imádott érte és benne. Mindez nem teszi feleslegessé, sőt nagyon is szükséges és kötelező, hogy minél több haldokló mellé odamenjünk, mert a Sátán sem pihen. Körüljár, keresi kit nyelhet el! Kit rostálhat át kegyetlen szítáján.

Paptestvéreim! Keresztény férfi és nő testvéreim! Hallod? Halljátok? Testvéreink üdvössége rajtunk is múlhat!

Ime: nem is olyan megvalósulhatatlan kívánság az örök emberi vágy, amiről egy szép, magyar népies műdal így énekel:

Mennyország ajtaja nyílj ki csak egy cseppet, nyílásodon által lopva, hogy belessek.

AZ EMBER AKKOR „HAL MEG”, ha elveszíti az „örök életet”. Az üdvösség ellentéte nem önmagában az ideigtartó szenvedés — tehát nem bármilyen szenvedés —, hanem a végleges: az örök élet elvesztése, ha Isten elutasítja az embert, vagyis a kárhozat.

Az egyszerűlt Fiú azért adatott az emberiségnek, hogy mindennek előtt e végzetes rossztól, a visszavonhatatlan szenvedéstől védelmezze meg az embert.

Üdvözítő küldetése abban áll, hogy a rosszat transzcendentális gyökerénél ragadja meg, hiszen ebből táplálkozva vonul végig a történelmen. E gyökerek a bűnben és a halálban fognak talajt, belőlük fakad az örök élet elvesztése.

Az egyszerűlt Fiú azt a küldetést kapta, hogy *legyőzze a bűnt és a halált*. A bűnt halálig tartó *engedelmességével*, a halált *feltámadásával* győzi le.

II. János Pál pápa „Salvifici doloris” kezdetű körlevele 15.

Czike Imre János O.Cist.

KÉT SZENTSÉGET EGY CSAPÁSRA?

Elnézést ezért az ide nem illő mondásért, de jól érzékelteti, hogy mindkét szentségre csapást mérünk, ha egyazon időben-térben kíséreljük meg az Eucharisziát ünnepelni, miközben a bűnbánat szentségét is kiszolgáltadjuk.

Ugye, milyen képtelenség lenne, ha ugyanabban a teremben, például fizika óra alatt angol nyelvtani beszámolót tartanánk? — Nem ugyanilyen képtelenség-e az, ha a vasárnapi szentmise alatt a nagyobb templomokban, (ahol még van több pap) csapódik a gyóntatószék ajtaja? Nehéz megmondani, melyik szentség iránt vagyunk nagyobb tiszteletlenséggel. A szentgyónás egész figyelmet kíván. A szentmisén való „tevékeny részvétel” a II. Vatikáni zsinat liturgikus megújulás egyik jelentős eredménye.

Honnan fakad ez a visszaélés a zsinat után még 25 évvel is? Onnan, hogy a szentmise „elidegenedett” tőlünk a Tridentinum utáni századokban, és mi, papok a lelkipásztori gyakorlatban engedtünk annak a kényelmes szempontnak: essünk át mindkettőn, pár perc a futószalagos gyónás, és közben a másik pap „végzi” a misét az oltárnál...

Nem kétséges, hogy a bűnbánat szentségének leértékelődésében közrejátszott — többek között — az említett visszaélés is.

A II. Vatikáni zsinat megreformálta a szentmisét, már kezdjük érteni mi történik az Eucharisztia ünneplésén, amint a Liturgikus konstitúció kívánja: „Az egyház tehát körültekintő gondoskodással arra törekszik, hogy a hívek ne csak mint kívülállók vagy mint néma szemlélők legyenek jelen a hitnek ezen a misztériumán, hanem azt a szertartásokon és imádságokon keresztül jól megértve, a szent cselekményben tudatosan, áhítattal, és tevékenyen vegyenek részt.”

Immár huszonöt éve (!) — mintha elkerülte volna figyelmünket a Rituskongregáció előírása: „A híveket kitarító oktatással arra a szokásra kell rávenni, hogy a szentmisén kívül gyónjanak, főként bizonyos, meghatározott órákban, hogy a szentség kiszolgáltatása nyugodtan és valódi hasznukra történhessék és ne zavarja őket a szentmisében való tevékeny részvételükben” (1967. május 25., 35. pont).

És mit látunk ma? Sok templomban ma is szokásban van ez a visszaélés. Ha valaki újra és újra felveti ennek helytelenítését, letorkollják: „Ugyan hagyjuk, különben még ennyien sem fognak gyónni!”

Ne gyóntassunk akkor? — Szó sincs róla! De nagyon fontos, hogy vigyünk bele a köztudatba: a szentmisén való gyóntatás a szentséggel való visszaélés! Ne ségélyeljünk bevallani, nemcsak hívó testvéreink, hanem mi, papok is okai vagyunk, hogy ez a visszaélés még nem szűnt meg.

Jó lenne kérelmezni olyan püspökkari rendelkezést, mely tiltja a vasárnapi szentmise alatt történő gyóntatást. Feltétlenül szükséges, hogy a közeljövőben remélhetőleg megtartásra kerülő egyházmegyei zsinatok a fenti értelemben hozzanak előírásokat.

Addig is, azokban a templomokban, ahol a kifogásolt visszaélés még tart, ismételten vessük fel a problémát. Adjunk gyakorlati lehetőséget testvéreinknek a hétköznapi, illetve a vasárnapi szentmise előtti gyónásra, ahol lehetséges, gyóntatóhelyiségben. Megfelelő plakátok tájékoztassanak a gyónási időpontokról. Inkább figyelmeztessünk, nehogy valaki fejünkre olvassa Izajás próféta szavait:

„Néma kutyák mind, nem tudnak ugatni!”

Számunk írói: *Bánhegyi B. Miksa* OSB főiskolai tanár, Pannonhalma — *Burghardt, Walter J. S. J.* professor, a Woodstock Theological Center vezető munkatársa, Annapolis, USA — *Czike Imre János* O. Cist. lelkész, Budapest — *Gál Ferenc*, A Pázmány Péter Hittudományi Egyetem ny. professzora, Budapest — *Dr. Iván László* pszichiáter, Budapest — *Katona Nándor* ált. helynök, plébános, Szeged — *Kerényi Lajos* lelkész, Budapest — *Lehmann, Karl* püspök, a Német Püspöki Konferencia elnöke, Mainz — *Mocsári Gabriella* pedagógus, Miskolc — *Pomogáts Béla* irodalomtörténész, Budapest — *Dr. Popper Péter* pszichológus, egyetemi tanár, Budapest — *Puskely Mária* Kordia SSND nővér, Budapest — *Somfai Béla* S. J. egyetemi tanár, Toronto, Kanada — *Széll Margit* tanár, a TEOLÓGIA szerkesztője, Budapest — *Tomka Miklós* szociológus, Budapest — *Zimányi Ágnes*, a TEOLÓGIA munkatársa, Budapest

INHALT

AUFSÄTZE

FERENC GÁL: Das Jenseits als Heil

KARL LEHMANN: Was heisst „ewiges Leben“? (Übersetzt von B. Miksa Bánhegyi)

PÉTER POPPER: Die verschwenderische Hoffnung — Die grundlegenden und letzten Fragen des Lebens

DAS GESPRÄCH DER TEOLÓGIA

mit DR. LÁSZLÓ IVÁN, Psychiater über Altwerden und Sterben (Ágnes Zimányi)

FORUM

Diskussionsbeiträge zum Artikel von P. Schellenberger (TEOLÓGIA 1991/3.:

Seelsorge und christliche Erneuerung (Miklós Tomka; Gabriella Mocsári; Nándor Katona)

UMSCHAU

BÉLA POMOGÁTS: Diesseits — Jenseits

— Ungarische Dichter über das Leben im Jenseits —

BÉLA SOMFAI: Organtransplantation — ein Vorspiel der Diskussionen

über die Geburtenregelung

WALTER J. BURGHARDT: Altwerden, Leiden und Sterben in christlicher Sicht

(Übersetzt von B. Miksa Bánhegyi)

Gestorben? — Zurückgekehrt? — Meinungen über die Bekenntnisse

der ins Leben Zurückgeholten

(Margit Széll)

MÁRIA KORDIA PUSKELY: Einige Daten zur Image der Ordensleute in Ungarn

THEOLOGISCHE-SEELSORGLICHE FRAGEN

LAJOS KERÉNYI: Ist Sterben und Tod wirklich das Tor des ewigen Lebens?

IMRE JÁNOS CZIKE O. Cist.: Zwei Sakramente auf einen Schlag?

Ára: 60 Ft

SOMMAIRE

ETUDES

FERENC GÁL: L'autre monde comme l'accomplissement de notre salut
KARL LEHMANN: Qu'est-ce que „la vie éternelle”? (traduit par B. Miksa Bánhegyi)
PÉTER POPPER: „L'Espérance prodigue — Les questions ultimes
de la condition humaine —

ENTRETIEN DE TEOLÓGIA avec le Docteur LÁSZLÓ IVÁN psychiatre

Vieillessement et mort (Ágnes Zimányi)

FORUM

En lisant l'article du Père Schellenberger (paru sous le titre: Comment l'Eglise se ruine-t-elle-même? — dans le numéro 3/1991 de TEOLÓGIA):
Ministère pastoral et renouveau (Miklós Tomka, Gabriella Mocsári, Nándor Katona)

TOUR D'HORIZON

BÉLA POMOGÁTS: Ce monde-ci et le monde de l'au-delà
— Poètes hongrois sur l'existence surterrestre —
BÉLA SOMFAI S.J.: La transplantation des organes
— „Prélude” à la régulation des naissances —
WALTER J. BURGHARDT: La vision chrétienne du vieillissement, de la souffrance et
de la mort (traduit par B. Miksa Bánhegyi)
Est-il mort? — Est-il revenu? — Opinions sur les témoignages des réanimés
(Margit Széll)
MÁRIA KORDIA PUSKELY SSND: L'image faite du religieux par des jeunes hongrois

QUESTIONS THEOLOGICO-PASTORALES

LAJOS KERÉNYI: L'agonie et la mort conçues comme la porte de la vie?
IMRE JÁNOS CZIKE Ö. Cist.: L'usage de se confesser durant la messe est-il admissible?

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat. — Felelős szerkesztő: Szennay András

Főmunkatárs: Gál Ferenc — Felelős kiadó: Lukács László

Kiadja a TEOLÓGIA kiadóhivatala, 1053 Budapest, Kossuth L. u. 1. l. em. 1.

Szerkesztőség: 1053 Budapest, Ferenciek tere 4—8. III. lép. II. em. 9. Tel.: 1173-661/110

(Kézirat leadása kizárólag a szerkesztőség címére.) — Megjelenik egyházi jóváhagyással: február, május, augusztus és november közepén. — Ára: 60 Ft — Előfizetési díj 1 évre 240 Ft, fél évre 120 Ft — Csekk számlaszám: OTP VII. ker. 218—98316/512—000324—1. Előfizetés és templomi terjesztés a kiadóhivatalban. Utcai árusítás a Hírlap és Postaszállítási Igazgatóságnál. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján (P. O. B. 149. — Budapest, 1389). — Külföldi előfizetési díj: 1 évre 10,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54.) a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia-előfizetés) a feltüntetésével. Terjeszti a Magyar Posta. Minden jog fenntartva.

Nyomta: Veszprémi Nyomda Kft. — Felelős vezető: Fekete István ügyvezető igazgató

Index szám: 25 821

HU—ISSN 0133—1779